

RYSKA STUDIER I SOCIALEKONOMI.

ÅKERBRUKET OCH BONDEFRÅGAN

(16 KAP.)

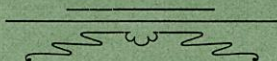
AF

A. WETTERHOFF

BIHANG I. BONDEFRÅGAN ENLIGT GLEB USPENSKI

BIHANG II. NATURA RERUM AF F. ROMER

HELSINGFORS 1900
WENTZEL HAGELSTAM
I DISTRIBUTION.

RYSKA STUDIER I SOCIALEKONOMI.

ÅKERBRUKET OCH BONDEFRÅGAN

(16 KAP.)

AF

A. WETTERHOFF

BIHANG I. BONDEFRÅGAN ENLIGT GLEB USPENSKI

BIHANG II. NATURA RERUM AF F. ROMER

HELSINGFORS 1900

HUFVUDSTADSBLADETS NYA TRYCKERI

Innehållsförteckning.

	Pag.
1 kap. Inledning	1.
Merkantilismen och jordbruket. — Expropriationsan-	
nuiteternas reduktion. — Hälftenbruket. — Reform-	
förslag af medelvägsmän.	
2 kap. Agrarkommunismen och zemstvostatistiken	6.
Narodnikernas synpunkt. — Zemstvostatistiken.	
3 kap. Åkerbruket	8.
Typisk sädeskultur. — Svartjordens fruktbarhet. —	
Spanmålsafkastningen. — Potatisodlingen. — Boskaps-	
skötseln och kreatursstammens minskning.	
4 kap. Adelsn skuldsättning	13.
Jordens fördelning mellan adel och bönder. — Adelsn	
skuldsättning. — Adelsn och andra lands fastigheters	
inteckningar. — Adelsbanken. — Bondebanken.	
5 kap. Öfverbefolkning och emigration	17.
Öfverbefolkning. — Folktäthet. — Emigrationen. —	
Riksstyrelsens inkompetens att kolonisera. — Emi-	
grationslagen af 1889. — Åkerlotternas osäljbarhet.	
6 kap. Bondesamhället och den samfälda jordbesittningen	24
Bondesamhällets kommunism. — Bondesamhället i	
Olonetz. — I Västra Sibirien. — I Wjatka.	
7 kap. Bönder med enskild eganderätt	27.
Odnodvortzy. — Tschetvertnije. — Abnorm utbildning	
af jordeganderätten. — Bondesamhället i Lilla Ryss-	
land. — I Hvita Ryssland och Lithauen.	
8 kap. Agrarkommunismens invärkan på böndernas åkerbruk, enligt	
Walujewska enquêten	33.
Olägenheterna af peredjaly. — De stora byarna. —	
Walujew om mirskoje ustrojstvo.	
9 kap. Det patriarkaliska hushållets upplösning i enkla hjonelag	37.
Förordningen mot de större hushållens upplösning. —	
Statistik från Rjasán och Woronesch. — Nya element;	
enkor och faderlösa, legodrängar.	

	Pag.
10 kap. Öfverbeskattning och domänböndernas jordbesittning	41.
Särskilda siffror angående tungt beskattade byar. — Moderation af expropriationsannuiteter. — Andra skattelindringar. — Domänbönderna. — Historik af bondebeskattningen. — Domänbönderna ställas på expropriationsannuiteter. — Grundskatten i Ryssland. — Bondemenigheternas förfall.	
11 kap. Bondebefrielsens ekonomiska program och resultatet därpå	49.
Domänministeriet och bondefrågan under Nikolai I. — Likhet mellan hälftenbruk och hofveri. — Kejsar Alexander den andres ekonomiska program. — Bondejordens otillräcklighet. — Oriktigt förfarande vid bondejordens afskiljande. — Böndernas arbetsförtjänster. — Hälftenbruk och otrabotki. — Huru bönderna ha förvärfvat mera jord.	
12 kap. Oliktartade intressen inom bykommunen och växande motstånd mot agrarkommunismen	58.
Rika bönder. — Fattiga bönder. — Medelklassen. — Motståndet mot peredjäly. — Arrendet af åkerlappar i byarna. — Bykommunernas upplösning.	
13 kap. Agrarkommunismens sociala verkningar	65.
Agrarkommunismens svaga produktivitet. — Dess nationella betydelse. — Ryssland, en inom sig koloniserande nation. — Alexander Hertzen om bykommunerna. — Bykommunernas öfvermod. — Bönderna vilja ej lyda under den skrifna lagen. — Mirs ekonomiska inkompetens. — Antalet bykommuner.	
14 kap. Organisationen af mirskije skhody, deras rättsskipning, dryckeslag	75.
Mirskije skhody. — Deras domsmakt. — Dryckeslag. — Ockrare, „kulaki“.	
15 kap. Låne- och sparkassor	79.
16 kap. Bysamhället och hemortstväng	82.
Passtvängens afskaffande. — En öfvergång till podvor-noje pravo ej längre afsedd.	
Bihang I. Bondefrågan enligt Gleb Uspenski	87.
Bristen på plogland = öfverbefolkning. — Bättre ordning i byarna under lifegenskapen. — Husbondens myndighet. — Om agrarkommunismen — Ångkraften contra åkerbrukets poesi. — Ryska bysamhällets sönderfallande. — Bristen på intelligenta jordbrukare.	
Bihang II. Natura rerum af F. Romer	99.

Åkerbruket och bondefrågan.

---

1 kap. Inledning.

Rysslands ekonomiska politik har under åren 1888—1898 ökat rikets skuldbörda med ettusen miljoner rubel, hvaraf niohundra miljoner rubel räknas som järnvägs lån.

Årsbudgeten, som för närvarande balanserar med ettusen femhundra miljoner rubel, är en half gång till (50 %) mot hvad den var för tio år sedan; den är en exponent af nationens merkantila sinnesriktning. Regeringens sträfvande har varit att befordra handeln, storindustrin och den stora åkerbruksekonomin. Den mindre ekonomin, böndernas jordbruk och dess binäringar, har så småningom allt mer och mer förfallit, utan att de vid kröningshögtidligheterna utlofvade och sedermera äfven värkställda skattelindringarna kunnat afhjälpa detsamma. De nationalistiska statsekonomerna, „narodnikerna“, bekänna sig till den åsikten att bondens, såsom de förmena, af penningvärdet oberoende naturaliehushållning är fortfarande ryska folkets hufvudnäring.

Narodnikernas motståndare betrakta bondemenigheternas åkerbruk mera som en död vikt än en lefvande kraft i det allmänna näringslifvet. Det kan tyvärr ej nekas att bonde-näringarna, såväl åkerbruk som hemslöjd, i allmänhet äro alltför svagt produktiva. Deras betydelse i det ekonomiska systemet måste därför, enligt marxisternas mening, inskränka sig till att, genom öfverflödet af lediga „hands“, leverera

de arbetskrafter som det stora åkerbruket i södra Ryssland och fabrikerna i mellersta, västra och norra Ryssland nödvändigt behöfva.

* * *

Expropriationsannuiteterna för bondejorden hade från början beräknats att utgå endast till den 1 januari 1931. Men missväxtårens efterverkningar blefvo allt mera kännbara. Skatteresterna hade år 1895 stigit till etthundra åtta miljoner och år 1896 utfärdades en förordning, enligt hvilken, på ansökan af de mest betungade menigheterna, annuiteterna skulle minskas i tre eller fyra olika grader och amorteringstiden förlängas in på senare *hälften af nittonhundratalet*. *) 1896 års förordning kompletterades två år senare därhän att nedsättningen af annuiteterna skall, där så nödigt är, omedelbart vidtaga på vederbörande myndigheters framställning; det har nämligen visat sig fruktlöst att vänta något initiativ af bondemenigheterna själfva.

* * *

Det kritiska momentet i Rysslands bondefråga framstår därigenom att bönderna öfverhufvud icke besitta mera än halfparten af den jord, hvarmed de kunde stå sig vid sitt åkerbruk. De äro nödda och tvungna att, såväl af egna bysbor som af närboende godsherrar, på särskilda villkor arrendera mera åker, som de med sina skrala redskap och svältfödda dragare bebruka. Sålunda har fattigdomen framkallat i södra och mellersta Ryssland olika slag af hälftenbruk, hvilka drifvas med minsta möjliga kapital; detta betungar bönderna utan att i längden kunna hjälpa de skuldsatta adelsmännen. Det är ett utsugningssystem för såväl åkern som åkerbrukaren, som äfven gör godsherrarne fattigare, ehuru dessa rimligtvis kunna uthärda detsamma längre än bönderna.

---

*) Annuiteterna anses för närvarande representera ett kapital af 1,531 miljoner rubel.

När så, under en följd af år, fattigdomen har födt af sig hälftenbruk och hälftenbruket allmän fattigdom bland såväl herrar som bönder och när storindustrin i snart sagdt alla branscher tager lofven af de forna hemslöjderna öfver hela mellersta Ryssland, då är den af narodnikerna bepri-sade besutenheten på lika lotter af fädernejorden intet annat än en ekonomisk chimär, trots att densamma skulle göra något slags skäl för sig såsom en legal fattigvårds-anstalt.

*   *

*

:

Ännu på sjuttioalet gjordes af A. Klaus och J. Keussler lärda och samvetsgranna undersökningar, hvari man sökte bevisa att det af Katarina den andra för de inkallade tyska kolonisterna öfverhetligen fastställda hemmans- och samfällighetssystemet, med ärftliga, ehuru osäljbara „home-steads“, vore lika användbart för ryssarne som det visat sig fördelaktigt för de till Ryssland inflyttade främlingarna. Detsamma hade samma rätt att hållas för folkeligt, hemma-vuxet i Ryssland, som den storryska agrarkommunismen. I hvarje händelse hade de nuvarande byamenigheterna, eko-nomiskt taget, öfverlevvat sig själfva; och då äfven deras rättsliga organisation och administrativa kompetens äro bristfälligt ordnade, hvarför icke pröfva ett noggrant genom-fördt, blandadt system, som de tyska koloniernas?

Bägge författarena såväl Klaus som Keussler voro i öfrigt afgjorda motståndare mot den ekonomiska individua-lismens tillämpning på jordbesittningen; full enskild egande-rätt, dominium plenum, öfver den jord de sitta på borde ej komma i fråga att införas bland ryska bönder.

Tiderna hafva ändrat sig. Sedan trettio år tillbaka har Rysslands ekonomiska politik gått i uteslutande mer-kantil riktning; och det är för sent att göra något försök med hemmansskiften inom de nuvarande byområdena. Om äfven något sådant kan åstadkommas, t. ex. i Transkauka-sien, så kan detta ej blifva något föredöme i svartjords-guvernementen.

Marxisternas uppfattning af bondefrågan i Ryssland synes sålunda, vid en närmare granskning, hafva mera skäl än man vid första påseendet kunde förmoda. Rikspolitiken kan endast afvakta hvad den frambrytande individualismen kan på detta område åstadkomma. Att dess frukter kunna blifva bittra, är nog i grunden en sak, som ej står i mänsklig makt att afhjälpa. Det är „natura rerum“, så som den i bihanget införda ledande artikeln ur Novoje Wremja med rätta har velat framhålla.

Regeringens dekreterande af bondejordens osäljbarhet kan ej befästa de nuvarande bykommunerna. Erfarenheten har visat att de ryska bönderna ej vilja afstå från utvägen att öfverlåta sina jordlotter „na vätschnoje“; om lagen ej godkänner det, inträder i stället ett arrendeaftal på sex eller tolf år, och saken förblir densamma. Men dessa jordlotter, som öfvergifvas af sina rätta husbönder, undandragas därigenom allt mer och mer naturaliehushållningen och blifva föremål för kapitalistiska spekulationer.

Not 1.

Rysslands statsskuld var år 1888 (enligt Novosti) 5,263 miljoner rubel, hvaraf 618 miljoner rubel, såsom utgörande den ogaranterade sedelstocken, var räntefri skuld, och 1,246 miljoner kommo på järnvägarnas konto. År 1898 var hela statsskulden 6 342 miljoner rubel, hvaraf 175 miljoner ogaranteradt sedelmynt och 2,146 miljoner järnvägslån.

Statsvärkets fordringar uppgingo år 1898 till 2,404 miljoner. Här af räknas 1,531 miljoner såsom ännu oguldna annuiteteter till amortering af de kapitalbelopp, hvilka dels utbetalts dels beräknats vid expropriationen för böndernas räkning af jord, som förut tillhörde dels adeln och herrgårdarna dels kronan (riksdomänerna, apagestyrelsen och kejserliga familjen); 290 miljoner utgöra oinkräfda krigskontributioner.

Dessa kapitaltillgångar äro icke räntebärande.

Not 2.

Den nyligen, i slutet af 1898, väckta frågan om ett allmännare genomförande af 1896 års förordning om razsrotschki har kastat en hjärt belysning öfver den vacklande naturen af annuiteterna som betalas af forne domänbönder, — i stället för en fast normerad jordskatt, hvilken man ej har lyckats åstadkomma. Med razsrotschka menas en minskning af annuiteten och en därmed följande förlängning af amorteringstiden. Men en sådan förlängning betrak-

tades af bönderna med misstroende, och förklaringen till detta förhållande är lika enkel som betecknande. 1896 års förordning har för vissa fall medgifvit en „otsrotschka“, en respittid för de af missväxt träffade kommunerna, enligt hvilken exempelvis tvänne eller flere annuiteter skulle lämnas oinkrädda för att vid amorteringstidens utgång infordras, — men utan någon å dem beräknad ränta. Det synes vara denna räntefrihet som bönderna i främsta rummet vilja bevara åt sig — där en sådan en gång blifvit af Tsaren medgifven.

Tommijloffska wollosten har i sin inlaga till zemskij natschalnik därom uttalat sig på följande sätt:

Kyrkobyn Gluschnitzы med den därinvid belägna byn Gubascheva har, enligt jordeboken, bekommit egoförmåner för 41,783 rub. 83 kop. mot en annuitet af 2,507 rub. 3 kop. Dessa annuiteter bilda under en amorteringstid af 49 år ett kapital stort 122,844 rub. 47 kop. Detta vill säga att 81,060 rub. 64 kop., hvarmed denna summa öfverskjuter det i jordeboken beräknade kapitalet, utvisar hvad hopsummeringen af räntebeloppen under denna tid skall inbringa. — Nu hafva emellertid dessa kommuner, Gluschnitzы och Gubascheva, intill den 1 januari 1898, under loppet af trettio år, inbetalt 75,210 rub. 90 kop., hvaraf 13,458 rub. 30 kop. beräknats som amortering samt återstoden 61,763 rub. 60 kop. som ränta; altså utgjorde det obetalta kapitalet den 1 januari 1898 icke mer än 28,325 rub. 53 kop. Vid en razsrotschka komme detta kapital otvifvelaktigt att ökas med de 7,650 rub. 85 kop., som äro för närvarande upplupna, men oguldna annuiteter. Följaktligen blifver expropriationsskulden ökad till ett belopp, som åter en gång utgör 35,976 rub. 45 kop.; och i händelse dessa kommuner icke skulle förmå gälda ens annuiteten för 1898, kommer man till ett belopp, som endast obetydligt understiger det ursprungliga, som var 41,783 rub. 83 kop.; och detta nya kapital bör amorteras på ungefär lika lång tid, nämligen 47 år.

På dessa grunder, säger den Tommijloffska wolloststyrelsen, hafva vi icke kunnat, emöt de ofvannämnda bykommunernas egen åstundan, anmäla dem hos höga vederbörande till erhållande af den i 1896 års ukas reglementerade förlängda amorteringen; ty dessa bönder äro af den mening att nedsättningen af annuiteten icke kan anses motsvara den ökade börda som uppkommer genom en förlängd amorteringstid. Däremot vilja de trygga sig vid den dem beviljade respit, enligt hvilken 7,650 rub. 85 kop. (?) lämnas innestående, för att, utan ränteberäkning, krävas först vid utgången af den ursprungligen beräknade tiden.

Vår notis förmåler ej hvar dessa byar äro belägna; antagligen är det forna domänbönder.

2 kap. Agrarkommunism och zemstvo-statistiken.

Den ryska bondefrågan är i främsta rummet en fråga om en öfvergång från samfäld jordegendom, agrarkommunism, till enskild jordbesittning, — personlig eganderätt, kapitalism och individualism. Den stora massan af landtbefolkningen föredrager nämligen den dag i dag är samfällighetssystemet, och dess förmåga att pröfva ett intensivt åkerbruk och möjliga öfvergångsformer till ett blifvande hemmanssystem kan svårligen göras till föremål för en statistisk behandling.

Författarena af den nationelt socialistiska skolan, „narodniki“, vilja framföralt bevisa den satsen att den ryska bonden icke af agrarkommunismen hindras att öka sina insikter och sitt kapital. De vilja genom en omfattande statistik uppvisa „progressiva rörelser i böndernas hushållning“.

Enligt dessa bondevänners åsikt skola dessa progressiva strömningar i folkets djupa led vara naturnödvändigt långsamma och lika svåra att varsna som kristallernas anskjutning ur en saltlösning.

Men om det värkligen så förhåller sig under agrarkommunismen, så tillhör däremot det mindretal af bönder, hvilka visa någon särdeles energi, t. ex. äfven i svartjordsbältet gripa sig an med att gödsla sin trädesåker, i själfva verket det nya olikartade, kapitalistiska elementet; de äro ej annat än af narodnikerna föraktade „kulaki“, medan den stora massan af bönder, som odlar råg utan gödsling, representerar samfällighetssystemet.

Narodnikernas vetenskapliga metod är advokatorisk till förmån för ett statssocialistiskt program. Där kapitalistiska företag af bykommunerna gynnas eller tolereras, såsom då de rikare böndernas häfd till af dem gödslade åkerstycken förlänges, så räknas detta för en medvärkan af bondekommunen vid nya åkerbruksmetoders införande.

Men enligt sakens natur är dock tolerans ej detsamma som energi. Och för öfrigt är det väl knappast rätt konsekvent att agrarkommunistiska byar medvärka vid någon slags ojämn fördelning af rikedom; och en sådan uppkommer förr eller senare då man förlänger häfden för den som gödslar. På denna väg kunde man törhända komma, om regeringen vore med därom, ända till lifstidsbesittning, men då är ju ej håller långt till en personligt ärftlig jordeganderätt, hvilken, enligt narodnikernas begrepp, är omoralisk och i hvarje händelse omöjlig i en jordbrukskommun. Redan Jurij Samarin erkände, att han ej förstod huru ett kommunistiskt byalag kunde, utan orättvisa mot de fattigare bönderna, gynna de rikare, då dessa hade begynt gödsla sina åkrar, — emedan det i jordbrukskommunerna öfverhufvud ej bör göras någon skilnad på rikare eller fattigare bönder.

Huru som helst, här erinra vi endast att bristen på rörelsekapital hos de ryska bönderna är äfven en nödvändig följd af den solidariska ansvarigheten inom en bykommun, emedan enligt gällande lag och äfven faktiskt den idoge och burgne bondens kreatur, dragare och redskap tagas ifrån honom genom offentlig auktion till gäldande af de ruinerade bysbornas kronoutskylder. Det är således en i hufvudsaken falsk uttydning af de obetydliga framstegen i bondehushållningen, då man påstår att dessa hafva skett med tillhjälp af den solidariska samfälligheten.

Under agrarkommunismen, efter emancipationen, hafva några förbättrade jordbruksmetoder icke kunnat uppkomma. Detta framgår tydligen af det allmänna förfallet i det hungrande Ryssland.

Statistiska undersökningar hafva bekostats af zemstvos i trettio två guvernement. De värkställdes med tillhjälp af unge entusiastiske bondevänner; deras samvetsgrant kontrollerade tabeller fylla hundratals volymer. År 1888 lär regeringen ha aktat nödigt förbjuda bondevännerna att fortsätta sina undersökningar af förhållandet mellan de adlige godsegarena, såsom arbetsgifvare, och deras forna lifegna underhafvande såsom arbetstagare, — annorlunda än

under administrativ tillsyn. Förbudet kom för sent. En betydande social rekognoscering hade redan blifvit gjord. Enligt en del bondevänners åsikt borde en ny samhällsbyggnad uppföras på en jämnad mark, med godkännande af det agrarkommunistiska bondesamhället såsom den nya byggnadens grundval.

---

3 kap. Åkerbruket.

Med typisk sädeskultur förstår man i det nordliga Ryssland odling af råg, hafre och korn; undantag göres för provinserna Pskow och Jaroslaw, hvarest kornet ersättes af lin, och Moskwa, där det ersättes af potäter.

I mellersta Ryssland, i det centrala åkerbruksområdet, är det tredje förherskande sädesslaget bohvete, hvilket förhållande sammanhänger med odling af vintersäd efter ogödslad träda; ty bohvetet mattar icke jorden. I provinserna Rjasán och Tambow är hirs i stället för bohvetet det tredje sädesslaget. Hvetet odlas, näst råg, som sommarhvene i Saratow, som vinterhvene i Kiew; därvid kommer hafren i tredje rummet. Förhållandet med sommarhvetet i Uralområdet och i Samara är återigen sådant, att detta sädeslag i provinserna Samara och Orenburg innehar första rummet, men i Ufá och Perm endast tredje rummet. I sistnämnda provins är hafren det förherskande sädesslaget.

I de provinser, som höra till de sydryska stepperna, är, som bekant, hveteodlingen förherskande. Det är mest sommarhvene i ogödslade fält, med lin eller bohvene som förfrukt; i de sydvästliga provinserna, Bessarabien, Podolien, Kiew och Wolhynien, är åter odlingen af vinterhvetet hufvudsak.

Det typiska af den extensiva kulturen i Ryssland är således odling af råg i ogödslad åker; denna kultur har i svartjordsbältet fortfarit i ett par, trehundra år utan att något aftagande i åkrarnas bördighet kunnat konstateras

I mellersta och norra Ryssland är inemot hälften af den besådda åkerarealen under råg; i provinserna Nischnij Novgorod, Kasán, Wladimir och Simbirsk ända till 50 å 50,5 %. Hveteodlingen såsom vintersäde är däremot så eftersatt att densamma inom svartjordsbältet upptager från 0,7 % i provinsen Rjasán till 8 % i provinsen Kursk. I provinsen Woronesch omfattar hveteodlingen 17,1 % af hela den besådda åkern; men däraf utgöres större delen af sommarhvelte. Afkastningen af detta sädesslag är i denna provins 5 å 5,6 tschetvert från ogödslad eller endast svagt gödslad åker och från ordentligt gödslade fält 8,4 tschetvert pr dessjatin.

Afkastningen af råg från ogödslade åkerfält är i de centrala svartjordsprovinserna fem och en half tschetvert från en dessjatin, det är densamma som i Förenta Staterna. Afkastningen af hafre är 7,7 tschetvert pr dessjatin.

Afkastningen af sommarhvelte beräknas från 2,5 i Cherson till 4,3 och 4,4 i Orenburg och Ufa.

I distriktet Ostrogosjk af provinsen Woronesch, heter det, kan man beräkna från ogödslade fält ett korntal för råg af 5,3, för hafre af 4,6.

Sättes denna afkastning lika med 100, så är skörden i Ungern beräknad af råg till 155, af hafre till 163; — i Förenta Staterna af råg till 134, af hafre till 249; — i Ontario (Canada) af råg till 174, af hafre till 244.

Jämför man sädeskulturen i Ryssland med de rika industriländerna blir naturligtvis förhållandet ännu ogynnsammare för det ryska åkerbruket.

Man skördar i England fyra gånger mer hafre (40 bushels pr acre) än man får från Rysslands bästa jord (10,7 bushels pr acre). Den officiella uppgiften är dock 15 bushels i Woronesch, för Tambow 17 å 18 bushels, samt för Perm lika mycket.

Beträffande rågodlingen är obestridligt, att man i Tyskland och Frankrike skördar en half gång till så mycket från magra fält, som man får från svartjordsbältets fetaste åkrar.

Läsaren har säkert ej tänkt sig möjligheten af ett så högt korntal från ogödslade fält.

Svartjorden i mellersta och södra Ryssland är likväl ännu i dag densamma som Sir Roderich Murchison fann den på 40-talet. Sir Roderich anmärkte, att jordbrukaren ej behöfver använda någon gödsling; efter flere spanmåls-skördar låter man åkern hvila sig i träde *ett eller par* år och börjar så åter med samma växtföljd.

Den rikare kväfvehalten, vid en likartad mineralogisk sammansättning, är det säkraste tecknet på åkerjordens större bördighet och därtill kommer kiseljordens ovanligt fina fördelning i förbindelse med lerjord och kväfve. Svartjordens rikedom är outtömlig.

*   *

Årliga afkomsten af spanmål i europeiska Rysslands 50 guvernement stälde sig för åren 1883—1887 på 289,5 miljon tschetvert i medeltal.

Häraf belöpte sig på det *centrala åkerbruksområdet* (Kursk, Orel, Tulá, Rjasán, Tambow och Woronesch) 58,6 miljon tschetvert; på *mellersta Wolga området* (Simbirsk, Saratow, Pensa, Kasán, Nischnij Novgorod) 39,8 miljon tschetvert; på *nedre Wolga området* (Samara, Orenburg, Astrakhan) 18,6 miljon tschetvert; på det *novorossijska området* (Bessarabien, Chersson, Tauris eller Krim, Ekaterinoslaw, Donska kosackernas land) 33,3 miljon tschetvert; på det *sydvästliga området* (Podolien, Kiew och Wolhynien) 22,7 miljon tschetvert; på det *lillryska området* (Tschernigow, Poltawa, Charkow) 20,4; på det *moskowska industriområdet* (Wladimir, Moskwa, Kaluga, Twer, Jaroslaw, Kostromá) 22,7 miljon tschetvert; på *hvita Ryssland* (Mohilev, Minsk, Witebsk, Smolensk) 13,2 miljon tschetvert; på *Uralområdet* (Wjatka, Ufá och Perm) 31,7 miljon tschetvert; på provinserna *Wologda och Archangelsk* 3,2 miljon tschetvert; på *sjö- och kärrområdet* (Olonetz, S:t Petersburg, Novgorod, Pskow) 9 miljoner tschetvert; på *lithauiska området* (Wilna, Kovno, Grodno) 9,3 miljon tschetvert; på

baltiska området (Estland, Liffland, Kurland) 9 miljoner tschetvert. Detta gör något öfver medeltalet: 304 miljoner tschetvert.

*   *

Beträffande potatisodlingen visar en däröfver uppgjord karta, att densamma upptager i Östersjöprovinserna och Lithauen 6 å 9 procent af åkerarealen (i Estland ända till 14,5 procent).

Från detta maximum aftager odlingen af potäter, när man begifver sig österut, såsom följande siffror utvisa: Grodno 8,7; Minsk 7,7; Mohilew 4,7; Kaluga, Tulá. Rjasán 3,2; Pensa 1,6; Simbirsk 1,1; Samara 0,8; Ufá 0,5; Perm 0,3 procent af åkerarealen.

Aftagandet kan knapt nog förklaras däraf att odlingen ej skulle löna sig. Ty afkomsten af potäter är i svartjordsprovinserna, Pensa inberäknadt, högre än i Lithauen; i provinsen Perm är den äfven 35 tschetvert pr dessjatin, hvilket är mera än i Lithauen och hvita Ryssland (32 och 34).

Först i sydliga Uralområdet, i provinserna Ufá och Orenburg, kan det vara tvifvelaktigt att odla potäter, då afkomsten ej är mera än 22 å 23 tschetvert, medan man i Liffland räknar att få 62 tschetvert på en dessjatin (= 1 hektar).

Att man i guvernementen Olonetz, St Petersburg, Novgorod och Pskow, med sina vidsträckta till potatisodling tjänliga marker, ej odlar stort mera än tredjedelen mot hvad man får af denna rotfrukt i Lithauen (2,6 miljon tschetvert mot 6,7 miljon), synes oss vara ett kännemärke på en efterblifven kultur.

Förhållandet mellan åkerbruk och boskapsskötsel karaktäriserades i början af sjuttioalet af F. Mathäi med siffror, som antagligen ännu hafva sin betydelse. Inkomsterna på åkern antogos då för tiden i svartjordsprovinserna öfverträffa behållningen af kreatursafveln tre, fyra å fem gånger: i Rjasán med 272 procent; i Tambow med 326 procent; i Tulá med 461 procent; i Kursk med 561 procent; äfven väster om Dnjäpr i guvernementet Kiew med 364 procent.

Denna sädeskulturens öfvervikt kommer oss att tänka på hvad skördens felslående måste värka för en störing hos en befolkning, hvars näring till största delen är rågbröd, i provinser där halfva antalet bönder ej har råg från egna fält för mer än sex månader, och hvar fjärde är nödsakad att köpa bröd hela året om, och där till råga på olyckan den totala bristen på äng och skog gör att man måste använda sädeshalmen såväl till kreatursfoder som bränsle.

Boskapsskötselns underordnade betydelse visar sig däri att de centrala svartjordsprovinserna öfverhufvud räknade i slutet af åttioalet 20 å 25 hästar emot 14 å 16 stycken hornboskap.

En dr Sagorskij har om hösten 1898, vid ett landbrukaremöte i Orel, belyst kreatursstammens minskning genom följande siffror:

På 100 invånare fans det år 1874 i hela europeiska Ryssland 25 hästar, 33,3 stycken nötboskap, 71,5 får och 16,1 svin. År 1892 hade antalet hästar nedgått till 18,4, nötboskap till 26,6, får till 40,6 och svin till 9,6.

I guvernementen Kursk, Orel, Tulá, Rjäsán, Tambow och Woronesch räknades, enligt Sagorskij, pr 100 invånare år 1864: 33,6 hästar, 23,2 nötboskap, 62,7 får och 20,2 svin; och år 1892 endast resp. 17,3, 13,5, 34,7 och 5,2. — I guvernementen Simbirsk, Saratow, Pensa, Kasán och Nischnij Nowgorod fans år 1864 pr 100 invånare 28,9 hästar, 24,6 nötboskap, 71,8 får och 11,4 svin; dessa tal hade år 1892 nedgått till resp. 14,9, 16,1, 28,6 och 2,7. — I guvernementen Wladimir, Moskwa, Kaluga, Twer, Jaroslaw och Kostromá, hvilka icke äro så starkt spanmålsproducerande och hvarest finnas ej blott ängar och skog utan äfven fabriker och hemslöjd, var minskningen, om man undantager antalet dragare, ej så anmärkningsvärd: emot 21,2 hästar, 28,1 nötboskap, 29,6 får och 4,1 svin, räknades år 1892 resp. 13,4, 21,6, 19,1 och 2,9.

(Se härom närmare uppsatsen „Natura rerum“ införd i Bihanget.)

4 kap. Adels skuldsättning.

Af all jord, som i Ryssland tillhör enskilda personer, befinner sig tre fjärdedelar i de adlige godsherrarnes händer. 73 miljoner dessjatiner äro fördelade på 115,000 herrgårdar (= 637 dessjatiner på ett herregods i medeltal).

Bönderna åter innehafva 5 miljoner dessjatiner, fördelade på 273 tusen händer, hvilket gör i medeltal 18,3 dessjatiner på en hand.

(Enligt D. Semenoff. 1893.)

Jorden i provinsen Woronesch var sålunda fördelad:

Bykommuner och enskilda bönder	66 %
--	------

Adeln och andra enskilda personer	30 %
---	------

I Rjasán:

Bönderna	55 %
--------------------	------

Adeln	39 %
-----------------	------

I Tambow:

Bönderna	53 %
--------------------	------

Adeln	36 %
-----------------	------

I Tulá:

Bönderna	51 %
--------------------	------

Adeln	45 %
-----------------	------

* * *

Landthushållning i en större skala borde löna sig lika väl i Ryssland som i andra länder, där åkerbruket är en hufvudnäring.

Då likväl jordbruket på de mindre herrgårdarna i provinserna Woronesch och Rjasán öfverhufvud ganska litet skiljer sig från böndernas jordbruk, så bör detta förhållande icke tillskrifvas någon annan orsak än bristen på rörelsekapital.

Det är endast de största godsegarena, som kunna kapitalisera någon del af sin årsinkomst. Det stora flertalet måste därför, likaväl som bönderna, hålla sig till ett utsugande treskiftesbruk. Det är förnämligast med hafre eller råg och råg efter ogödsladt träde. Om på ett större gods en bättre odling finnes införd genom gödsling och djupplöjning, odlas i allmänhet mera hvete och mindre råg. Där tagas då vanligen två hveteskördar efter en gödsling.

Jordmånens bördighet är förut anmärkt. Man oör föreställa sig huru djupt skuldsatt en landtjunkare måste vara, då han, såsom fallet öfverhufvud är på de mindre godsen, saknar utvägar att skaffa sig plogar och andra nyare redskap. Han brukar, likasom bönderna och helt och hållet genom deras dagsvärken, denna underbart bördiga mark, — med kraftlösa dragare och föråldrade redskap.

Adeln har i behåll endast fyra femtedelar af hvad den innehade år 1862. De siffror som bevisa detta utelämnas Östersjöprovinserna, Archangelsk, Bessarabien och Donska kosackernas land. De angifva att tretton och en half (13,5) miljon dessjatiner ha under trettio år frångått adeln, och att detta var 23 procent af hvad den hade i behåll efter emancipationen.

Förlusten var från 68,6 miljon dessjatiner år 1878 till 57,4 miljon år 1892.

*   *

Ryska godsherrarnes skuldsättning begynte i medlet af förra seklet och hade redan 1859, kort före de lifegna böndernas emancipation, uppnått en summa af 425 miljoner rubel, till säkerhet hvarför 7 miljoner bönder (manliga själar) voro intecknade.

Trettio år därefter, den 1 januari 1888, var den privata jordegendomen i Ryssland intecknad för 711 miljoner; godsherrarne hade för den åt de forna lifegna exproprieerade egoviddens uppburit 439 miljoner; — och därutöfver genom den år 1882 inrättade bondebanken, för tillskott af jord åt bönderna, 50 miljoner.

I kommunala kassor voro adelsgodsen samtidigt hypotiserade för 15 miljoner; således var beloppet af intecknade skulder — när man bortlämnar de af enskilda personer långifna medlen — ej mindre än 726 miljoner rubel.

Statistiska dolljossrotschnago kredita v Rossii har år 1898 publicerat, att hela den i adelsbanken kontraherade skulden från 69 miljoner år 1877 hade i början af 1898 stigit till 500 miljoner eller *en half miljard* rubel. Summan af alla inteckningar i statens kreditanstalter hade under samma tid tilltagit från 243 till 686 miljoner rubel. På samma gång hade den hypotiserade gälden i enskilda banker stigit: i aktiebankerna från 260 till 435 miljoner och i de inbördes solidariska från 70 till 125. Ensamt under loppet af år 1897 hade hela summan af inteckningar i adelsbanken och aktiebankerna ökats med mer än 50 miljoner. — Men härtill kommer ännu en del skulder till städernas bankinrättningar och till enskilda personer, hvilka sistnämnda ej kunna beräknas. Alt om alt, så hafva inteckningarna i landtegendomar ökats från 574 miljoner år 1877 till 1,245 miljoner år 1898.

*   *

Bondebanken inrättades år 1882 i öfverensstämmelse med ett af Wojeikow, grefve Ignatiews privatsekreterare, framlagdt förslag. Särskilda författningar angående eganderätten till den af kommuner och bolag inköpta jorden samt angående exekutiv försäljning af i banken pantsatta lägenheter blefvo på våren 1883 utfärdade, hvarefter banken begynte sin värksamhet, som efterhand utsträcktes till alt flere provinser.

Banken utgifver lån mot pant af den inköpta jorden och till tre fjärdedelar af dess köpvärde åt inom densamma bildade föreningar samt dessutom åt enskilda personer. Hvad beträffar bykommunerna, måste ärendets företagande på bystämman alltid vara en konstig sak, enär något beslut ej kan fattas med mindre än två tredjedelar af alla bönderna i byn äro därom ense; och så många är

ej lätt att få tillstådes. Men föreningar af minst tre bönder kunna äfven förvärfva jord gemensamt, och det sålunda, att jorden kan vara i fullständig samfällighet eller delas i förhållande till enhvars åtagna förbindelse eller värkställda inbetalningar och hafda omkostnader.

Detta måste också slutligen inträffa äfven om jordköpet är afslutadt genom bystämman. Ty endast de rika bönderna kunna, om de äro ense, få ett sådant beslut till stånd; och så kommer det förr eller senare att bero på dem, hvilka och huru många af de fattigare hushållen, som böra få vara med om affären.

Kommunen är berättigad att för inköp af någon lägenhet upptaga lån till högst 125 rubel pr revisionssjäl. Men hela tillvägagångendet är lika fullt beroende, i värkställigheten, däraf att de rika bönderna öfvertaga ansvarigheten äfven för de fattigas andelar i lånet. Således är den fattiges ansvarighet från början en chimär. Sant är, att när det gäller utflyttning, erbjuder föreningen, likaväl som själfva kommunen, någon respit åt de fattige. Men alt beror ju på den slutliga krisen, då det måste visa sig, i hvarje fall eller som det heter enligt regeln, att de rike hafva blifvit rikare och de fattige ännu fattigare.

Bondebanken har alldeles icke haft det i sin makt att förhjälpa bykommunerna, såsom sådana, till större eller bättre arronderade byområden. Ett fåtal adelsmän voro hugade, ett ännu mindre antal tvungna att för drägligt pris afstå åt bysborna jord, som var för byn så uppenbart nödvändig. Och altefter som adelsbanken hjälpte adelsmännen, minskades den hjälp som bönderna bort hafva af bondebanken. För öfrigt hafva äfven maktmisbruk inträffat. Godsherrar hafva lyckats, med bondebankens tillhjälp, få såldt åt bönderna äfven „Unland“, impedimenter.

Vid så stark köplust har bondebanken ej behöft erbjuda några fördelaktiga lånevillkor; man begynte med sju och en half procent i årlig ränta och amortering; och först från året 1899 nedsattes räntefoten till fem och tre kvart procent, hvaraf fyra procent är ränta och en procent amortering. Nedsättningen gäller dock lika för de gamla lånen

som för de nya, och medför likaledes för alla en motsvarande förlängning af amorteringstiden.

Emellertid taga de rika bönderna såsom mellanhänder i affärerna och såsom långifvare för 25 procent af köpeskillingen en ränta som öfverstiger tio procent om året; ty elfva och tolf procent är vanlig ränta bland bönder.

Att för öfrigt banken skulle underlåta att höja sina värderingar af adelsgodsen i samma förhållande som regeringen nedsätter räntefoten, är ej att förvänta. Detta skulle dessutom från synpunkten af bykommunernas upprätthållande vara en förspild välmening. Bondebanken har fått nöja sig därmed att den har kommit ett antal bönder tillgodo; de byar kan ingenting hjälpa, som hade för litet jord, när det nuvarande ekonomiska läget grundades för trettio år sedan.

5 kap. Öfverbefolkning och emigration.

Till läsarens orientering angående folktätheten i de centrala spanmålsodlande guvernementen och dess invärkan på folkökningen anföres här en från *Leroy Beaulieu's* arbete *L'empire des Tsars et les russes* hämtad statistik:

Vid en åkerandel (nadjäll), som är mindre än 1 dessjatin pr revisionssjäl, hade folkmängden ökats under åren 1861—1880 med 16 %; vid en åkerareal

1—2 dessjatiner med	. . .	17,8 %;
2—3	”	19 %;
3—4	”	21 %;
4—5	”	25,4 %;
5—6	”	27,6 %;
mer än 6	”	30 %.

Dessa siffror framlades af Semenoff vid geografiska sällskapets allmänna sammankomst i april 1880. Sedan dess ha väl särskilda skattelindringar medgifvits, men det

förhållandet, att de ryska bönderna äro beskattade i omvänt förhållande till vidden af sina åkerandelar, kvarstår i hufvudsak oförändradt.

*   *

Hvad mortalitets-statistiken angår, så dör i Ryssland halfva antalet barn före femte åldersåret. I det centrala jordbruksområdet är dödligheten bland barn störst under den bråda arbetstiden om sommaren, då föräldrarna ej hafva tid att vårda dem. Bland fullväxtå däremot är dödligheten störst under vintern, då bönderna i sina oeldade izbas äro mera utsatta för de i deras hemvist inrotade smittämnen.

Där hjälper ej att sopor och afskräden enligt myndigheternas förordnande kunna afstjälpas på något längre afstånd från byn. Det är för sent; marken under stugorna och i hela byn kan vara förpestad.

Folktätheten i de särskilda guvernementen (begynnande med de folkrika provinserna i sydväst och slutande med de folkfattiga i norr, öster och sydost), var år 1897 *pr kvadratverst: sydvästhga området: Podolien 82, Kiew 80, Wolhynien 48; lilla Ryssland: Poltawa 64, Charkow 52, Tschernigow 50; centrala åkerbruksområdet: Kursk 59, Tulá 53, Rjasán 50, Orel 50, Tambow 46, Woronesch 44, Pensa 44, Kaluga 43; lithauiska provinserna: Grodno 48, Kowno 44, Wilna 43; hvita Ryssland: Mohilew 41, Witebsk 39, Smolensk 36, Minsk 33; moskowska industriområdet: Moskwa 83, Wladimir 37, Jarosslaw 34, Twer 32; mellersta Wolga området: Kasán 38, Nischnij Novgorod 36, Simbirsk 33, Saratow 33; nordliga provinserna: Wjatka 23, Kostromá 19, Novgorod 13, Wologda 4, Olonetz 3, Archangelsk 1 (rätteligen 0,6); nordvästliga provinserna: S:t Petersburg 54, Liffland 33, Pskow 30, Kurland 28, Estland 24; nya och södra Ryssland: Bessarabien 50, Chersson 44, Ekaterinoss-law 38, Tauris (Krim) 27, Donska kosackernas land 18; nedre Wolgas och Urals område: Samara 20, Ufá 21, Perm 10, Orenburg 10, Astrakhan 5.*

*   *

Föreställningarna om emigrationens betydelse i europeiska Ryssland hafva varit öfverdrifna. Kubanområdet blef under 1870-talet koloniseradt med tvåhundra tusen emigranter, men för öfrigt hafva utflyttningarnas omfång varit så ringa att vi ej anse nödigt anföra de siffror, som den flitige Keussler publicerade i Russische Revue. Vi anmärka endast att emigrationen från det centrala åkerbruksområdet, åtminstone före den sibiriska järnvägens bygande, var nära nog = 0.

Under lifegenskapen skedde ett slags utvandring från de öfverbefolkade byarna därigenom att de lifegna med sina familjer blefvo af godsherrn öfverlättna åt någon jordegare i Nya Ryssland. Men efter emancipationen inträdde häri en nästan fullständig förstoppling, beroende dels på bykommunen, såsom ansvarig för utskylderna, dels på godsherrarna, såsom böndernas fordringsägare.

Godsegaradelns intresse var altför starkt bundet vid den ekonomiska formeln: ju större öfverbefolkning i byarna dess billigare dagsvärken åt herrgårdarna.

Men då hade man kunnat vänta af riksadministrationen ett energiskt ingripande till en kolonisation af rikets folktoma provinser, såsom t. ex. Svarta hafvets kustområde i Kaukasien. Att likväl administrationen icke var kompetent att till dessa af naturen gynnade trakter öfverflytta något större antal bönder, visar sig tydliggen af de försök som härvid gjordes under ett kvart sekel, efter det bärghornorna, sedan 1864, hade allt mer och mer utvandrat till Turkiet.

Att börja med hade kosackstationer inrättats på afstånd från hafvet, i de mest fruktbara näjder. Då likväl detta var af ingen betydelse för landsortens ekonomi, som borde upphjälpas genom en intensiv kultur af vin och dyrare växter, så erhöll den civila styrelsen i uppdrag att locka till bosättning såväl utlänningar som ryska bönder. De från nordligare trakter ditflyttade bönderna lyckades icke från början att finna sig till rätta i de nya förhållandena; dödligheten var stor och de öfverlevande anhöllo att få återvända till sina hemorter.

Styrelsen skydde ej att lämna penningehjälp, men understöden gåfvos utan urskiljning lika åt alla. Någon undervisning om hvad på skilda håll borde särskildt eftersträffvas kunde icke åvägabringas.

Ännu år 1887 hade i Svarta hafs (kosackernas) område ej mer än tre och ett halft tusen kolonister lyckats bosätta sig. Och där fans ej, jämte dem, någon annan befolkning än åtta tusen azowska kosacker!

Under året 1866 hade en allmän kungörelse emanerat om de förmåner och privilegier som tillkommo kolonister i detta kustområde. Jord borde gifvas gratis, efter beräkning af tretio dessjatiner åt hvarje bonde, åker, äng och betesmark, men om skogen sades intet; ej häller hade några landtmäteriförrättningar blifvit för ändamålet värkstälda. Där fans endast en krigstopografisk karta. — Penningunderstöd skulle gifvas: 20 rubel åt den bonde som hade skog till uppförande af byggnader; 35 rubel åt dem som ej hade någon; 15 å 20 rubel åt hvarje hushåll till dragare och redskap. En enskild bonde fastnade för detta emigrationsprospekt. Huru illa det gick honom visade sig genom den af distriktsdomstolen i Kursk 1883 afdömda Dankoffska rättegången.

Dankoff var en f. d. dvorovoj eller husträl, som efter emancipationen lifnärde sig, med hustru och fem barn, genom tillfälliga arbetsförtjänster i en stad i guvernementet Kursk. År 1879 fick han tag i en nummer af Novoje Wremja, hvarest denna emigrationsstadga var införd, och under sommaren 1880 hade han hunnit se sig om i Tuapse och Sotschi och i behörig ordning anmält sig som nybyggare på den jordlott, som nämndes Plastun. Men nu, efter det Dankoff sedan november 1879 hade underhandlat om sitt blifvande nybygge, blef han af civila kansliet i Ekaterinodar underrättad, att de dock ej kunde utfärda åt honom något fastebref — så länge han var ensam. Dankoff afgaf då omedelbarligen en muntlig protest, att vid ett sådant bristande tillmötesgående torde ej många nybyggare vara att förvänta.

Emellertid fick han emottaga ett officiellt intyg däröfver, att jord stod att få, såväl där han hade sett sig om som äfven annorstädes. Försedd härmed begaf han sig till sin hemtrakt, hvarest han gjorde propaganda för emigrationen, med det resultat att han i telegram till Ekaterinodar anmälde mer än fem hundra bönder från Kursk'ska och Orloffska guvernementen, de där redan hade vidtagit alla åtgärder att frigöra sig från sina kommuner.

Till svar telegraferades från Ekaterinodar till guvernören i Kursk att han skulle varna emot Dankoffs lockelser, emedan det vore svårt att finna plats för femhundra hushåll! Dankoff blef lagförd som svindlare och stäld inför jurydomstolen, sedan han hade suttit 14 månader i fängelse.

* * *

Slutligen måste dock signalerna ändras, och den länge förberedda kolonisationsförordningen utfärdades år 1889.

Utvandringen är ej förbjuden. Men om en del af ett byalag vill göra en ny bosättning på ledig kronojord, behöfves därtill ett tillståndsbevis från inrikes- och domänministerierna; de som ej innehafva ett sådant bevis skola med kronoskjuts hemsändas.

De hvilkas ansökningar bifallits, behöfva ej dåmera bykommunernas bifall till öfvergifvande af sina tjäglös; men deras häfdelotter återfalla till kommunen — utan någon utlösen. Anlända till ort och ställe erhålla bönderna en efter antalet manliga själar beräknad egovidd, olika i olika trakter efter jordmånens fruktbarhet.

Sker bosättningen inom europeiska Ryssland, så komma nybyggarena marken på arrende i sex eller tolf år genom ett kontrakt, som sedermera utbytes mot ett fastebref — med försäkran om ständig besittningsrätt, som genom erläggande af expropriationsannuiteter bör öfvergå till full eganderätt. I Asien mottaga de likväl genast sitt byområde eller enskilda häfd till expropriation, en godtgörelse för deras under färden hafda utgifter. Afgörandet

om de skola bygga och bo under agrarkommunismen eller med enskild eganderätt är öfverlämnadt åt dem själfva.

Skattefriheten är i europeiska Ryssland 2 år, i Sibirien, Kaukasien och Turkestan 3 år; under därpå följande 3 år betalas, lika öfveralt, endast half skatt. Värneplikten skola de utgöra sålunda, att längre uppskof därmed ej beviljas än den fullständiga skattefriheten räcker. Vidare föreskrifver denna förordning att emigranterna hafva samma rättighet till förskott ur regeringens hjälpkassor, som de hade i sin hembygd i och för utsäde och till lifsuppehälle. Bykommunen, som har öfvertagit deras tjäglös, ansvarar för återbetalningen af dessa förskotter, dock sålunda att om emigranten har erhållit mera än en tschetvert råg eller hvete och en half tschetvert hafre eller korn pr revisions-själ, så behöfver dock ej kommunen ansvara för mera.

Sex tjänstemän vid inrikesministerium äro förordnade att under deras vandring till nya boningsplatser vara emigranterna till råd och hjälp. (Därintills hade någonstades varit stationerad *en* sådan emigrantagent).

Slutligen må nämnas att regeringen har i denna förordning fastslagit principen, att bondejord får ej pantsättas eller försälgas åt andra än bysbor.

*   *   *

Där ett eller flere hushåll i en by besluta sig för att emigrera, är naturligtvis deras första omsorg att sälja sina hus, byggnader och kryddgårdstäppan i byn. Kommunens dominium sträcker sig enligt gängse föreställningssätt öfver hela byområdet; men praktiskt taget gäller det icke tomten i byn och hemåkertäppan. Tjägloandelen i åkerfälten är däremot icke rättsligen säljbar; den kan aldrig göras därtill, såvida dess värde är beroende af, när nästa allmänna peredjäl inträffar, och hvilken egovidd som dåmera kan motsvara densamma.

Emellertid finnes där alltid folk som äro hugade att öfvertaga risken, och detta sker — eller skedde — i form af ett arrendeaftal, som å den bortflyttandes sida är me-

nadt för alltid, na vätschnoje, men antager formen af ett arrendeaftal på sex eller tolf år. Enligt berättelse från provinsen Rjasán betalades i början af åttatiotalet för en tjägloandel om sex dessjatiner, en vanlig häfd där i orten, trehundra rubel; och med denna summa kunde en emigrant bekosta sin bosättning i Sibirien.

Det är ej sannolikt att 1889 års emigrationsstadga har häri medfört någon förändring; tjägloandelen var äfven den förutan rättsligen osäljbar, och man kan endast beundra den ryske bondens förmåga att reda sig under så förvirrade förhållanden.

År 1881 emigrerade bönderna i Bigildino och sålde hela byområdet. De voro endast fem bönder och de hade ej mer än trettio dessjatiner eller 6 pr hushåll. De arbetade som daglönare och voro mycket fattiga.

Med ettusen femhundra rubel, som en rik bonde betalade för hela byn, kunde de börja ett nytt lif någonstades i södra Sibirien.

I andra fall har det inträffat att halfva byn har emigrerat, och många af dessa hafva efter femton år återvändt utsvultna och halfnakna. De hafva vädjat till bystämman och anhållit att varda åter emottagna i samhället, men fått till svar, att sådant var omöjligt, eftersom de en gång hade afstått från sina andelar och där öfverhufvud ej fans rum för flere bönder. Som man ser, kunna de ryska bönderna visa förstånd äfven i kinkiga lägen. Men icke har bykommunens lagliga kompetens härförinnan varit sådan.

---

6 kap. Bondesamhället och den samfälda jordbesittningen.

Sir Henry Maine karaktäriserar jordbesittningen i den ursprungliga ryska bykommunen på följande sätt: hvarje husbonde är berättigad till en så stor andel af byns ego-förmåner, som motsvarar antalet fullväxta manliga individer i hans hushåll. Hvarje dödsfall af en fullväxt mansperson måste altså minska detta hushålls bruksrätt *pro tanto*; och hvarje manlig medlem däraf, som hinner till mogen ålder, ökar dess häfdeandel med en ny anpart. Af ålder har man rört sig med en sådan ideell enhet, som förestälde en mans höfva att odla ett mantal af jordegor; och fastän vid fullständig samfällighet det ej längre har samma betydelse, så kommer likväl, vid de periodiska omdelningarna, hvarje hushåll att erhålla jämt så mycket plogland som svarar mot dess dåvarande antal af vuxne män.

Det utmärkande draget hos denna typ af en bondekommun är frånvaron af hvarje rent personlig arfsrätt eller eganderätt till jord. Det är just detta drag af individualismens tillbakaträdande och framhållandet af kollektivismen, som har gjort den ryska *mir* till det som äfven namnet antyder, en värld för sig.

Att den stora ryska bondekommunen därför skulle vara, såsom slavofilerna påstå, en fri organisk utveckling af den äkta slaviska „joint family“, den serbiska „zadruga“, är däremot en oriktig uppfattning. Vi skola inse detta, då vi taga en öfversikt af de historiskt gifna öfvergångsformer, hvilka ännu i dag anträffas. Särdeles upplysande är historiken öfver tschetvertnije, hvarmed vi gjort ett försök i nästföljande kapitel.

I Olonetzska guvernementet i samma trakter, hvarest A. Hilferding fann rapsoder som kunde föredraga gamla hjältedikter, har Al. Laloche studerat den samfälda jord-

besittningen. Han fann, att den ej har samma karaktär som den stor-ryska typen, och att detta är en enkel följd däraf att den erkänner, lika väl som den sibiriska typen, en lifstidsbesittning som grundar sig på *pervij zachvat*, — nyrödjurens rätt att njuta frukten af sitt arbete.

Laloché konstaterade att den som har gjort intagor — *zaimkas* — i skogen eller upprödjat ängar och upplöjt dem till åker, han får behålla dem under sin lifstid, ehuru de gamla åkerfälten fördelas genom periodiskt inträffande lottkastningar.

Den omständigheten att äfven åkrar, som häfdades i treskifte, befunno sig i lifstidsbesittning, förledde, berättar herr Laloché, domänministeriets tjänstemän på fyratiotalet att tro det de hade att göra med en verkligt personlig eganderätt, ett hemmanssystem, en *podvornoje pravo*.

Missförståndet var ej så oväntadt på den tiden, ty då, under domänministeriets första tider, blåste där medvind på höjderna för uppkomsten af ett själfegande bondestånd, och man var i ämbetsmannavärlden endast svagt medveten af den ryska nationens seghet att fasthålla kommunismen, som sedermera har gifvit sig tillkänna.

I guvernementet Olonetz finnas för det mesta endast små byar, ibland endast ett par gårdar, och de hafva sammanslutit sig, tjugu, trettio ja ända till femtio mindre byar, till ett större bondsamhälle, ett „*sselskoje obstschestvo*“. Ett sådant samhälle är i Jukavsk, tjugutvå mindre byar i distriktet Ladeinopole. Dessa bysbor afgåfvo till domänministeriet följande förklaring:

„Vi företaga peredjälj af våra treskiftade åkerfält efter hvarje revision (d. v. s. ända till 1858 hvarje 12 å 14 år). Beslutet därom fattas af *sselskij skhod*; värkställigheten tillkommer dock de små byarna hvar för sig. Likaså delas de godartade ängarna i lika lotter, hvaremot de af enskilda bönder upprödjade ängarna, hvilka icke hållas för godartade, ej behöfva tagas med i lottningen. Om de eljes tagas i betraktande, så sker detta endast för ett beslut, att de ej skola underkastas någon peredjäl, förr än efter den revision som inträffar sedan fyratio år förflutit efter upp-

rödningen; ehuru väl selskij skhod har makt att indraga dem, så är ej meningen att göra det.

All annan mark som vi hafva är öppen för pervij zachvat; en hvar kan rödja så mycket han vill, och han får alltid behålla så mycket han orkar häfda.

Obrok och alla öfriga pålagor betala vi, liksom poduschnaja podatj, efter samma grund som begagnas vid skiftet af bolåkrarna, nämligen en utjämning på hushållen enligt antalet arbetsföra karlar, *utan afseende på vidden och beskaffenheten af deras öfriga egor.*“

Dessa grunder äro alldeles öfverensstämmande med förhållandena i Västra Sibiriens jordbrukskommuner. Zaimkas, intagor af obruten mark, respekteras därstädes i enskild ego, så länge där ännu finnes ledig jord kvar inom byområdet. Men i en senare period af kolonisationen beror rättigheten till en zaimka däraf, om den är faktiskt belagd med arbete. Ty i motsatt fall kan det inträffa att bykommunen tillerkänner densamma åt ett nytt hushåll. Och därefter följer en period, då efterhand alla zaimkas indragas till byalagets disposition vid en nödig befunnen allmän skiftesjämkning. Men däraf följer ännu icke att en hvar bysbo tillerkännes rättighet till en lika stor häfdelott, såsom den stor-ryska typen fordrar, hvaraf prof förekommer i en del fattiga byar i Tomska guvernementet.

I provinsen Wjatka (Orloffska kretsen) voro endast bolåkrarna underkastade peredjälj, medan de längre bort från byn belägna ängarna och åkrarna ansågos som ärftlig besittning. Efter revisionen (1859) satte bystämmorna på förslag och drefvo det igenom, oaktadt protester af de förmodnare bönderna, att en allmän peredjäl, enligt antalet revisionssjälur, skulle öfvergå hela byområdet.

Dock skulle nyodlingar förblifva i odlarens besittning ännu i trettio eller trettiofem år. Ängarna tog man den gången ej med i lottningen; där gjordes endast rättelser af råerna.

Efter emancipationen hade det kommunistiska byalaget öfveralt i Ryssland fått luft under vingarna, och 1864 beslöts att skrida till ängarnas fördelning efter antalet revi-

sionssjälar och tjäglor. Förgäfves invände de rikare bönderna, att det icke vore mer än rättvist och billigt att låta dem behålla hvad deras fäder hade upprödjat och de själfva med svett och möda vårdat. De rikare bönderna påstodo äfven, att man borde taga någon hänsyn därtill att de hade väl gödslat och brukat sina åkerfält, medan flertalet fattiga bönder hade ogödslade och illa häfdade åkrar. Bystäm-mans flertal förkastade detta påstående och fann, likasom de nationalistiska ekonomerna öfverhufvud, sitt förfarande vara alldeles förenligt med en klok och rättvis ekonomi.

---

7 kap. Bönder med enskild eganderätt.

I flere trakter af Ryssland anträffas bönder med enskild eganderätt till jorden, hvilka på en del orter (Kiew, Tschernigow, Smolensk) fordom räknades till adelsståndet, eller något liknande våra rusthållare.

De kallas odnodvortzy och åtnjuta i allmänhet ej något större anseende, om icke tillfälligtvis någon grad af välstånd verkligen har gått i arf. Eljes äro de tvärtom såsom klass mindre omtyckta. Jurister och andra herremän beskärma sig ofta öfver deras ständiga rättegångar med sina grannar. Man är i Ryssland ej van att en bonde söker häfda sin ekonomiska själfständighet genom processer.

*   *   *

I provinserna Orel, Kursk och Rjasán anträffas en podvornoje pravo, som kallas tschetvertnoje. Namnet är taget från någon äldre åkervidd, som omtalas i gamla handlingar.

Enligt en uppgift af Gurwitsch i „The economies of the Russian village“ skulle vid slutet af fyratiotalet hela antalet af den befolkning, som lydde under tschetvertnoje pravo, hafva varit inemot en miljon, hvaraf något mer än

hälften hade öfvergått till agrarkommunismen: 533,021 personer mot 452,508 verkliga tschetvertnije.

Tschetvertnoe pravo består däri att häfden i åkern är bestämd genom arf, hemgift, köp och andra „laga fång“ — med ett ord en personlig eganderätt. Skog och ängar äro i byns samfälda besittning och skiftas årligen. Betesmarken begagnas gemensamt. Där är i olika byar olika grunder för den årliga indelningen och utlottningen af skiften i äng och skog; en del byar rätta sig efter storleken af de ärfda åkerskiftena, hvilka motsvara halfva, tredjedels, fjärdedels och sjättedels hemman; andra räkna efter antalet revisionssjälur som höra till ett hushåll (tjäglos).

I sextonde och sjuttonde seklen bildade dessa provinser ett gränsland mellan de turkiska besittningarna och de fria kosackernas land, å ena sidan, och det moskovitiska tsardömet på den andra. Till att hjälpa tsaren i rikets försvar organiserades ett slags folkbeväpning, och själfallet är, att befolkningen fick åtnjuta någon skattefrihet.

Vid sådant förhållande har någon alldeles ny och olikartad jordbesittning ej kunnat däraf uppkomma. En större grad af stadga och fasthet i de gamla förhållandena har bevarats väl mest genom en ökad personlig själfkänsla.

Element af personlig eganderätt måste då förefunnits i dessa näjder likaväl som i republikerna Pskow och Novgorod och äfven annorstädes. Den stor-ryska typen med fullständig samfällighet är således en senare urartad kommun, som för sin starkare sammanslutning har att tacka det moskovitiska storfurstendömet skatteförtryck.

Någon slags likhet med adelsgods tillkom icke tschetvertnoje pravo; om äfven de hade lifegna tjänstehjon, så förblefvo de dock bönder fortfarande.

Regeringens försvars- och skattepolitik hade endast indirekte uppmuntrat, genom vissa friheter, en utveckling af personlig eganderätt i riktning mot ett själfegande bondestånd. När denna orsak upphörde, när de blefvo af regeringen bemötta lika med domänbönderna på andra orter, har ett tvifvel uppstått hos dem om hållbarheten af deras privategendom inom byområdet. Detta framgår däraf att

desså små egendomar i förra hälften af adertonde seklet ofta bytte om egare.

Häraf uppkom, som vanligt hos en landsfaderlig styrelse, en farhåga, att elände (= Landlosigkei) kunde bland dem taga öfverhand. På 1760-talet gäfvos förordningar, som förbjödo dem att sälja eller förpanta sina egendomar. Hvad som öfversköt 60 dessjatiner tilläts dem dock fortfarande att föryttra.

Vid afgörandet af deras ofta förekommande rågranne- och andra jordetvister begynte visa sig, att de lokala myndigheterna saknade instruktioner, som skulle förmått dem att taga befattning med några råer mellan hemman i samma by. Med tiden funno myndigheterna det vara bäst att bykommunen ensam ansågs vara rätta egaren äfven till åkerfälten.

På fyratiotalet blefvo tschetvertnije förbjudna, emedan de ej voro af adel, att hafva några trälar; de, som de då ännu hade kvar, friköptes af regeringen.

Det är möjligt att det var först vid medlet af förra seklet, som en öfvergång till agrarkommunismen begynte. I hvarje fall är det fullt utredt, att de forna domänbönderna i provinsen Rjasán, hvilka nu lefva under agrarkommunismen (= mirskoje ustrojstvo), först i senare tider öfvergått till denna mera folkeliga typ af jordbesittning, men därförinnan hafva besuttit sin jord med tschetvertnoje pravo.

I distrikten Dankoff och Ranenburg funnos i början på åttiotalet byar af forna tschetvertnije, hvilka hade öfvergått till fullständig samfällighet i åkern, innehafva endast 10,7 dessjatiner jord på hvarje hushåll, medan de bönder, som hade hälften af åkern i ärftlig och andra hälften i samfäld besittning, i medeltal hade 12,4 dessjatiner.

De äkta tschetwertnije däremot innehafva en egovidd pr revisionssjäl räknad i medeltal $5\frac{3}{4}$ dessjatin och *per hushåll 15 dessjatin*er.

Här förekom således ett tydligt samband mellan fattigdomen i de stora byarna å ena sidan och agrarkommunismen på den andra. Saken är nämligen den: förutom tor-

pare med endast detta minimum af jord, fem å sex dessjatiner, finnas bland tschetvertnije äfven rika bönder med ända till trettio dessjatiner. Dessa blefvo vid den Walujewska enquêten vitsordade såsom driftiga och burgna husbönder, på sätt i följande kapitel närmare omtalas.

* * *

Utvecklingen af eganderätten i de ryska bondkommunerna har således gått i motsatt riktning mot den europeiska civilisationen. Medan i västra Europa bondesamhällets makt öfver den af detsamma besuttna jorden efterhand blef genom nya rikslagar inskränkt, blef denna makt i Ryssland alt starkare och den enskilda bondens rätt alt mindre ju mera ryska riket konsoliderades.

Den intressanta blandning af enskild och samfäld jordbesittning, som ännu finnes hos tschetvertnije och odnodvortzy och hos bönderna i Lilla Ryssland, fans i forna tider äfven i västra Europas „village communities“. Spår af desamma finnas ännu här och där i mellersta och södra Tyskland, Schweiz och Italien. Men öfveralt har den enskilda eganderätten vunnit öfver den samfälda, efterhand som riksstyrelserna hade nått till den maktställning att de kunde trygga de små jordbrukarena vid en personlig eganderätt. I Ryssland har tvärtom riksenhetens befastande varit enad med undergången af den personliga jordeganderätten inom byalagen.

* * *

Vid emancipationsvärkets genomförande i Lilla Ryssland lämnades bykommunerna frihet att välja mellan samfäld eganderätt till byområdet, mirskoje ustrojstvo, eller personlig eganderätt till vissa hemman.

Malorossianerna kunna likväl icke så alldeles afgöra ett sådant dilemma, eftersom de sedan urminnes tider hafva lefvat under ett blandadt system. Enligt regeln äro åkerskiftena i personlig och ärftlig besittning, men kommu-

nen har ett dominium ej blott öfver samfäldt nyttjade ängar och betesmarker, utan jämväl öfver åkrarna och hela byområdet. Sålunda är väl möjligt att man på en del orter har iakttagit mer eller mindre frivilliga öfvergångar till den stor-ryska typen af bykommuner. Huruvida detta förhållande, såsom en del lärda socialister i Odessa och Kiew hafva påstått, innebär eller är liktydig med en allmän lutning af det malorossianska bondesamhället mot en allt starkare agrarkommunism, är dock icke så säkert.

Den lill-ryska bonden är lika så böjd att hålla på sin personliga och ärfylliga hemmansrätt, som han är oberörd däraf, att man i den lärda världen anser densamma sakna karaktären af verklig eganderätt. Han finner nog att denna hemmansrätt, sådan den är, lämnar honom dock något skydd mot kommunens, på den kollektiva eganderätten grundade makt öfver de enskilda medlemmarna. — Något personligt försvar på ett begränsadt område af sin häfd, gentemot alla och enhvar, har väl på en annan sida malorossianen aldrig haft; deras egor äro icke arronderade, utan spridda i en mängd små jordlappar.

Att man i Lilla Ryssland ej vill åtnöjas med mindre än tre kategorier af bönder: storbönder och småbönder samt ogorodnikar, synas vid öfverläggningarna i S:t Petersburg till lokala förordningar för Lilla Ryssland hafva till en början varit föremål för misshag.

Emellertid hafva nedan nämnda bestämmningar angående rätten att sammanlägga och klyfva hemman blifvit af högsta styrelsen godkända för Lilla Ryssland samt äfven för guvernementen Kiew, Wolhynien och Polodien:

1:o. En bonde får ej innehafva mer än två tomter i byn och dubbel lott i bolåkrarna, eller två torp i utmarken med därtill hörande tomter i byn; öfverhufvud bokföres särskildt den egovidd som anses motsvara ett normalt hemman, semejnij utschastók; men det hindrar icke en storbonde att, på grund af vissa medgifvanden från höga öfverhetens sida, uppträda som egare äfven af ett större område; i hvilket fall den öfverskjutande egovid-

den särskildt bokföres som tillskottsjord (dobavotschnij utschastók).

2:o. En delning af en utschastók är tillåten vid arfskiften, med vilkor att ingen lott varder mindre än det för orten i emancipationslagen bestämda minimum.

Regeringens beräkningar öfver den egovidd, som skulle garantera välståndet för ett bondehushåll, gjordes nog oförsiktigt efter förhållandena år 1858 (X revisionen). Då folkmängden sedan dess har tillväxt med mer än sjuttio procent, så hafva dessa minima längesedan förlorat all betydelse, om de någonsin haft någon. Regeringen hade beräknat att i guvernementet Poltava tarfvades för en bondefamiljs underhåll i olika distrikt från $2\frac{3}{4}$ till $3\frac{1}{2}$ dessjatiner jord pr revisionssjäl; men tjugu år senare utreddes genom zemstvostatistiken, att där ej belöpte sig på hvarje manlig individ mer än 1,99 dessjatin. Då i detta guvernement äfven finnas storbönder, så är olyckan att de små varda „eländiga“ ej långt borta, och det värsta är att malorossianerna icke vilja själfmant försöka sig på utvandring. Dock har åtminstone från guvernementet Tschernigow utvandring egt rum till östra Sibirien med regeringens medvärkan — nämligen till Ussuriområdet.

* * *

I de lithauiska provinserna Wilna, Grodno och Kowno samt delvis äfven i Hvita Ryssland är rådande (enligt Keussler) ett europeiskt system af enskilda gårdar. Ingen bonde får innehafva mera än tre gårdar i en by; deras råer få ej förblandas. Om en sådan egokomplex återfaller till kommunen, bör densamma åter utläggas i två, tre eller flere hemman.

Regeln är att hemmanens antal får ej minskas, men väl ökas, så länge där ännu räcker till tio dessjatiner på hvarje gård.

För öfrigt finnas äfven ogorodnikar samt, alla landsfaderliga regeringars olycksbarn, *batraki*, lösa karlar, inhysingar.

8 kap. Agrarkommunismens invärkan på böndernas åkerbruk, enligt Walujewska enquêten.

Af trehundra uttalanden, som vid den Walujewska enquêten i början af sjuttiotalet afgåfvos rörande agrarkommunismen, finner man endast ett trettiotal, som protesterade att peredjälj ej kunna undvaras i mirskoje ustrojstvo, och att detta är det för den ryska nationen naturliga systemet.

Seden att värkställa årliga utlottningar af åkerskiften var på vissa orter allmän. Därnäst vanliga voro peredjälj hvart tredje eller hvart sjätte år, i öfverensstämmelse med det rådande treskiftesbruket. Under senare år, hette det, har man altmera begynt hålla på, att omdelningarna ej borde ske oftare än hvart tolfte eller femtonde år, och däröfver har år 1893 gifvits någon slags ukas.

Så länge dock bystämman har sin frihet, — så framt två tredjedelars majoritet kan åstadkommas att när som helst upptaga saken, — värkar naturligtvis kännedomen häraf mer eller mindre skadligt i samma riktning som själfva omdaningarna.

Ju kortare fristerna äro till en väntad ny peredjälj, dess mindre kommer där någon gödslings af åkerfälten i fråga.

Där en ny omdelning ej väntas förr än efter en längre tid, blifva fältén i början gödslade, men ju närmare tiden lider att bonden kan blifva genom lottkastningen missbytt, dess mindre gödslar han.

En bonde och wollost-älste från guvernementet Moskwa bekräftade, att hos domänbönderna, där peredjälj ej hafva inträffat oftare än hvart tionde år och denna mellantid har vidtagits genom beslut af mir, sker det att ingen bonde kör ut någon kreatursspillning på sina häfdelotter under de närmaste tre åren före nyfördelningen. — Af fruktan

för utmätning till gäldande af kommunens utskylder hålla bönderna mindre boskap och sälja sitt hö hällre än de ville draga försorg om gödsling af sina åkerfält. Sådana oseder, menade den moskowske bonden, skulle försvinna efter införandet af ett hemmanssystem.

Af godsegare från provinserna Kaluga och Twer anfördes: Mir-systemet har sina goda sidor, men tydligen äfven skadliga värkningar. Den solidariska ansvarigheten kan bringa hela byn på en gång att förfalla. Bystämman beherskas ganska lätt af två eller tre bönder, hvilka hafva fordringar utestående hos ett flertal bysbor; de kunna, för att åtkomma arrenden af flere och bättre åkerskiften, diktera beslut som värka skadligt på årliga och idoga bönders hushållning. Hvarje försök till nya brukningssätt, införandet af nya kulturväxter möter hinder. Om en bonde vill försöka inså klöfver i vintersåden, blifver den ohjälpligen nedtrampad af boskapen, när såden är inbärgad. Ty han är ej i stånd till, icke lagligen befogad att gärda för sina åkerskiften. — Som oftast äro tegarna så smala, att man ej kan plöja eller harfva dem på tvären; sådden är försvårad genom de oräkneliga råerna, vid hvilka ej blott mycken mark går till spillo, utan de lämna skydd för skadedjur, sniglar och småkryp.

En godsegare från provinsen Kasán sade, att därstädes nyfördelningar af åkerhäfden ej ofta återkommo, ty bönderna sträfva till att reda sig dem förutan, men de årliga lottkastningarna om ängsskiftena värka skadligt, de kosta bönderna flere dagsvärken och hindra dem att, som sig borde, vårda sig om ängarnas rödjning.

En godsegare från guvernementet Rjasán och en från guvernementet Orel intygade att det slags domänbönder, hvilka hafva egna hemman, med från fem till trettio dessjatiner jord, tschetvertnije, äro bättre jordbrukare och lefva i bättre villkor än andra bönder i deras distrikt; dock att detta är ännu mera fallet med de rika bönder, som hafva, efter emancipationen, köpt af adeln jord till enskild egendom.

Byar med tre-, fyra-, femhundra husbönder äro ej ovanliga i mellersta Ryssland. Åkrarna äro sedan ett par trehundra år tillbaka delade i tre jämnstora skiften, ett för råg, ett för vårsäd och ett för träde, som jämväl tjänstgör som betesmark.

I sådana byar är ej nog att hvarje bonde har en lott i hvarje skitte. Vid en växlande jordmån måste man tillse att ingen blir missbytt, hvarför alla tre skiftena graderas i tre stycken, ett bättre, ett medelgodt och ett sämre.

Härigenom uppkommer för en bondes häfd nio skiften. När nu de stora hushållen tillkommer att åtnjuta en dubbel häfd, mot utgörande af en dubbel tjäglö (skattebörda), så kan ett sådant lätteligen bekomma aderton åkerlappar. Antalet kan reduceras genom utbyten; men så hafva dessa stora hushåll äfven en del af de fattiga böndernas häfdelotter på arrende.

I de mindre och fattigare byarna, de forna lifegnas byar, gifvas andra orsaker som öka skiftesspridningen; där arbetar man äfven med halfva tjäglös, som påläggas de hushåll, där ingen fullväxt och fullt arbetsför karl finnes hemma.

En allmän och tvär öfvergång till ett enskiftessystem är icke utförbar. Men de stora byarna borde dock kunna sprängas och en öfvergång till arronderade hemman så småningom förberedas. Det är otänkbart att vattenbrist eller andra naturliga orsaker skulle hindra, där blott regeringen ville på allvar gripa in.

*   *   *

Kommissionens president, domänministern Walujew, påpekar, att den ryska jordbrukskommunen har visat förmåga att fastställa längre mellantider mellan peredjälly.

Jordbrukskommunen gifver trygghet mot ytterlig nöd åt alla sina medlemmar, och den garanterar genom solidarisk ansvarighet, „krugovaja poruka“, åt regeringen den på kommunen hvilande skatten.

Då likväl samfälligheten är ett ohjälpligt hinder för jordbruket, en tvångströja för den enskildes drift till nya företag, en premie för håglös, obekymrad tröghet, så borde den förmögnare delen af bysborna tillåtas framställa anspråk att få sina häfdelotter utbrutna till enskild egen- dom, om de blott vore så många som hälften eller tredje- delen af bysborna.

Huru den i samfälligheten kvarblifvande fattigare delen af bysborna därefter skulle slå sig ut, därom har herr ministern ej uttalat sig, men det är klart att hans mening var, att de skulle blifva, såsom en engelsman skulle säga, *a people who grow their own poor rates*.

Om den solidariska ansvarigheten säger herr Walu- jew: hvarje ekonomisk lagstiftare måste vara betänkt på individuella sträfvandens uppmuntran, individuella fram- gångars säkerställande; samfällighet i jordbesittning och solidarisk ansvarighet för andra personer värka alldeles åt motsatt håll.

Liksom ministern antydde att regeringen möjligen kunde genom en allmän förordning fastställa vissa mellan- tider mellan peredjälj (hvilket också gjordes år 1893 — nämligen tolf år), så har en ledamot i kommissionen (von Buschen) påyrkat att, där peredjälj ej kunna alldeles förbju- das, åtminstone skiftesspridningen till någon del borde afhjäl- pas genom en allmän landtmäteriförordning, hvari föreskrifter skulle meddelas, huruledes häfdelotter böra gifvas i ett sam- manhang; deras storlek måste då göras olika, altefter olika jordmån och olika afstånd från byn eller gården. Men några regeringsåtgärder i denna riktning hafva ej afhörts; von Buschen påpekade äfven att kommunerna skulle för- bjudas att föryttra något af byområdet.

Det förhållande, att bykommunen hade laglig rättig- het ej blott att köpa jord, utan äfven genom försäljning eller arrendeaftal, „na vätschnoje“, afhända sig delar af by- området, har redan af professor Engelmann anmärkts såsom en af de många juridiska anomalier som vidlåda mirsyste- met; saken lär numera vara afhjälpt — på administra- tiv väg.

9 kap. Det patriarkaliska hushållets upplösning i enkla hjonelag.

Den ryska jordbrukskommunen var ett sammansatt helt, hvars enkla beståndsdelar voro de kommunistiska stora hushållen; också har den inträdande upplösningen af det patriarkaliska hushållet i ekonomiskt svagare, enkla hjonelag ej kunnat undgå att väcka regeringens bekymmer.

År 1886 utfärdades en förordning i syfte att motvärka denna upplösning. Man resonnerade sålunda: då det ankommer på mir att tillerkänna det nya hushållet åker för en tjäglo, men bedrifvandets af åkerbruk förutsatte att det nya hjonelaget egde åtminstone en häst, årder eller plog, harf, telega m. m., så har mir öfverskridit sin kompetens, då densamma har tilldelat tjäglor åt nya hushåll, hvilka veterligen icke haft detta för åkerbrukets rätta bedrifvande nödiga förlagskapital. Förordningen inskräpte hos bykommunerna att härvid iakttaga sin skyldighet samt uppdrog åt landtråden att hafva tillsyn däröfver samt instruera bystämmorna i detta syfte.

Huru logiskt bindande detta resonnemang än synes vara, har detsamma dock, genom ensidigt ekonomisk formalism, förblifvit alldeles ovärksamt.

För det första kan det ej gärna sättas i fråga att mir skulle vägra sonen att bilda eget hushåll, där ej hans egen fader har gjort det, ty vid bystämman har ju denne mest att säga i den saken.

För det andra, äfven om mir uttalar sig emot faderns tillmötesgående, så kan denna myndighet rimligtvis ej straffa fadern för det denne det oaktadt har emanciperat sonen, för den kära husfredens skull.

Separationen tillgår sålunda, att det nya hushållet bygger åt sig en ny izba, som är mindre än den gamla; när det gamla hushållet tager rian eller logen, så tager det nya

ladan; när det gamla behåller plogen och den ena hästen, så får det unga hjonlaget den andra hästen, men ingen plog och ingen telega, endast en harf o. s. v. Det säges vara kvinnorna som mest framkalla separationen, svärdottern som i många fall har velat emancipera sig från svärföräldrarna.

1886 års förordning har utgått från den enkelt ekonomiska synpunkten, att ett ekonomiskt starkt hushåll är för bykommunen en större fördel än två svaga. Statistiken utvisar äfven, att det just är de medelstarka hushållen med endast två karlar och två hästar, hvilka lättast separera. Men härvid är det moraliska elementet i böndernas ögon vida öfvervägande det ekonomiska; med den primitiva jordkultur, som i de ryska byarna bedrifves, synes det ej ligga någon särdeles vikt därpå om en bonde har endast en häst eller ett par. Går det väl, uppstår där två hushåll med två hästar i stället för ett; detta är en vinst. Går det dåligt, mista bägge hushållen sina hästar och karlarna vardas till dagsvärkare; men sådant hade kunnat hända äfven med det odelade hushållet.

Siffrorna angående uppkomsten af nya hjonlag ansågos i början af åttiotalet vara ganska otillförlitliga. Enligt en uppgift från provinsen Twer skulle antalet izbas hafva under de tio år, som följde efter emancipationen, inemot fördubblats.

Mera sannolikt förefaller antagandet att de nya hjonlagen tjugo år efter emancipationen utgjorde 25 å 30 procent af hela antalet bondehushåll; detta i stora Ryssland.

* * *

Så länge alla medlemmarna af det stora hushållet hade samma slags sysselsättning, hölls detta lättare tillsammans. När en del medlemmar vände sig till andra yrken än åkerbruk stod husbondens myndighet ej längre säker. Älste sonen, som hela sommaren har arbetat i en aflägsen ort, såsom murare eller timmerman, och därvid förtjänat mera än någon af de hemmavarande, är ej längre böjd att obetingadt foga sig i husfaderns myndighet. Kvinnorna, hvilka

hade det svårare under det hårda husbondskapet, hafva efter emancipationen varit de första att resa sig upp däremot.

Vi taga ur Gurwitsch' „Statistics of the russian village“ ett medeltal af fyra distrikt: två mera åkerbrukande i Woronesch och två mera hänvisade till biförtjänster i Rjäsán. Dessa medeltal utvisa att före emancipationen räknades 10 à 11 personer på ett hushåll och af dem 2 à 3 fullväxta karlar; åren 1882—1887 räknades i dessa orter 6 à 7 personer på ett hushåll och af dem endast 1 à 2 fullväxta karlar.

De verkligt starka hushållen med 12 personer eller flere och 3 eller flere manliga arbetare finnas i provinsen Woronesch till 19 à 20 procent af hela antalet, men i Rjäsán endast 3 procent.

Före emancipationen var det kommunistiskt samlade hushållet regeln; den nya typen för ett bondehushåll tjugo år senare är ett ungt hjonelag med små barn, en fader med sina gossar under 18 år, hvilka räknas som halfva arbetare, eller fadern med en fullväxt son. I alla hushåll har familjen minskats med tillsammans 3 à 4 personer.

Detta betyder att 1886 års förordning i all sin välmening har kommit för sent. De stora hushållen hade redan upplöst sig.

I hvad mån denna individualistiska tendens är beroende af arbetsförtjänst som dagsvärkare eller på annan ort visar följande tafla:

Tafla som visar huru de stora hushållen i provinsen Woronesch upplösa sig alt mera ju mera de manliga medlemmarna arbeta såsom dagsvärkare eller på annan ort.	Procent af dag-värkare och arbetare å annan ort, äfven gossar	Procent af unga hushåll, som skilt sig åren 1878—1887
Hushåll med 1 manlig arbetare	59	44
Hushåll med 2 manliga arbetare	43	35
Hushåll med 3 eller flere manliga arbetare	35	26

Det nya slaget af hushåll med endast en manlig arbetare ökas med procenttalet af dagsvärkare. I de nya hushållen äro endast 41 procent af karlar sysselsatta hemma med åkerbruk; i de gamla hushållen äro 64 procent jordbrukare på egen torfva.

Hushåll af detta sistnämnda slag, som hafva 25 dessjatiner jord eller mera, finnas i provinsen Woronesch till 8 å 9 procent af hela antalet; de räkna 13 å 15 personer, af hvilka 3 å 4 fullväxta karlar.

De hafva i medeltal under bruk 10 å 11 dessjatiner jord pr karl, närmare bestämdt, 36 dessjatiner pr hushåll. Af nya hushåll, tillkomna under åren 1877—1887, hörde ej mindre är 24 procent till denna klass.

Efter det patriarkaliska hushållets upplösning har en särskild klass af enkor och faderlösa uppkommit.

Af 454 hushåll, som ej själfva skötte sin jord eller voro i saknad af andel i åkern, lefde 329 i saknad af manlig arbetare.

Af de familjer, som saknade manligt stöd, men dock hade jord, tillkom 61 procent endast en mindre lott (half tjäglo, enkor äro vanligen befriade från alla utskylder för denna halfva tjäglo); 33 procent hade den vanliga egovid-den och 6 procent hade en dubbel andel.

I det spanmålsodlande Ryssland gäller som regel: utan häst intet åkerbruk; men bönder som hafva blott en häst kunna endast sällan slå sig igenom ett nödår.

Hela antalet hushåll, som hafva blott en häst, var på den tiden, för 20 år sedan, i provinsen Woronesch i tre olika distrikt: 65 %, 45 % och 45 %; i provinsen Rjäsán 61 % (i 2 distrikt) af alla bönder i dessa distrikt.

Där omnämnas äfven uppkomsten af en ny klass åkerbruksarbetare: legodrängar. Denna klass var på åttatio-talet föga talrik. De ryska bondevännerna hafva ej håller funnit skäl att sysselsätta sig med dess uppkomst, ehuru statistiska data finnas därför liksom för alt annat i den vägen.

Siffrorna utvisa att de bönder, som bebruka mera än 25 dessjatiner jord, och i all synnerhet de, hvilka hafva

från 15 till 25 dessjatiner egen åker, men icke mera än två fullväxta karlar hemma hos sig, äro desamma som mest använda legda arbetare.

Gurwitsch tror att den typ af samarbete vid bondejordbruket, som har framtiden för sig, är farmarens egen familj, biträdd af en eller två ständiga daglönare. Men han säger oss ej med hvad arbete dessa skulle sysselsättas om vintern, då arbetet i de ryska byarna ej räcker till mera än för husbonden ensam.

Eftersom denne författare är marxist, är kanhända hans mening att dessa legodrängar borde få sysselsättning vid fabrikerna om vintern. Sådana arbetssökande från Stora Ryssland har man i själfva verket iakttagit, frysande och hungrande, stå och stampa i kontorsförstugorna på fabrikerna i Smolenska guvernementet, i förväntan på arbete.

Under den långa vintern blifver tre fjärdedelar af landtbefolkningen sysslolös om den stannar hemma. Såsom en följd häraf gifves en mängd fabriker och andra industriella företag, hvilka äro stängda om sommaren eller sysselsätta blott ett fåtal arbetare.

Men dessa arbetare, hvilka året om dela sig mellan industrierna och åkerbruket, blifva aldrig rätt skickliga på någondera hållet.

10 kap. Öfverbeskattning och domänböndernas jordbesittning.

Sic vos non vobis.

Enligt professor Jansons på den Walujewska' enquëten grundade beräkningar, hade de forna godsbönderna i Novgorodska guvernementet efter emancipationen att draga skatter, hvilka med 61—465 % öfverstego deras kalkylerade nettointkomst från åkerbruket, hvaremot domänbönderna därstädes då för tiden ej voro högre beskattade än till sin fulla nettointkomst från åkern. Alt hvad dessa kunde reali-

sera från skogen och vattnet och öfriga förvärfskällor, fingo de själfva behålla. De hade intet att klaga.

I Moskowska guvernementet voro på den tiden, under sjuttioalet, de forna godsbönderna taxerade till 105 % af sin nettoinkomst från åkern; de lefde således drägligt af sina öfriga inkomster.

I provinsen Twer voro domänbönder och forna lifegna taxerade inemot 150 % i förhållande till behållen afkomst från åker och äng.

I guvernementet Wladimir ansågos de forna lifegna vara öfverbeskattade efter 176 % af jordbrukets behållna afkastning; de skola ändå lefva, antagligen af väfnadsindustrin och hvarjehanda hemslöjder samt fruktträdgårdarna.

I det centrala jordbruksområdet beräknades utskylderna för de forna godsbönderna belöpa sig från 24 till 200 % af nettoafkomsten från åkern. Hvad dessa, som skulle betala dubbelt mera än hvad de kunde realisera till pengar, hade att lefva af, är ej obekant: nämligen af hvad godsegarne i dessa rika provinser ville betala dem för deras arbete på dessas egendomar.

Domänbönderna i dessa provinser ansågos förmodligen hafva det något bättre, eftersom deras utskylder kalkylerades från 30 till 148 % af åkrarnas afkastning.

Vi hafva ej haft anledning eller ens möjlighet att granska riktigheten af dessa siffror. De väckte på sin tid ett smärftfullt genljud hos den läsande allmänheten och påskyndade måhända utfärdandet af den allerhögsta ukasen år 1879 angående afskaffande af poduschnaja podatj, denna skatt per revisionssjäl, som kunde hållits för en skatt på själen, förfallen till betalning ännu sedan den utbråkade kroppen vägrade att längre arbeta. Detta kejsarord kunde ej uppfyllas under Alexander den andres regering. Det gick dock i fullbordan nio år senare under hans sons.

Samtidigt som den obligatoriska aflösningen af det s. k. provisoriska hofveriet dekreterades att begynna den 1 januari 1883, vardt genom en allerhögsta ukas anbefaldt att med tolf miljoner rubel moderera de expropriationsannuiteter, som varit gällande för de forna godsbönder som därintills hade bekommit egen jord.

Nedsättningen var af två olika slag: en allmän, hvilken vid en revision af taxeringarna borde tillämpas sålunda att en minskning skulle inträda af en rubel per revisions-själ (i Lilla Ryssland vid personlig eganderätt endast 16 kopek), och en särskild, hvilken skulle komma de bykommuner till godo, som lefde under de mest bekymmersamma förhållanden.

Den allmänna nedsättningen kräfd 7 $\frac{1}{2}$ miljoner. I den särskilda, på 4 $\frac{1}{2}$ miljoner rubel, voro nästan alla de inre guvernementen — 35 till antalet — delaktiga, men i mycket olika förhållande.

Vid den från år 1883 inträdande slutliga expropriationen undan adelsgodsen skulle jämväl en lindring af 20 % göras på de annuiteter, som dessa forna hofveribönder skulle betala ända till år 1931, och skulle denna förlust godtgöras godsegarna genom ett tillskott i riksbanksedlar, motsvarande en tolfedel af expropriationssumman.

Med afskaffandet af poduschnaja podatj gjordes äfven början från och med år 1883. Detta skedde med en så stor försiktighet, att densamma detta år efterskänktes endast åt de allra fattigaste bönderna, i främsta rummet åt „donatarierna“, d. v. s. sådana forna lifegna, hvilka hade af sina herrar fått emottaga såsom skänk den s. k. tiggandelen (= $\frac{1}{4}$ af den åt byn tillämnade normala egovid-den). Därmed hade statskassan afstått från en årsinkomst af 3 $\frac{1}{2}$ miljoner rubel.

Den andra lindringen af ordinarie skatter var en kröningsskänk, och därmed befriades från poduschnija dengi år 1884 en del fattiga bykommuner, för andra minskades desamma med halfva beloppet och för en tredje part med en tiondedel. Då voro redan alla forna lifegna dels alldeles fria från denna skatt, dels med half afgift benådade,

och medförde detta för statskassan en årlig förlust af 15,7 miljoner rubel.

Slutligen afgick år 1886 från skattelängderna 18,8 miljoner rubel, och från och med år 1887 befriades yttermera domänbönderna från 19,1 miljoner rubel mantalspengar (poduschnija).

Från år 1881 hade regeringen äfven afstått från salt-skatten; därmed hade statskassan förlorat en årsinkomst af 12 miljoner rubel. Tullen på importeradt salt nedsattes, så att inkomsten däraf nedgick från 3 $\frac{2}{5}$ miljoner rubel till 2 $\frac{2}{5}$ miljoner rubel. Således tillsammans en skattelindring på inalles 13 miljoner.

*   *

Sedan 1887 anses domänbönderna officiellt vara alldeles likställda med de forna lifegna adelsbönderna. När och huru denna olyckliga vändning har begynt, skall i korthet visas.

Efter Stora Nowgorods införlifvande med tsardömet stora Ryssland, framträder namnet gossudarstvennije krestjane i skattelängderna. Om deras skatteundervisningar hade gifvit dem något skydd mot uppbördsrättens godtyckligheter, så hade de icke bort mista denna förmån genom några ukaser från Moskva. Så mycket mera förvånande är det, att de skarpsinnigt utarbetade undervisningar, efter hvilka deras gårdar och byar voro skattlagda, ej hafva lyckats i ringaste mån bevara sin kraft eller invärka på det allmänna ryska skatteväsendet.

Då Peter den Store 1718 införde en ny ordning med folkräkningen, revisionen, var det, förutom rekryteringen, i främsta rummet arméns beklädande och förplägnad som måste ordnas, och detta utgjorde då en ny beskattning.

Samtidigt gjorde rikets penningbehof — särskildt efter freden i Nystad — sig så trängande, att tsaren ej längre kunde vänta på de i penningar endast långsamt inflytande skatterna. Tsar Peter valde då den enklaste och kortaste vägen, en tillskottsafgift per manlig individ. Den 11 janu-

ari 1722 utfärdades en ukas på fem rader: „Herrgårdsarbetare, bönder och alla öfriga som lika med dem varit inskrifna för en tjäglo (= skattebörda), af mankön, skola till ett antal af fem miljoner beläggas med en skatt af 80 kopek pr person“. Denna beskattning bekom namnet „tillskott till poduschnaja podatj“ och har först senare sammanfallit därmed. Peter är ej uppfinnare af ett skattesystem, enligt hvilket skatten beräknas lika på barn och orkeslösa gubbar, som på arbetsföra karlar. Men systemet tog fart först i och genom nyss antörda ukas. Folkräkningen från åren 1719—1722 underkastades därefter en revision, och då denna år 1724 gaf till resultat, att tsarens undersåtar af mankön räknades till 5,409,930, eller inemot en half miljon mera än man hade haft förut, så vardt detta nya tillskott till poduschnaja podatj modererad till 74 kopek pr person.

År 1762, då poduschnija dengi eller det s. k. tillskottet höjdes till en rubel, angafs såsom rätta grunden till förhöjningen helt enkelt, att gossudarstvennija krestjane stodo i samma förhållande till tsaren, som de lifegna bönderna till sina godsherrar, och då dessa sistnämnda nästan öfveralt betalade en rubel i obrók, så vore ej för mycket att kejsarinnan fick uppbära samma belopp.

På denna grund har domänböndernas poduschnija, utan att därigenom förändra sin natur, blifvit kallad „obrotschnaja podatj“, eller arrendeavgift, men någon grundskatt har det aldrig varit. Missförhållandet härmed föranledde kejsar Paul att dekretera som princip, att bönderna borde beskattas efter åkerbrukets olika villkor i olika provinser, hvarför guvernementen indelades i fyra olika kategorier.

År 1858 indelades guvernementen i sju klasser, därvid äfven andra näringar än åkerbruket togos i beräkning. Obrók bestämdes till $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{3}$ del af den enligt instruktionen beräknade afkomsten af åker och äng. För skogen erlades i de skogrika trakterna en skild skatt.

Som kontroll på beräkningarna föreskrefs, att obrók ej fick öfverstiga 75 % af det på orten vanliga arrendet per dessjatin, men om den var uträknad till ett lägre be-

lopp skulle den höjas lika mycket. Genom denna instruktion höjdes skatten rätt betydligt: i provinsen Rjasán, exempelvis, från 2,51 till 3,97 rubel per revisionssjäl.

År 1862 höjdes skatten för sista gången på den vanliga administrativa vägen.

I anledning af det stora emancipationsväcket skedde sedan en förhöjning af domänböndernas obrók, såsom vederlag för att en allerrhögsta ukas tillerkände dem en ständig besittningsrätt till deras dåvarande egoförmåner, och bordo denna obrók vara oförändradt gällande i tjugu år. Det skulle utfärdas fastebref såväl åt de enskilda bönderna, där personlig eganderätt förekom, som ock åt bykommunerna, där den samfälda eganderätten var rådande; i fastebrefvet skulle noggrant utsättas beloppet af obrók.

Emellertid hade man ej försummat erbjuda domänbönderna, likaväl som de forna godsbönderna, tillfälle att inlösa under full personlig eganderätt sina andelar af byområdet. Särskilda lättnader utlofvades i och för likviden af köpeskillingen, men dessa löften hade nästan ingen värkan. Enligt böndernas egendomliga och historiskt välgrundade föreställning var regeringen icke i besittning af något objekt som kunde föryttras åt enskilda bönder, ty besittningsrätten till jorden fanns hos bykommunerna, och tsarens *dominium plenum* öfver hela den ryska jorden kunde hans tjänstemän ej sälja bort.

* * *

Sedan en allerrhögsta ukas af den 28 maj 1885, på sätt vi härförinnan hafva omnämnt, hade åt domänbönderna efterskönt 19 miljoner af poduschnaja podatj, så var det nödvändigt att skaffa ersättning för den så betydliga förlust af en säker årsinkomst, hvilken i följd häraf komme att drabba statskassan.

Denna poduschnaja podatj hade erlagts af $8 \frac{1}{3}$ miljoner revisionssjälär eller $11 \frac{1}{2}$ miljoner faktiska manliga själar; och den obrók, som dessa under de senaste tjugu åren betalade, hade belöpt sig till $33 \frac{3}{4}$ miljoner rubel. Den för-

höjdes nu till 49,03 miljoner rubel och erhöll namnet årlig ränta och amortering af köpeskillingen för de af domänbönderna innehafda egoförmåner.

Det kapitaliserade belopp, som amorteras, är anslaget till 980,7 miljoner rubel, och egoviddens är beräknad till 58,46 miljoner dessjatin, af hvilket område tre fjärdedelar (43,75 miljoner dessjatin) synes befinna sig i mirskoje ustrojstvo, och en fjärdedel under podvornoje pravo. Enligt hvilka rättsåskådningar dessa sistnämnda betala en annuitet för expropriation är törhända ännu svårare att säga än beträffande bykommunerna; man hade gärna kunnat hålla dem därförutan för själfegande bönder.

Riksdomän i europeiska Ryssland är numera en areal af 151,68 miljoner dessjatin och består till 69,3 % af skogar, 2,6 % af plogbar mark och 28,1 % af impedimenter.

Domänbönderna fingo likväl en skattelindring på 3,21 miljoner och ett kejsarord på att deras nuvarande „annuiteter“ ej kunna törhöjas före den 31 januari 1931. -- En annan fråga är om de öfverhufvud därintills mäktat med de utskylder, som de nu betala.

* * *

I Ryssland finnes äfven en grundskatt, hvarom vi hafva antecknat följande:

Efter en beräkning af 0,18 % af jordens saluvärde eller omkring 3 1/2 % dess behållna afkastning, uppdebiteras 13,1 miljoner rubel till fördelning likaväl på bondejord som på adelsgods. Guvernementen äro indelade enligt jordmånens bördighet i en graderad skala, enligt hvilken det påföres jordbrukaren i guvernementet Archangelsk 1/4 kopek pr dessjatin, i Olonetz 1/2 kopek o. s. v., ända tills man kommer till de bördigaste guvernementen, hvilka äro åsatta, exempelvis Tambow 15 1/2 kopek och Kursk 17 kopek pr dessjatin, som är det högsta beloppet.

Det pr guvernementet utfallande beloppet fördelas sedan af guvernementets zemstvo på distrikten och af distriktzemstvos på de enskilda jordegarena.

Det har försports att de godsegare, som föra ordet i dessa provinsnämder, icke låta sig angeläget vara att åsätta adelsgodsen skatteören efter deras fulla värde, utan låta de hälst bondejorden draga lejonparten af uttaxeringen.

Saken finner sin förklaring däri, att taxeringen sker på samma gång och efter samma grunder, som äro vidtagna för uppdebitering af de mera betydande summor, hvilka representera det ryska godsegareståndets aktningvärda rön af en provinsiell själfstyrelse. Att dessa rön varit för- enade med betydande utgifter och en för bönderna tryckande uttaxering, är ej något att förvånas öfver. Enligt en uppgift af Leroy Beaulieu har den af zemstvos debiterade grundskatten drabbat bönderna med 14 kopek pr dessjatin och adeln eller den personliga jordegendomen med 7 kopek.

Ein jeder ist Patriot, aber nicht umsonst.

* * *

Ryska bondemenigheternas ekonomiska läge kännetecknas *genom mängden af skatterester*. I Ryssland fins ej ett enda guvernement som redovisar sin skatteuppbörd utan rester. År 1890 utgjorde resterna i de mera burgna guvernementen från 14 till 85 kopek pr revisionssjäl; i de fatigare (centern, östern och södern) från 1 rub. 88 kop. till 7 rub. 50 kop. Under loppet af 20 år hade hela beloppet af skatterester förblifvit lika eller minskats endast i 21 guvernement, medan detsamma i återstående 29 tilltog så att år 1890 hade 26 guvernement — 240 %. Året 1891 bragte skatterestlängden att ökas: i de centrala guv. från 3 rub. 34 kop. till 8 rub. 17 kop. pr revisionssjäl, i de östra från 7 rub. 50 kop. till 11 rub. 94 kop. och i en del guv. till 23—33 rub., alt pr själ. Hela beloppet skatterester utgjorde mot slutet af 1895 inemot 108 milj. rubel.

Dessa siffror äro sammanställda af professor Törner i Westnik Evropy för juli 1898, och samma författare har därstädes äfven antecknat att under fem-års-perioden 1890

—95 minskades bränvinskonsumtionen från 0,80 till 0,71 vedro och brödkonsumtionen från 16,27 till 13,90 pud pr inv.

Hvad angår värneplikten säger professor Törner att procenten af tvifvelaktiga och totalt kasserade hade under samma tid stigit från 37,3 till 46,5, men procenten af kasserade i förhållande till godkända rekryter ökades från 64,5 till 78,9, d. v. s. att emot ettusen man soldater svarar sjuhundraåttionio som äro alldeles omöjliga, kronovrak som ej kunna på något sätt användas.

11 kap. Bondebefrielsens ekonomiska program och resultatet däraf.

Under kejsar Nikolai den förstes regering framträder, efter domänministeriets inrättande, ansatser till ett styrelseprogram i riktning mot uppkomsten af enskild jordegendom bland bönderna.

Motivet är angifvet i en berättelse om domänministeriets värksamhet åren 1844—1853, där det heter att regeringen har redan i slutet af förra seklet haft denna sak i åtanke.

I själfva verket hade under kejsarinnan Katharina den Andras regering särskilda ekonomiska instruktioner för de tyska kolonisterna blifvit utarbetade, hvari ett kombineradt homestead och samfällighetssystem hade tillämpats, och har detta system visat ekonomiskt lyckliga resultat. Detsamma har äfven af kompetenta författare (A. Klaus) blifvit i Ryssland rekommenderadt till allmän efterföljd, men utan framgång.

Visserligen har där, i Nya Ryssland nämligen, yppats osämja mellan rika och fattiga kolonister, och har regeringen därvid skyndat sig att taga de senares parti, i riktning af de obesuttnas förhjälpande till andelar i kolonins jordområde. Men frågan om böndernas skyldighet att med penningar understöda kolonisationens ostörda fortgång har

törhända vunnit på regeringens ingripande, hvartill icke saknas anledning. Kejserliga regeringens rättighet att, på sätt som skedde, tvinga kolonisterna att af sina rika tillgångar aflämna mera betydande årsbidrag till kolonisationsfonden, än de hade själfmant velat gifva, kan under inga omständigheter sättas i fråga.

Åren 1843—1846 hade domänministern erhållit allerrhögst bemyndigande att kolonisera domänbönder i glest befolkade trakter af europeiska Ryssland på arronderade hemman, med förbud mot klyfning eller försäljning utom släkten. Ett sådant homestead kallades semejnij utschastók.

Detsamma skulle, oafsedt utvandringen till mindre befolkade trakter, försökas äfven hemma i domänböndernas egna byar, där nämligen en till nybyggen lämplig utmark kunde finnas, men om några försök i anledning häraf verkligen blifvit gjorda känna vi icke.

Däremot är det allmänt känt att i kretsen Samara funnos hemmansbönder, till ett antal af 757 år 1857, hvilka hade dels 32 dels äfven 64 dessjatinér åker, 4 dessjatinér äng, och af tomt och bolåker, af skog och af betesmark efter en beräkning af en dessjatin af hvarje slag. Dessutom var en tredjedel af byområdet reserverad för nya hushåll.

De voro sammanslutna i små byar (5, 6 à 10 gårdar i en by) och lefde ännu vid den nämnda tidpunkten i bästa välmåga. I synnerhet hade de mycken boskap.

År 1868 lefde de i 105 byar, de klagade öfver vattenbrist på de enstaka gårdarna och hade begynt sammanflytta i större byar. Därmed lära de äfven senare fortfarit, och en del af dem har, med begagnande af den dem sedan 1861 tillkommande själfrådighet, öfvergått till den storryska agrarkommunismen. Detsamma skall också hafva inträffat i en del tyska kolonier, dock endast i de fattigare, hvilka möjligen hade blifvit uppblandade med ryska element.

De förmögnare tyska kolonierna i provinsen Samara hafva däremot bibehållit den blandade homestead och samfällighetssystemet, och domänministeriet har år 1866 vits-

ordatt att de tyska kolonisterna i Saratowska guvernementet hade, oaktadt mindre förmögna än dessa i Nya Ryssland, visat en ojämförligt större liberalitet genom bidrag till kolonisationsfonderna.

Försöket att af de utflyttade domänbönderna skapa själfegande hemmansbönder, har misslyckats. Bönderna hade i själfva verket varit från början missnöjda med gårdarnas oföränderliga storlek. För ett hushåll var gården för stor, för ett annat för liten, hette det.

*   *

Det nuvarande förhållandet mellan de större adels-godsen och deras forna lifegna är grundadt i många stycken på ett liknande ekonomiskt system som det forna hofveriet.

Att bonden numera är sin egen herre inom bykommunen är en sak för sig. För att lifnära sig är han ändå anvisad att arbeta åt herrgården för en lägre dagspenning, eller eljes mot en ringare godtgörelse, än en främmande skulle göra det. Han är i så fall fullständigt beroende af sina aftal med godsegärena. Och dessa hafva ingalunda försummat att däraf begagna sig — sedan de först öfvervunno sin häpnad öfver emancipationen.

Under lifegenskapen stod det adeln fritt att taga af byn en penningskatt, obrók, eller att sköta själf sina gods, enligt hofverisystemet.

Om de togo obrók, så var bykommunen solidarisk inom sig vid densammas indrifvande; den hade i ersättning hela godset under sin förvaltning.

Hofveriet däremot bestod i ett mer eller mindre väl afvägdt förhållande mellan den del af godset, som lydde under herrgården, hvars åkerbruk helt och hållet sköttes genom böndernas dagsvärken, på ena sidan, och den del däraf, som lydde under byn och häfdades af bönderna för egen räkning, på den andra. Därtill kom att bönderna hade bete för sina kreatur i beteshagar, som voro gemensamma för byn och herrgården, äfvensom ett visst vedfång från herrgårdens skog.

Det som emancipationen förbättrade af detta system, bestod däri att det blef fastare och jämnare ordnad t enligt allmänna grundsatser.

Godsherrarna vunno, efter byområdets afskiljande, en fullare personlig och ärftlig, nedifrån såväl som uppifrån okränkbar eganderätt. Och bönderna bekommo sina åkrar i fast begränsade byområden, med ett slags eganderätt enligt allmänna lagen.

Men bönderna häfda sina åkrar i och med den urgamla samfälligheten och detta innebär icke någon ny ekonomisk princip. Den större tryggheten fingo de dyrt betala genom förlusten af betesrättigheter, vedfång och, som oftast, med förlust af en del af åkrarna. . Då de af dessa orsaker äro tvungna att i hälftenbruk (ispolschtschina) öfvertaga en större eller mindre del af herrgårdens åkrar, sker detta, enligt regeln, på vilkor som för bönderna äro betungande.

* * *

I det berömda reskriptet till generalguvernören i Wilna, den 20 november 1857, hade tsaren gifvit tillkänna sin afsikt att det stora befrielsevärdet skulle gradvis genomföras i förening med en ekonomisk förbättring af bondehushållet.

Men redan under sommaren 1858 lät kejsaren publicera grefve Rostowtzwos bref, hvari framhölls att det var nödvändigt, vid reformens genomförande, att vända sig till de solidariska bondekommunerna (selskija obschtschestva).

Folket behöfde en stark makt som kunde efterträda godsherrarna. En sådan makt fanns hos den urgamla fast sammanslutna bykommunen, *mir*. Utan tillhjälp af *mir* hade godsherrarna ej kunnat indriva sin obrök, ej håller statskassan sina pålagor. Och de blifvande expropriationsannuiteterna kunde ej håller på annat sätt säkerställas.

Härmed hvar dock tanken på en ekonomisk förbättring af bondehushållet öfvergifven. — Att detta jämväl innebar en afvikelse från ett redan af kejsar Nikolai godkändt program för åstadkommandet af ett bondestånd, ge-

nom domänböndernas förseende med jord, under en skild eganderätt, detta förtjänade i betraktande af det politiska trångmålet icke någon vidare uppmärksamhet.

Alla lokala förhållanden, sedda i jämbredd med det stora systemet af fullständigt genomförd agrarkommunism, togos som missförhållanden. I Lilla Ryssland skall ha funnits före emancipationen en lokal förordning, som förpliktade bönderna, när de af sina godsherrar frigåfvos, att inrätta sig efter principen af enskild eganderätt i hemman af minst 8 dessjatiners åkervidd. Men i den direkt från St: Petersburg utfärdade allmänna stadgan för de frigifna bönderna i Lilla Ryssland uppmanades dessa att fritt välja mellan mirsystemet och enskild eganderätt, dock sålunda att byalaget alltid skulle solidariskt ansvara för expropriationsannuiteterna.

Ännu om våren 1858 hette det i inrikesministerns skrifvelse till generalguvernören i Kiew, att man skulle sträfva därhän att för stark parcellering och ofta återkommande omdelningar af åkerfälten ej behöfde tillåtas. Men af detta program ingår i den allmänna förordningen om bondeangelägenheterna endast stadgandet att en allmän lottdragning om nya häfdeandelar, en peredjäl, ej kan företagas med mindre än att två tredjedelar af alla bönder i byn hafva därtill bifallit.

Med samma slags öfvervikt kunna äfven de rikare bönderna framkalla ett beslut om en öfvergång från samfällighetssystemet till enskild eganderätt. Då likväl ett sådant beslut icke det ringaste förändrar kommunens solidariska ansvarighet för såväl annuiteterna som öfriga pålagor, kan man lätt tänka sig att notiserna om dess förekomst äro få till antalet och osäkra till sin värklighet.

* * *

Profvet att expropriationen af jord undan herrgårdarna var ekonomiskt riktig skulle bestått i uppkomsten af ett tillökadt kapital i bondehushållet, ty därförutan var någon förbättring af böndernas ekonomi, i stort sedt, omöjlig.

Ett bondehushåll, som skall lefva af åkerbruk i mellersta Ryssland, bör hafva minst 12 $\frac{1}{2}$ dessjatin jord. Detta hafva såväl officiella som frivilliga statistiker erkänt och bevisat. När vid en exklusiv sädeskultur tredjedelen af åkern är träde, d. v. s. bokstafligen trädes af kreatur, hvilket dessutom äfven inträffar där höstsäden hunnit inbärgas, — är detta minimum alls icke för högt. Men någon öfvergång från treskiftesbruket till ett intensivare brukningssätt kan ej bland forna godsbönder uppkomma, där de ej undantagsvis utöfver sina åkerandelar äfven hafva bekommit något betesmark och ängar och skog till vedfång.

När således den officiella statistikern vill bevisa, att regeringen vid emancipationens genomförande i verkligheten ernådde ett ekonomiskt riktigt resultat, så är han tvungen att påstå det de byar, hvarest jorden ej räcker till 12 $\frac{1}{2}$ dessjatiner pr hushåll, äro undantag, endast ett obetydligt mindretal.

Låt oss se huru härmed förhåller sig. Vid det man år 1881 om hösten i inrikesministerium afhandlade möjligheterna att öfverflytta forna lifegna från de byar, som erhållit vid emancipationen för liten åkerareal, på staten tillhörig mark i glest befolkade trakter i europeiska Ryssland, visade sig att af bönder, som ej erhållit mer än en tredjedel af den beräknade egovidden, funnos i 20 guvernement ej mindre än — 1,045,000 revisionssjälär.

De voro i nedannämnda provinser till ett antal: Kursk 67,000, Orel 17,000, Woronesch 63,000, Pensa 66,000, Tambow 61,000, Tulá 19,000, Rjasán 40,000, Twér 14,000, Jaroslaw 19,000, Kaluga 14,000, Moskva 30,000, Kostromá 12,000, Nischnij Novgorod 65,000, Wladimir 25,000, Kasán 37,000, Simbirsk 59,000, Saratow 123,000, Charkow 46,000, Poltawa 177,000, Tschernigow 88,000.

Genom medgifvandet att godsegarena fingo fritt öfverskomma med sina lifegna bönder om aflåtande till dem, såsom gäfva jämte friheten, en åkervidd, som ej fick understiga en fjärdedel af den normala, åstadkom man, till att börja med, en ekonomisk kräftskada i de s. k. donatarierna. Medan det officiella medeltalet af exproprierad jord nämnes

med siffran 3,5 pr revisionssjäl, hafva tiggjarandelarna ej mer än 0,5. — Dessa beräknades till 565,000 revisionssjälar, hvilket representerar två miljoner eländiga bönder.

*   *

Hvad nu angår vidden af åker, som innehafves af omförmälda en miljon 45 tusen revisionssjälar, så framgår densamma däraf att antalet af dem, som ej bekommit mer än 2 dessjatin pr revisionssjäl, gör 1,358,929, hvilket tal åter i den nu lefvande generationen representerar 4 miljoner 700 tusen utfattiga bönder, af hvilka fortfarande utkräfvesskatter, betydligt öfverstigande hvad ett antal rika bönder betalar för en lika stor åkerareal.

Därnäst är att märka hurusom, på sätt statistiken från år 1882 har bevisat, i provinsen Rjäsán (rätteligen två distrikt) medeltalet af åkervidd för alla forna godsbönder då var endast 2,5 dessjatin pr manlig individ och 6,5 pr hushåll. Detta gör, som man ser, ej stort mer än hälften af hvad ett välbärgadt hushåll kan behöfva, men om regeringen för ifrågavarande distrikt har beräknat 10 (säger tio) dessjatin, och detta ej längre slog in 1882, så är orsaken att under de 20 år som då hade förflutit sedan expropriationen, hade bondehushållens antal i det närmaste fördubblats; en social evolution af det slaget som regeringen ej hade förutsett eller åstundat.

Statistiken utvisar, att de byar i provinsen Rjäsán, hvarest bönderna värligen lefva af sitt jordbruk, äro endast därigenom välbärgade att åt dem, förutom deras egen åker (7,5 dessjatin i medeltal), är undan adelsgodsen på arrende upplåten 6,2 dessjatin åker.

Detta betyder att minimum af åkerareal, vid hvilken en kapitalbildning ännu vore möjlig, är omkring 14 dessjatin. Men domänböndernas medeltal där i orten är endast omkring 12 och de forna godsböndernas, som ofvan nämndes, 6,5.

*   *

De lifegnas byar hade rimligtvis ej åtnjutit samma förmåner i åker och äng (skogen ej att tala om) som domänbyarna. Men efter expropriationen fingo de det betydligt sämre än förut. 117 byar i Dankoff och Ranenburg fingo ej behålla mer än tre fjärdedelar af den åker, som de under lifegenskapen hade fått odla för egen räkning, och 408 byar af hela antalet 562 förlorade sin rättighet att hålla sin boskap på bete tillsammans med herrgårdens.

I 39 byar blefvo egorna utskiftade åt bysborna i så långsmala remsor eller eljes så störda genom afbrott med herrgårdens egor, att däraf måste uppstå stora förluster för bönderna, så mycket mera som någon stängselskyldighet ej eger rum.

I provinserna Kursk och Rjasán finnas byar, hvilkas egor draga sig fram i en sträcka af fyra till sex verst, vid en bredd af tvåhundra till ett hundra famnar eller ännu smalare.

Där nu adelsgodsets egor skjuta in midt ibland böndernas, inträffar ofta att dessa äro tvungna att taga dem på arrende, genom kontrakt som, enligt regeln, årligen förnyas. Dessa arrendekontrakt måste vara för bönderna ofördelaktiga, likasom äfven de dagsvärken, som göras för begagnande af betesmarker och vägar till vattningsställen m. m., alltid blifva dåligt betalade.

Då bönderna äro tvungna, när de hafva för litet plogland, att arrendera åker af godsegaren, eller eljes taga åkerarbetet pr dessjatin på entreprenad, då de äro nödsakade under vintern att taga penningar i förskott af godsegaren, till kronoutskylder, till brödföda såväl som till kreatursföda och bränsle, då alt detta skall betalas med dagsvärken under sommaren, så inträffar enligt regeln, att godsegaren ej betalar för ett dagsvärke mer än hälften af hvad som eljes anses vara det gångbara priset.

Vi äro i tillfälle att belysa saken med ett exempel från provinsen Tulá. Under vintern 1897 åtog sig ett antal forna godsbönder alt åkerarbetet på fyratio dessjatin af herrgårdens åker för 180 rubel eller 4 rubel 50 kopek pr dessjatin. För denna betalning skulle de „plöja fältet, både vinter- och sommarsäd, tre gånger, harfva, så

och skörda, binda i kärfvar, resa i skylar, släpa under skjul till ort som godsförvaltaren utvisar, och dessutom föra ut gödsel två dagar på hvarje dessjatin“.

Enligt böndernas uträkning kommer alt detta an på 16 hästdagsvärken och 10 mansdagsvärken pr dessjatin, eller om man räknar ett hästdagsvärke lika med två mansdagsvärken, 42 dagsvärken pr dessjatin; arbetslönen blir således 10,7 kopek pr dag. Den billigaste dagspenning är eljes i denna provins 36 kopek eller mer än tre gånger högre.

Godsegaren har betalat bönderna kontant i förskott 180 rubel för ett arbete, som han eljes hade bort betala med 600 rubel. Han vinner således på ett halfår närmare 200 procent.

För kontraktets fullgörande äro bönderna solidariskt ansvariga, en för alla och alla för en; om någon försummelse stannar dem till last, om de under den bråda skördetiden inbärga sin egen säd före godsegarens, så plikta de utöfver dessa 4 rubel 50 kopek ännu därtill 5 rubel pr dessjatin.

Ruriks ättlingar låna aldrig för mindre än femtio procent om året åt sina forna underhafvande. En förklaring till detta förhållande kan möjligen vara den att den ryske bonden i *allmänhet* ej åtnjuter något anseende för pålitlighet i ekonomiska aftal, ehuru intet skäl finnes att betvifla de enskildes goda vilja. Huru som hälst, så hafva de bönder, som kunna förmås att antaga sådana arbetsvilkor, i ekonomiskt afseende icke vunnit utan tvärtom förlorat genom emancipationen.

Arrendeaftal, med uppgörelse genom kontant likvid, voro i tilltagande under perioden för de högre spannmålsprisen. Dessa uppgörelser ansågos alltid vara fördelaktigare för bönderna, förmodligen därför att dessa bönder i allmänhet voro mera ordentliga betalare. Emellertid har det visat sig att de tryckta spannmålsprisen hafva orsakat en återgång till andelssystemet (ispolschtschina), hvilket är så mycket mera att beklaga som godsegarena äfven förlora därpå, då erfarenheten gifver tillkänna att åkrar, som odlas i hälftenbruk af bönder, i allmänhet äro illa häfdade.

Under allt detta har likväl bondeståndet fortfarit att förvärfva mera jord.

I provinsen Twer hade redan, före bondebanken, i slutet af sjuttioalet, bönder genom köp åtkommit inemot $\frac{1}{2}$ miljon dessjatiner jord, som tillskott till de $2\frac{1}{2}$ miljon som de redan förut innehade.

Adeln i denna provins har i behåll endast 1,3 miljon dessjatiner.

Af denna halfva miljon (469,545) dessjatiner hade enskilda bönder, till ett antal af 12,069, inköpt 248,686 dessjatiner, eller mer än hälften; bolag af bönder hade köpt 105 tusen och bykommuner 115 tusen. — I guvernementet Saratow hade bönder genom köp förvärfvat 213 tusen dessjatiner, däraf ej mindre än 187 tusen, eller 88,7 procent, hade förvärfvats af enskilda bönder. I Samara var siffran 308,000 och öfverhufvud i 32 guvernement 1.870,127 dessjatiner.

I allmänhet ansågs det af bönderna betalade priset på den tiden för åtskilligt högre, än hvad jorden i adelns hand var värd.

12 kap. Olikartade intressen inom bykommunen och växande motstånd mot agrarkommunismen.

I kapitlet om det större jordbruket hafva vi antecknat att af den tredjedel af godsens areal, som under åren 1862—1882 hade frångått adeln i Rjasán, hade en tredjedel, eller 11,1 procent af hela godsområdet, öfvergått i bondehand.

Dessa välbärgade bönder, som sålunda hade förvärfvat jord under enskild eganderätt, hafva ej utflyttat från eller utträdt ur byalaget. De hafva haft särskilda anledningar att blifva kvarboende. Medeltalet af inköpt jord gör nämligen ej fullt fem dessjatiner på en hand.

Siffror från Woronesch, ordnade i flere hundratals olika grupper (af Schtscherbina), gifva en öfverblick af villkoren för uppkomsten i svartjordsbältet af välbärgade bondehushåll.

Bönderna äro grupperade i förhållande till a) egovid-den; b) antalet dragare; c) antalet manliga arbetare; och d) förtjänster på dagsvärken utöfver det egna åkerbruket.

Vi hänvisa angående dessa grupperingar till Gurwitsch „Economies of the Russian village“.

Som kännetecken på en behållen bonde får man en egovidd öfverstigande 15 dessjatin, — öfver medeltalet — och ej mindre än 2 hästar.

I hela distriktet räknas 20,282 bönder; af dessa svara 1,999 emot ofvan nämnda villkor, således är hvarje tionde bondehushåll att anses som välbehållet.

Vid en granskning af de detaljerade tabellerna finner man att dessa hushåll hafva 10,1 medlemmar, medan medeltalet för hela antalet gör endast 7,3. De hafva 2,7 fullväxta och 0,6 halfväxta arbetare; hela distriktets hushåll hafva endast 1,7 och 0,4 i medeltal.

De hafva åker 24,4 dessjatin, hela distriktet 14,2 dessjatin i medeltal. De hafva arrenderat åker 5,1 dessjatin; hela distriktet 4,2 dessjatin i medeltal. De hafva hästar 2,7, hela distriktet 1,8.

De hafva en behållning af åkerbruket, i medeltal, efter afdrag af lefnadskostnaden, utskylder, arrendeafgifter och daglönare, pr hushåll + 2,09 rubel; hela distriktet har förlust — 26,97 rubel, pr hushåll i medeltal.

Hornboskapen nämnes ej i detta sammanhang. Likväl har man gjort iakttagelser i provinsen Kursk att där gifves hushåll, som hafva två hästar men ingen ko, samt att dessa hushåll befinna sig på en lägre bildningsgrad än de som hafva en ko, fastän de icke hafva någon häst. Detta förhållande anses utredt genom statistiken öfver barnens skolgång.

Af dessa behållna bönder i Korotojak har halfva antalet tre, fyra eller flere hästar; af hela distriktets bönder har halfva antalet en häst, eller ock ingen.

En högre grad af välstånd är företrädesvis förenad med en lifligare affärsvärksamhet. I Korotojak realisera 1,366 hushåll från hvarjehanda trafik i medeltal 91 rubel 34 kopek årligen, bland dessa äro medräknade 103 egentliga handlande, hvilka törhända icke sköta något åkerbruk.

Dessa trafikerande bönder hafva i byns åkerskiften endast 21,9 dessjatin åker i medeltal, medan, som nämndes, den icke trafikerande gruppen hade 24,4. Men den trafikerande gruppen har dubbelt mera jord på arrende undan herrgårdarna och inom byn: 11,4 mot 5,1 dessjatin i medeltal. Den trafikerande gruppen är till 73 procent innehafvare af slika arrenden; den icke trafikerande gruppen endast till 54 procent.

Det är bland dessa 1,366 bönder som de så illa berömtade „kulaki“ = ockrare äro att anträffa. Denna grupp drager dock 50 procent af sin årsinkomst från åkerbruket.

Den „elända“ eller jordberöfvade delen af en jordbrukskommun, af den ryska typen, skiljer sig från den besuttna delen af kommunen genom dess oförmåga att själf bebruka sina häfdelotter i byn. Sakförhållandet att denne s. k. bonde ej eger något annat, förutom hustru och barnen, än sin egen arbetskraft att förfoga öfver, är ju det samma som med „proletären“ i västra Europa. Men orsaken är en annan och kan, till en viss grad, afhjälpas vid en ny fördelning af åkerlotter.

Det forna förhållandet, att den som ej kunde själf bruka sin åker i byn, därigenom förvärkade sina rättigheter som själfständig medlem i kommunen, har sedan emancipationen undergått en förändring.

I Ranenburg och Dankoff äro 25 procent af bönderna alldeles utan boskap och 35 procent sakna dragare; i Nischnedävitisk och Korotojak äro 6 procent utan dragare; Zadonsk är stäldt däremellan: 12 procent äro utan boskap, 25 procent sakna dragare.

Grupperna en häst och ingen häst utgöra i andra distriktet *mer än hälften* af hela befolkningen, och i 10 distrikt *mer än tre åttondedelar*.

Grupper af bönder, som öfvergifvit åkerbruket, d. v. s. häfden af egna åkerandelar, varierar från 3 till 22 procent och dessa tillsammans med dem som utarrenderat en del af sina lotter utgöra från 15 till 43 procent af hela antalet bönder i 32 olika distrikt i mellersta Ryssland. — (Se maj häftet af Novoje Slovo 1897.)

Af fattigare bönder i Korotojak voro 52 procent sådana, som väl hafva jord men icke några dragare eller redskap och äro naturligtvis mycket fattiga.

Tager man i en grupp dem, som icke hafva dragare eller redskap, så innehafva 43 procent af dem från 5 till 15 dessjatiner jord.

Halfparten af dessa proletärer lifnär sig som dagsvarkare, d. v. s. jordbruksarbetare i sin hemort. Då likväl jordens bördighet är så stor att den gifver sjätte kornet af råg utan gödning, så bekomma de af sina utarrenderade lotter, sedan utskylderna afdragits, i medeltal 1 rubel 75 kopek pr tjäglö. Af bönder som ej hafva hela sitt uppehälle från sitt eget åkerbruk, räcker likväl den egna skörden till sex månader för halfva antalet, men 25 procent af dem köpa sin brödföda hela året om.

Dessa sistnämnda voro i provinsen Woronesch, i tre olika distrikt, resp. 8, 5 och 3 procent af byfolket, men i Dankoff och Ranenburg (provinsen Rjäsán) 15 procent.

Antalet bönder som själfva bruka sin andel i byområdet varierar högst betydligt, äfven inom samma provins. Sålunda är det i Woronesch = 43 procent i Bogutschar och 78 procent i Korotojak, men i Tambow 93 procent i distriktet Borissoglebsk. I flertalet af ofvanberörda distrikt håller det sig vid medeltalet af de nämnda ytterligheterna (= 68 procent). En tredjedel af bönderna i provinserna Orel, Rjäsán, Woronesch har öfvergått från egna bönder till dagsvarkare.

* * *

Medelklassen i byn består af sådana som ega en eller två hästar och äro sysselsatta för egen räkning med åkerbruk, dels på egna lotter dels på arrenderade åkerskiften.

Öfver fjärdedelen af denna medelklass, i Korotojak 28 procent, brukar mer än 25 dessjatiner åker.

En del af dem har dubbel tjäglo i byn utan att därför reda sig annorlunda än att en eller par karlar arbeta äfven hos andra som daglönare.

Det gifves hushåll som förtjäna 50 rubel om året i dagspenningar; detta anses motsvara hälften af deras netto-behållning af åkern, utskylderna oberäknade.

Hvad som gör dessa hushålls bärgning så osäker är foderbristen. Missväxt på grund af torka drabbar de bönder, som ej hafva några ängar, dubbelt så hårdt, som fallet vore i nordliga Ryssland, där man dock får hö från ängarna äfven under torra somrar. Annorlunda i svartjordsbältet, där för öfrigt all mark snart är tagen under plog. Vid en sådan foderbrist inträffar åtminstone i provinserna Rjasán och Samara, att de som hafva två hästar riskera att förlora dem båda.

* * *

Förhållandet mellan de tre grupperna af fattiga, medelklassen och rika bönder har (antagligen med bortlämnande af Östersjöprovinserna) beräknats på följande sätt: fattiga äro 52,3 procent, till medelklassen räknas 31,8 procent, och rika eller välbärgade äro 15,9 procent. (Majhäftet af Novoje Slovo 1897.)

* * *

Allmänna peredjälj hade, som vi veta, plägat öfveralt inträffa efter hvarje revision, emedan enligt regeln folkökningen hade medfört en förhöjd skatt. I senare tider, då revisionen uteblef, uppkommo, naturligt nog, tvifvelsmål huruvida det var tsarens vilja att någon peredjäl vidare skulle ega rum. Så berättas från en af de stora domänbyarna i provinsen Woronesch, att starikerna utlätto sig om en ny delning af åkern, att en sådan väl kunde hafva sina fördelar, men först borde man vara säker, att de som

drefvo densamma igenom icke skulle skickas till Sibirien till tack för sin välmening.

Detta var 1882; därefter hafva peredjälly företagits öfveralt, ty det utkom år 1893 en ukas som uppmanade bysborna att göra en ny fördelning hvar tolfte år. De rika bönderna skulle törhända ej häller på annat sätt ansvara för ordningen inom byarna. Det hade under det förflutna kvartseket uppkommit enkor och faderlösa, som man ej längre ville hafva hänvisade till bysbornas enskilda välgörenhet. Vid de nya peredjälly har man försett dem med en half tjäglo i åker, fri från utskylder, ty det ryska bondesamhället känner icke någon annan fattigvård.

Såväl rika som fattiga bönder hade redan hunnit vänja sig, de förra att svara för de fattigas utskylder genom öfvertagande af deras åkerlotter, och de fattiga att dem endast på detta sätt förunnades frihet att söka sig till en bättre arbetsmarknad. Kunde det dessutom lyckas dem att vid en öfverlåtelse på sex å tolf år få ett större belopp pengar, hvarmed de kunde utflytta till Nordkaukasien eller Sibirien, så hade från dessa fattigas sida några yrkanden på en ny fördelning af åkern ej bort vara att förvänta.

* * *

Se här siffror som utvisa huru stor del af byområdet som är arrenderad, äfvensom på samma gång arrendet undan herrgårdarna:

Arrenden, i dessjatiner:	Undan herrgårdarna.	I byn.	Procent af byområdet.
Ranenburg	18,044	17,060	10
Dankoff	13,792	9,846	7
Zadonsk	12,160	11,886	9
Korotojak	11,815	21,695	8
Nischnedävitisk	13,851	18,950	7

Vi hafva ock en siffra som utvisar att i distrikten Ranenburg och Dankoff (1882) och Zadonsk (1887) voro arrendeafstal träffade ang. 25, 24 och 20 procent af alla

tjäglos. Vid den starka parcelleringen af åkern hafva dessa bönder sett sig tvungna att upplåta en del åkerlappar åt någon för hvilken det varit mera bekvämt att bruka dem.

De som upplåtit på arrende alla sina åkerlappar äro: i Ranenburg 12 procent, i Dankoff 11 procent och i Zadorsk 8 procent.

I Korotojak funnos 400 hushåll som hade arrenderat ut sina häfdelotter på längre tid än ett år; detta gjorde 7 procent af alla arrendekontrakt, men åkervidden gjorde 22 procent af hela den utarrenderade åkern. Närpå $\frac{4}{5}$ var således gifven endast på ett år i arrende. — Skilnaden i pris för en dessjatin på årsarrende — 8 rubel 45 kopek — och på en längre tids arrende — 5 rubel 81 kopek, bär ett tydligt vittnesbörd om det ekonomiskt osunda i dessa förhållanden.

*   *   *

Vid sådant förhållande som i Korotojak, att 4,000 dessjatiner åker äro lagstadda åt rika bönder, som därvid hafva erlagt en del arrendesummor i förskott för flere år, tyckes det att det vore en lätt sak för dem att bryta med agrarkommunismen. Det är också en åsikt att det kommer att gå den vägen.

Tilsviðare äro emellertid dessa arrendeafstal altför hasardösa, då det saknas någon giltig rättsnorm för den skadeersättning, som borde tillkomma arrendatorn, i händelse att en ny fördelning inträffar och har den värkan att upphäfva hela aftalet.

Statistikern Trirogoff omtalade för tjugo år sedan med beundran att de ryska bönderna hafva kunnat, inom samfälligheten, komma sig före med slika arrendeafstal. Men hvar sak för sig. Om de reda sig med dessa aftal, så är det, som Gurwitsch anmärker, nog icke agrarkommunismen utan den ekonomiska individualismen som skall skörda frukterna därpå.

Bondekommunen kan icke lagligen kontrahera bort sin rättighet att värkställa en ny allmän peredjäl, närhållst densamma befinnes vara från någon synpunkt gagnelig.

Och så hafva genom fattigvårdshänsyn peredjälly kommit på vinsten, i följd af de rika böndernas eftergifvenhet.

Om så är, som man i Ryssland har förmodat, att motståndet mot agrarkommunismen är i tilltagande, efterhand som alt flere annuiteter blifvit af de rika bönderna erlagda, ej blott för deras egna utan äfven för de fattiges häfdelotter, som de innehafva på arrende, så kvarstår dock alt ännu menigheternas motvilja mot ett ingripande af högsta styrelsen på lagstiftningsväg som ett mäktigt motiv för motståndarena af peredjälly att ej spänna bågen för högt.

De rika bönderna hafva visserligen hotat inbetala på en gång hela expropriationssumman, hvarigenom de skulle få sina häfdelotter utbrutna ur markförbundet. Så länge dock lagen ej medgifver dem att äfven få de på längre tid arrenderade häfdelotterna på samma gång utbrutna — hvilket enligt ministern Walujews mening bort få ske med tredjedelen eller hälften af byområdet eller mera — och så länge skatteväsendet tvingar dem att vara solidariska löftesmän, den ene för den andres utskylder, är väl ej någonting i den vägen att förvänta.

13 kap. Agrarkommunismens sociala värkningar.

En ekonomisk afhandling af agrarkommunismen måste bevisa den därmed följande minskningen af åkerbrukets produktivitet, i jämförelse med de länder, där en stadgad lifstidsbesittning och en personligt ärftlig eganderätt till jorden är det rådande systemet.

De ryska statssocialisterna hafva ej gittat bestrida, att kommunismen i verkligheten har medfört en minskning af produktionen. Men, säga de, en nations välfärd är lika mycket beroende af en rättvis fördelning af rikedom, som af produktionen.

En sådan synpunkt synes oss i det hela vara ofruktbar och abstrakt. Huru man än vill uppfatta den sociala

rättvisan, synes densamma oskiljaktigt bunden vid den ekonomiska, vid en ökad produktion. Ty behovet däraf kan ej undertryckas, eftersom folkmängdens tillväxt är oberoende af alla samhällsinrättningar.

Likväl torde det ej vara ur vägen att granska de ryska bondevännernas teorier, enligt hvilka agrarkommunismen borde räknas som den starkaste af de samhällskrafter, hvilkas samvärkan har gjort Ryssland till en stor och mäktig nation.

Denna teori om den ryska jordbrukskommunen blef först kungjord af baron von Haxthausen i början af fyrtiotalet. I de ryska lifegna böndernas samhällen rådde ordning, och med ordning följde välstånd, var baronens tema.

Slavofilerna upptogo Haxthausens idé, att det patriarkaliska samhället hade nått sin fulländning i den ryska jordbrukskommunen. Den ryska nationen hade i och med dessa bondesamhällen lagt i dagen en samhällskraft, hvaraf ingen annan nation kunde berömma sig.

Man var på den tiden ännu i okunnighet därom, att rester af urgamla bykommuner ännu finnas kvar i flere af Europas länder, samt att en ordnad samfällighet och agrarkommunism är rådande särskildt där, hvarest någon större trygghet mot vildt framrusande krigarskaror har någon längre tid funnits, såsom i Pendschab, på Himalayas sluttningar, på Fidschi-öarna, på Java, hos Basutos i Sydafrika o. s. v.

Det egendomliga för den ryska agrarkommunismen består då endast däri, att den har varit med om att grundlägga ett stort och mäktigt kejsardöme.

Men man bör gifva akt på tidsförhållandena, så att man ej förväxlar orsak och värkan.

* * *

Element af enskild eganderätt till jorden har funnits i det forna Ryssland, därom är intet tvifvel, äfven inom byalagen. Men tsardömet har ej behöft dem, det är under

tsardömet's hägn som den typiska ryska jordbrukskommunen har utvecklat sig.

Frånvaron af fasta normer för arfsrätt, af en ärfdabalk i Russkaja Pravda, bevisar intet gentemot det förhållandet att ännu i dag bland de ryska bönderna den yngre sonen, som är hemmavistande, vid faderns död har företrädet till arvet efter honom framför den äldre brodern, då denne har någon tid varit borta från byn i egna affärer. Ty äfven detta, minoratet, är ju en gammal arfsrätt och alldeles ändamålsenlig hos en fredligt koloniserande nation.

Enskild eganderätt omtalas för öfrigt i Russkaja Pravda i jämbredd med den samfälda; t. ex. i „Ustaw o zemskich djälach“ talas om två olika slags kvarnställena, enskilda och samfälda.

Så länge Ryssland ännu var i främsta rummet en koloniserande nation, synes det varit landssed, att de äldre sönerna skulle utflytta, och den yngste öfvertog fädernegården med personlig rätt.

Den enskilda jordbesittningen måste då haft en betydelse, som den ej har lyckats bevara i senare tider, efter det obruten mark inom vollosterna ej mera fans och byområdena hade afgränsats från hvarandra.

Sin nuvarande fasta sammanslutning har den ryska jordbrukskommunen rimligtvis fått i en senare tid. Alla äro ense att densamma ej kunnat finnas före lifegenskapen. Först sedan kräpostnoje pravo någon tid hade fortfarit att binda bonden vid torfvan, har jordbrukskommunen sammanslutit sig under invärkan af tsardömet's skattepolitik.

Samfällighet äfven i bolåkrarna har uppkommit först efter de stora bondgårdarnas förfall och efter uppkomsten af de stora byarna med treskiftade åkerfält.

Det fortfor äfven en längre tid en skilnad mellan fullbesuttna, halfbesuttna och svagt besuttna (bobyly och kowski). Alla voro de likväl röstberättigade medlemmar af kommunen; det var början till en blott altför bred demokrati.

I äldre tider uppkom en viss likformighet af hemman inom byalaget ganska lätt, så länge inga klyfningar vid arfskiften inträffade. Detta berodde på att pervij zachvát antogs vara grunden till hemmanets första uppkomst, och denna en mans höfva att bryta ny bygd antogs vara för alla lika begränsad. Detta antagande lades sedan till grund för senare skiftesjämkningar.

Af detta förhållande hade dock aldrig behöft uppkomma någon lika rätt för enhvar bysbo, så länge ännu någon personlig arfsrätt kunde finnas. Men orsaken att denna upphörde låg däri, att det moskovitiska tsardömet ej trädde i något förhållande till enskilda bönder, utan skatten lades efterhand allt tyngre på hela byalaget; att dess eganderätt till ett begränsadt område då äfven af regeringen erkändes, var en fördel, som ej upphörde alldeles, då hela byn gafs i förläning åt någon bojar eller adelsman af lägre rang.

Motsvarigheten, som man från början hade fingerat mellan en bondes höfva att häfda sina intagor och en viss andel af byområdet, på ena sidan, och hans förmåga att svara för en viss andel af byns skattebörda, på den andra, blef i senare tider en anledning att skifta åkern i verkligt lika lotter.

Hvad man därmed vann, var en mekaniskt afvägd proportion mellan åkerhäfden och skattepenningen. Hvad man därmed icke kunde vinna, var något slags proportion mellan rörligt och fast kapital; man antog, alldeles för bekvämt, att kapitalet i grunden ej bestod i något annat än i förmälningen mellan jorden och den manliga arbetskraften.

Detta är i själfva verket ännu i dag grunden för repartitionen af byområdet, ehuru, i och för ett längre bestående förhållande, man eventuellt tager hänsyn äfven till ännu icke fullväxta manliga individer, så mycket mera då alla utskylder voro repartiserade efter revisionssjälär.

Jurij Samarin tolkade i en matematisk formel den, som han då antog, ekonomiskt riktiga grunden för allmänna nyfördelningar af åkrarna: „Summan af byalagets arbetskrafter och lefnadsbehof förhåller sig till summan af ego-

förmåner och utskylder, som ett medelstort hushåll, med sina revisionssjälur, förhåller sig till den sökta storleken af en häfdelott och en däremot svarande skatteandel.“

Med ett medelstort hushåll menas endast antalet manliga individer, ty kvinnorna räknas aldrig.

Nöden är uppfinningarnas moder, och det är faktiskt efter denna formel som peredjälur värkställas. I de kommuner, där skatten är mycket tryckande, har det händt att man gifvit en halt tjäglo åt ett hushåll, som består endast af en halfväxt yngling, eller af en gubbe och en gosse; kvinnorna räknas aldrig, så framt det ej är fråga om en enka med en eller flere döttrar. Åt dem gifvas stundom halfva tjäglos, med befrielse från utskylderna. Men det gifves äfven mycket att klaga på i den vägen. Ty eftersom den ryska bonden aldrig vägrar en allmosa, skyr man ej håller att låta enkor och faderlösa gå omkring hos bönderna på uppbörd „christa radi“.

Efterhand som manliga arbetare växa upp, ser husbonden sina chanser ökas att vid nästa allmänna peredjälur bekomma jord för två eller flere tjäglos. Men äfven därförinnan tilldelas honom mera jord sålunda, att man skär ifrån det hushåll, som aftagit genom dödsfall eller eljes, och skär till mera åker åt den familj, där en eller flere söner uppväxa till fulla arbetskrafter.

*   *   *

När Alexander Herten år 1850 yttrade sig om domänministeriets sträfvanden, vid en kolonisation af de glest befolkade provinserna, att därstädes rotfästa hemmansbruk, själfständiga gårdar, hette det:

„Det är ej någon dum idé att ruska litet om kommunen. Lifvet inom mir absorberar, liksom hvarje kommunism, alldeles det personliga. Den enskilde, som engång har vant sig att i allting lita på kommunen, förlorar sig när han skiljes därifrån, försvagas, har ej tillräcklig motståndskraft. Han skyndar vid hvarje fara att söka skydd hos modern,

hvilken därigenom håller sina barn i ständig omyndighet och kräfver en passiv lydnad.

Bykommunen är altför orörlig, hon tager aldrig några initiativ utifrån till några nyheter, några framsteg; där gifvas inga intressesatsar, som skulle betinga en flersidig utveckling. När hon har gifvit den enskilde ett stycke jord, öfvertager hon med detsamma bekymret om dess odling. *Mirskoje ustrojstvo* har hört tillsammans, menade Hertzen, med Ryssland före Peter den Store; sedan denne så omildt ruskade upp en del af nationen ur dess söta sömn, är det på tiden att väcka äfven bondemenigheterna“.

Det är illa nog att så många liberala skriftställare sagt sig fria från detta emot agrarkommunismen fientliga program. Men såvida detta har skett af en instinkt, att den nya emancipationen icke får komma uppifrån, icke bör grunda sig, såsom grefve Rostowtzow påstod, på en ny allerhögsta ukas, som anbefaller genomförande öfver hela riket af en podvornoje pravo på grund af bykommunernas upplösning, så är en sådan instinkt nog så begriplig.

Det är likaså en gifven sak, att mycket ännu måste ändra sig i de ryska bondeförhållandena, innan mir förstår att själfmant afstå från makten.

Ännu lefver där kvar i bykommunerna en del af de bönder, som voro yra i hufvudet af sina bystämmors nya maktställning. Ännu hafva bysborna den föreställningen att det som de göra och låta inom sig icke berör andra medborgares intressen, som t. ex. prygelstraffen, som de tillämpa inom sig, ända tils tsaren snart nog genom en särskild ukas förbjuder dem det. En mansålder har varit en altför kort tid för bönderna i Ryssland att vakna till medvetandet, att nationen har skam och skada af deras envisa fasthållande vid föråldrade plägseder.

Se här ett drag af mirs öfvermod sådant det var ännu för trettio år sedan. På årsdagen af emancipationen, den 21 februari (g. st.), hvilken dag då för tiden firades som en stor högtid, hade byns flickor företagit sig det orådet att sitta kvar vid sitt arbete i sina enskilda lokaler, där väfstolarna äro uppställda. De blefvo angifna hos

bystämman för visad vanvördnad mot mir och tsaren, dömdes att varda stupade med ris, och straffet värkställdes.

Innan detta råa öfvermod hade afdunstat, kunde själf-fallet någon medvärkan af bönderna, vid en begränsning af mirs maktbefogenhet, icke väntas.

* * *

Den stora bondereformen befriade de lifegna bönderna från godsherrarnas, dessa hundratusen polismästares som Katharina den andra kallade dem, obegränsade förtryck; men enligt böndernas egen uppfattning har den dock icke ställt dem i en jämbördig ställning med rikets öfriga undersåtar. Intet är stadgad i rikets allmänna lag, som icke teoretiskt taget kan tillämpas äfven på de enskilda bönderna. Men förhållandena äro däri oförändrade, att bönderna faktiskt icke lefva under allmänna lagen, så mycket mindre som de ej ens själfva vilja begagna sig af den samma.

Böndernas rättsseder hafva icke, såsom fallet är med de högre klasserna, under ett par sekler undergått europeiserande inflytelser. Deras traditionella föreställningar om alt som rör eganderätten, familjen och husfaderns myndighet äro oföränderligt desamma som de varit i många hundra år. Att påtruga massan af folket på vetenskaplig väg konstruerade, färdiga rättsbegrepp, innebure hvarken mer eller mindre än ett försök att undertrycka den ryska nationens fria utveckling.

Instinkten af den fara som här föreligger har gifvit sig ett ironiskt uttryck i det vanliga föreställningssättet, att allmänna lagen ej lämpar sig för bönder. Bonden, mena de, handlar rättvist endast när han följer sin instinkt: försöker han att rätta sig efter den skrifna lagen löper han fara att handla orättfärdigt, han likaväl som tsarens tjänstemän. De ryska bönderna vilja således ej gärna hafva något att skaffa med de allmänna domstolarna; sina egna vollostdomare hafva de ej håller någon särdeles respekt för.

* * *

Man måste minnas att det fanns en själfstyrelse hos de ryska bönderna äfven före emancipationen. Dock var denna frihet att styra och ställa inom byalaget hos domänbönderna begränsad, åtminstone enligt författningarna, af vollostrepresentationen, hvilken ensam trädde i beröring med de allmänna myndigheterna.

Detta förhållande undergick genom emancipationen en förändring. De från lifegenskapen frigjorda bönderna blefvo genom den kommunala jordeganderätten, som stöder sig på den solidariska ansvarigheten för expropriationsannuiteterna, organiserade i byalag, icke i volloster, på sätt fallet var intill 1866 med domänbönderna. Vid denna tid fastställdes mirskoje ustrojtvo att gälla äfven dessa sistnämnda.

Det är således bystämman som ensam styr och ställer om de enskilda böndernas jordbesittning, det är därpå som dess altför okontrollerade, altför obegränsade myndighet stöder sig. Det är genom mir, genom bystämman, som de flesta arfsfrågor komma till afgörande; etturuväl det inträffar att bröder tvista med hvarandra vid vollostdomstolen efter faderns död, så synes dock att den högre instansen i kretsstaden har rätt, då densamma, såsom skedde i ett af N. Astyreft anfördt fall, hänskjuter hvarje tvist om husbondskapet till bystämmans afgörande.

Vollostdomarena döma efter landssed, men om värkställigheten berör bykommunens makt öfver byområdet, så varder själfället domen kraftlös.

* * *

Skilnaden mellan mir och vollost uttalas i allmänna bondstadgan af 1861 i dessa, något sväfvande ordalag: De från lifegenskapen befriade bönderna bilda i och för sina ekonomiska angelägenheter bysamhällen, men varda i afseende å omedelbar förvaltning och rättsskipning organiserade i volloster.

I själfva värkets är den ekonomiska rättsskipningen hos mir, och den är afgörande, medan vollosterna i hufvudsak

äro tillfälliga medlare mellan bykommunerna och regeringen samt mellan de förstnämnda inbördes.

Mir, bykommunen, är själen i de nya institutionerna; den ensam garanterar att äfven bonden är en fri undersåte. Den är den ram, inom hvilken taflan upprullas af så många miljoners själfstyrelse; den är den naturliga af eganderätten till byområdet förmedlade samhällsenheten i motsats till vollostens, där den konstlade administrativa enheten är till endast för att bringa bondemenigheterna och de enskilda bönderna i beröring med det byråkratiska maskineriets kugghjul.

* * *

Såsom en bild af den ryska bondens hela värld bjuder oss mir många fula drag af iskall, järnhård egoism vid bevakandet af byalagets materiella fördelar. Däröfver är dock intet att anmärka, ty telet och bristerna vid denna ekonomiska organisation ligga i själfva verket åt det motsatta hållet.

En rysk bystämmas förmåga af ekonomisk energi vid aftal och förbindelser med utanför stående personer är verkligt så svag, att den ej borde på allvar tagas med i räkningen. Där det gäller att bönderna skola med egna krafter och undantagsvis någon gång med hjälp af upplånadt kapital företaga något som kan omedelbart komma alla husbönder till godo, kan ännu något åstadkommas. Men när det gäller en framtidssak, någonting för barnens uppfostran eller för allmän hälsovård, synes ingen fasthet eller ihärdighet vara att förvänta.

Gleb Uspenski bekräftar frånvaron af en ekonomiskt sund allmänanda genom ett exempel.

Emedan godsegarinnan, som Uspenski bodde hos sommaren 1876, var en njämka — en utländska, kanske en tyska från S:t Petersburg — som ej förstod sig på att uppgöra ett arrendeaftal om godset med bönderna i den angränsande byn, beslöto bönderna, genom mir, att gemensamt och utan annan ersättning än sedvanlig bränvinstrak-

tering plöja, harfva, så och skörda hennes åkrar. De ville att ingen enskild bonde skulle rikta sig genom vinsten af arrendet; men de taga därvid ständigt sin tillflykt till den gamla oseden som hos oss kallas „bränvinstalkko“.

På de orter, där en del bykommuner inom sitt område hafva vinstgifvande kvarnar, pristaner m. m. d., synes det vara regeln att dessa ej utarrenderas enbart för vinst eller på vilkor som vore på något sätt för kommunen möjligast fördelaktiga, utan delvis äfven för vänskap, emot bränvinstraktering. Där det ändock inträffar att arrendesummorna äro ganska betydliga, synes det vara en helt vanlig sak, att större delen af desamma försvinner i okända öden.

Under så fatta omständigheter är ej att undra på att den kejserliga regeringen ser sig tvungen att genom landtråden, zemskie natschalniki, eller hvad de så må heta, utöfva ett lindrigt förmynderskap öfver bykommunerna. Frågan är endast om detta förmynderskap skall hafva en stärkande eller försvagande invärkan på menigheternas ekonomiska initiativ.

* * *

Det har ej undgått sakkännare att den jämnaste ekonomin anträffas hos de forna lifegna och är en frukt af det ofria arbetet under hofveriets ledning. Gleb Uspenski har skildrat en by, hvilken framför sina grannar utmärkte sig genom det jämnaste välståndet, de måttligaste och arbetssammaste lefnadsvanor. De två grannbyarna hade bättre egoförmåner, men hade ej gått i hofveriets stränga, men, som synes, hälsosamma skola.

Då Gleb Uspenski omnämner, att dessa forna lifegna absolut vägra att gödsla sina åkrar, oaktadt man har erbjudit att premiera dem, som ville försöka det, skänker han äfven denna konservatism sitt erkännande. De veta, menar han, att deras salpeterhaltiga fält ej kunna tillgodogöra sig någon stallgödsel (guv. Samara invid Wolga).

Eljes är ett segt fasthållande vid ärfda vanor och en medveten ovilja mot alla slags nyheter en naturlig följd af dessa bönders enformiga lefnadsvilkor.

Det är i sådana byar den seden ännu anträffas, att fadern väljer åt den minderårige sonen en hustru, äldre än han, för att därmed vinna åt gården en duktig arbetska.

*   *

Antalet bykommuner i det egentliga Rysslands 50 guvernement uppgifves till 244,000, således något mer än dubbelt så många byar som herrgårdar; dessas antal uppgafs nämligen (se kap. 2) till 115,000; deras egare kunna dock ej numera alla vara af adel.

I Stora Rysslands 31 guvernement räknades inemot 180,000 bykommuner med 85 revisionssjälur i medeltal på hvarje; detta gör 170 å 180 bybor i medeltal för en kommun. I Lilla Ryssland och Södra Ryssland, liksom äfven i Stora Rysslands sydliga provinser, äro byarna i allmänhet mycket större; ju nordligare man kommer dess mera sällan är det man anträffar de stora sammanbygda byarna; ej håller torde de i guvernementet Olonetz förekommande stora selskija obschtschestva vara annorstädes vanliga.

---

14 kap. Organisationen af mirskie skhody, deras rättsskipning, dryckeslag.

De enkla former, inom hvilka mir hade lefvat och rört sig, fastställdes år 1861 i alt öfrigt till efterföljd, utom att där stadgades att till beslut om nyfördelningar af åkrarna fordras det ett mera formenligt besluts fattande, därvid den urgamla fiktionen af enhällighet ej längre godkändes, utan omröstning efter namnupprop infördes.

Allmänna stadgan af år 1861 och tilläggsförfattningen af år 1871 hafva i fem särskilda fall rörande dispositionen af byområdet, ny peredjal och öfvergång till personligt ärftlig andelsrätt däri inberäknade, föreskrifvit att beslut skola fattas med $\frac{2}{3}$ majoritet af samtliga husbönder, och

vissa beslut skola underställas myndigheternas bekräftelse. På skhodkan rösta då endast husbönder, medan eljes alla både äldre och yngre karlar hafva rösträtt. För de gårdar, som hafva två tjäglos, afgifvas två röster, sålunda att husbondens närmaste man bör personligen understöda hans mening, hvarigenom ett, om än ringa företråde är beredt åt förmögna bönder, ehuru naturligtvis en och annan kan vara fattig äfven med två tjäglos.

Starosten och ordningsmännen hafva rösträtt, fastän de vore utan tjäglos.

Någon kommunalnämnd gifves där icke, ärendena föredragas med den beredning de hafva fått genom starostens enskilda omsorg, och honom ensam åligger uppsikten öfver värkställighet af alla fattade beslut.

Fastän starosten är vald af bystämman, är han dock på samma gång en kronobetjänt, och såsom sådan vollostälstens, starschinans underlydande tjänsteman och föröfrigt skyldig att efterkomma äfven isprawnikens bud och befallningar.

Starostens straffmakt inskränker sig till att ådöma bötesstraff, högst en rubel, tvångsarbete åt kommunen, högst två dagar, och arrest tre dagar.

När starosterna ej hafva förmått indrifva skatteresterna, sättas de själfva, på starschinans befallning, i kalla rummet, som det heter — tillsammans med hästtjufvar och andra skojare. — För öfrigt är det anmärkningsvärdt att starosten i de större byarna icke är besvärad med att själf värkställa skatteuppbörden, ty där finnes en särskild uppbördsman, naturligtvis äfven han vald af kommunen. Af-löningarna för samtliga tjänstemän i obschtschestvo och vollost stiga till ett rätt betydligt belopp. — Man bör ej undra att där är så litet öfver åt skolmästaren.

* * *

Vi komma nu till bystämmans straffåtgärder. Denna straffrätt är just icke särdeles granntyckt, eftersom mir är både åklagare och domare i egen sak. Men det är att

märka, att detta summariska förfarande för det mesta inträffar med brottslingar, som gripas på bar gärning. Att de blifva straffade inför bystämman, t. ex. vedtjufvar och skogsåvärkare, med prygel, är visst barbariskt, men någon synnerlig skilnad på denna summariska och en ordinarie process inför vollostdomarena skulle dock ej inträffa, hvad själfva bestraffningen angår, såvida vollostdomarena hafva makten att ådöma ända till tjugu käpprapp.

I andra fall, med hästtjufvar, är det ett lynchförfarande som vi ej vilja närmare angifva; man får trösta sig med att hästtjufvarna då åtminstone voro gripna på bar gärning.

Värre är det att mir har haft makt att skicka till Sibirien, som kolonister, sådana för häststöld misstänkta, mot hvilka alls ingen bevisning har kunnat förebringas. Denna maktutöfning har själfallet tillkommit domänböndernas byar redan före emancipationen, eljes ser det ut, som om densamma hade gått i arf från godsherrarne till deras forna lifegna; ty det är snarare en blott formfråga att beslutet tarfvar guvernörens stadfästelse.

Det går sålunda till: Asstyreff berättar ett fall, då de voro tre misstänkta, efter det ej fans flere skalkar i byn, då prästens två goda hästar blefvo stulna. En förläto de genast, en räddade Asstyreff genom påminnelsen att han ännu ej hade fullgjort sin värneplikt; men den tredje satt redan i fängsligt förvar hos vollost och väntade på guvernörsämhetets förpassning till posselenje, då hans son infann sig och anmälde att mir hade förlåtit honom. Huru så? Emot löfte om ett försoningskalas på två vedro brännvin.

Uspenski har således haft fullt skäl att väcka uppmärksamheten på den fara för intriger och skrymteri, som uppstår vid bystämmorna, då dessa afdöma förseelser emot mir, och låta förmå sig att mildra domen i utsikt till ett mer eller mindre rundligt försoningskalas.

Dessa kommunala dryckeslag äro en fasa och förskräckelse för alla bondevänner. De gifva sig ej tid att reflektera, att detta måste vara ett öfvergående ondt, eftersom det för närvarande är en tom reminiscens från en för-

svunnen broderlighet inom samhället. I själfva verket är det ej så alldeles lätt att minnas detta, då dryckeslagen ej nödvändigtvis behöfva någon högtidlig anledning. Det årliga städjandet af en gemensam herde för bysbornas boskap, bortgifvandet af krogrättigheter, bortgifvandet af ett kvarnarrende, därvid kvarnen öfverlåtes på anmärkningsvärdt klyftiga skäl åt en fattig bysbo, icke åt den mest bjudande, äro giltiga anledningar. Och det iakttages alltid samma högtidliga later och noggrant uttänkta ordning vid skållarnas tömmande ända tils, som ofta nog inträffar, alla svagare hufvuden och ovana dryckeskämpar hafva stupat. — Angående kvarnens eller ängens bortgifvande åt en fattig bysbo berättas huruledes detta var förspändt af en s. k. snyltare, koschtán, som hade stält om saken så att ängen eller kvarnen i verkligheten öfvertogs af den mest bjudande, mot ett ännu högre belopp, och snyltaren stoppade större delen af mellanafgiften i sin egen ficka.

* * *

På sjuttioalet, då de nationella socialisterna begynte upptäcka förut oanade dygder hos „folket“, om hvars verkliga lefnadsvilkor man på denna tid var vida okunnigare än nu för tiden, stöttes bondevännerna ofta tillbaka vid beröringen med det faktum, att det fans i de ryska byarna en klass af kapitalister, hvilka voro dels forna krögare och ockrare, dels äfven eljes rika bönder, hvilka kunde diktera bystämmornas beslut.

Desse „kulaki“ (näfvar) och „mirojädý“ (mirfrätare) skar man gärna öfver en kam, såsom de där hade riktat sig med fula medel: krögeri och ocker; man antog väl äfven att de höllo på att tillegna sig herremannaklassens njutningslystnad utan ått kunna uppnå dess förfining.

Gleb Uspenski har gjort en högst väsentlig invändning mot det sentimentala sättet att beklaga mir som ett offer för dessa blodsugare. Deras bristande literära bildning, som eftersträfvat rikedom, menar Uspenski ingalunda vara något absolut hinder för en sedernas förfining. Tänk-

om oss en af naturen skarpsinnig och energisk ung husfader, han ser sina barn borttryckta af dödliga sjukdomar, difteri och annan smitta, som han aningsvis tillskrifver den i byn rådande fattigdomen och osnyggheten. — Hvad är för honom närmare till hands än att fästa sig vid rikedom, vid penningens makt att frigöra honom för alltid från denna by, hvars råa lefnadssätt och liknöjdhet eller ohjälpsamhet vid hans smärtsamma förluster han föraktar och afskyr?

Hvarför antaga att enhvar ockrare är af naturen grym och hårdhjärtad, fastän han varder sådan, till en viss grad, med tiden under utöfningen af sitt yrke? Hans mål har varit från början att frigöra sin familj från det hårda lefnadssättet i byn och flytta densamma långt bort i andra mildare lefnadsförhållanden.

För öfrigt är det orätt resonneradt att påstå, det han skulle göra endast skada, då han lånar ut penningar mot så hög ränta, som han kan lyckas få.

---

15 kap. Låne- och sparkassor.

I anledning af paragrafen om kulaki, skola vi här gifva en kort framställning af försöket med låne- och sparkassor, grundade på full ömsesidig ansvarighet. Vi hafva därvid begagnat oss af Uspenskis anmärkningar (Otetschestvennija Zapiski 1877), men för öfrigt af en uppsats af Joh. Keussler i Russische Revue.

År 1866 hade en godsegare i Kostromá, Logginin, haft den tanken att de ryska böndernas behof af penningförskott, hvilket hade en så häftig tillväxt genom emancipationen, borde tillgodoses genom ömsesidighetsprincipen enligt Schultze, Delitsch' eller Raiffeisens system.

Det var omöjligt att regeringen skulle förhållit sig likgiltig gentemot en sådan sak. Men nog tyckes det i ministerierna hafva funnits åtskilliga tvifvelsmål rörande den föreslagna banktypens riktighet.

År 1843 hade finansministeriet velat, genom kommunernas förmedling, komma äfven enskilda bönder till hjälp med penninglån och sparbanker. Företaget har ej haft någon synnerlig framgång. Fyratio år senare antecknades det för hela ryska riket altför obetydliga beloppet af tre miljoner rubel depositioner och en half miljon förmyndaremedel. Dock anses detta försök äfven som ett bevis på finansministern grefvo Cancrins skarpsinnighet.

Men det Schultze-Delitsch'ska systemet vardt pröfvadt i stor skala, ehuru hela profvet kanske ej är stort annat än en social tragikomedi.

Enligt Uspenski måste det för det enkla bondeförståndet vara och förblifva en obegriplig sak att man skall betala ränta till banken på sina egna pengar.

Se här huru saken förhåller sig: Man antog det högsta kreditbehovet för en bonde till 150 rubel; och det bestämdes att ett lån, hvarför dessutom fordras två löftesmän, som äro därtill lediga, ej får öfverstiga det tredubbla beloppet af låntagarens insats. Som en följd häraf skulle den normala insatsen vara 50 rubel, men den minsta insats, för hvilken full dividend kunde beräknas, synes varit $12\frac{1}{2}$ rubel.

Alla medlemmarna anses stå i solidarisk ansvarighet för ett belopp motsvarande det tredubbla aktiekapitalet. Ingen har rättighet till något lån på längre tid än nio månader, därefter är någon respit och så inträder straffränta. Ingen lös eller fast pant emottages. Af affärsvinsten skall minst 5 % användas till bildande af ett reservkapital, den öfriga vinsten går till utdelning.

Reservkapitalet gjorde 1879 omkr. 300,000 rub. (652 föreningar), 1884 omkr. 750,000 rub. (710 föreningar), 1888 omkr. 1 miljon (686 föreningar).

Depositioner eller aktieinsatser hade de emottagit 1879: 84 miljoner, 1884: 2,70 miljoner, 1888: 4,62 miljoner rubel.

Utestående lån gjorde resp.: 6,75, 12,04, 14,1 miljoner rubel; låntagarens antal var resp.: 121,586, 142,471, 140,465.

Aktien var år 1879 i medeltal 15 rub. 15 kop.; 1888 hade den stigit till 18 rub. 90 kop.

Kassaomsättningen var 1879 ett belopp af 42,640,000 rub., 1888 ett belopp af 69,580,000 rub.

Vinsten har växlat mellan 8 % och 10 %.

Härvid har således Uspenski haft rätt att påstå det bonden har betalat ränta åt banken på sina egna pengar.

Han har t. ex. blifvit aktionär med 25 rubel för att få låna 50 rubel. Vid årsuppgörelsen tillgodoskrifves honom 3 å 5 % utdelning på denna aktie å 25 rubel, för hvilken han emellertid i de flesta fall, som låntagare har betalat en procent i månaden eller 12 % årlig ränta.

Att sänka räntan för utlåningen lär ej varit möjligt, då några grundkapital till billigare pris ej varit att tillgå.

Zemtvos hafva gifvit åt 606 föreningar lån på fördelaktiga villkor (dels räntefritt, dels mot 3 å 5 % ränta och 10 å 12 års återbetalningstid) en summa af inemot *en miljon*, hvarförutan ej håller dessa kreditföreningar hade kunnat komma till stånd.

Enligt förordningen af den 25 feb. 1872 hafva föreningarna kredit hos riksbanken till femdubbla beloppet af aktiekapitalet, och som detta den 1 januari 1889 utgjorde 4,620,000 rubel, så hade föreningarna kunnat få ur riksbanken låna upp 23 miljoner rubel. I verkligheten hade de lånat ej fullt en miljon (916,500) rubel.

Den verkliga medelräntefoten för lån från dessa föreningsbanker hade under det ifrågavarande decenniet nedgått från 11,5 till 11,1 % årlig ränta.

Om detta tuffjät till räntenedsättning tages som mått af hela framgången med dessa lån- och sparkassor, så synes som Uspenski skulle blifvit sannspådd, då han antog, att försöket med det ömsesidiga kreditsystemet i denna form icke kunde lyckas. Att regeringen har, såsom dr Gebhard säger, år 1895 beslutit sig för att subventionera dessa lån- och sparkassor, torde ej ha invärkat det minsta på den sakens beskaffenhet, att de öfverhufvud ej äro kapabla att gifva någon meliorationskredit åt bönder.

16 kap. Bysamhället och hemortstvangen.

(Enligt Novoje Slovo 1897.)

De forna lifegna godsbönder, hvilka erlägga annuiter för sin „nadjäll“ eller åkerlott i byn, kallas i dagligt tal *krestjane sobstvenniki*, d. v. s. själfegande bönder.

Detta betyder att bolaget skulle förvärfvat sin mark med full eganderätt. Bystämmans rättighet att föryttra någon del eller hela byområdet är dock numera afskaffad, och äfven eljes är hela förhållandet väsentligen olika.

Ännu mindre kan den enskilda bysbon anses hafva någon eganderätt till sin häfdelott i byåkern, ej ens till tomten och bolåkern, utan endast till de därpå uppförda byggnaderna.

Vid sådant förhållande vardt den ryske bondens flyttningsfrihet, som under lifegenskapen hade varit afhängig af hans adlige herres godtycke och personliga välbehag, beroende af bysamhällets ovillkorliga medgifvande. För att göra sig fri från bystämmans fullkomligt oinskränkta myndighet, för att komma i åtnjutande af de rättigheter som tillkomma rikets undersåtar, måste bonden först utträda ur bysamhället, han måste friköpa sin häfdelott i byområdet, — eftersom ett sådant friköp var honom genom en juridisk anomali af „allmänna bondestadgan“ medgifvet, — och han måste ställa säkerhet antingen i penningar eller genom godkända löftesmän för sin anpart af byns skattebörd.

Passtvangen såsom ett uttryck af den enskilde bondens omyndighet under mir, har varit den starkaste hämsko på hvarje försök af en rysk bonde att, i strid mot bysamhällets intressen, söka sin utkomst på annat håll. Hade han lyckats utvärka sig pass för ett års bortavaro, och därvid underlåt tit att hemsända en del af sin arbetsförtjänst, så kunde, efter utgången af denna tid, kommunen rekvi-

rera honom tillbaka med kronoskjuts, om den ansåg sådant för sig fördelaktigare, än att hålla sig till hans nadjäll.

Bysamhället var lagligen berättigad att frångå en oordentlig skattebetalare hans häfdelotter (enligt någras mening, dock icke tomten i byn med därå uppförda byggnader); likaså att, till betäckande af hans andel i byns gemensamma skatterester, bortauktionera all hans lösa och fasta egendom, af hvad slag det vara må; det kunde äfven fästa honom eller hans söner vid arbeten utom byn, i och för aftjänande af hans gäld till byn. Sådana fall, där hela byfolket blef genom wollostens (starschinans) beslut fäst vid strömmrensning- eller kanaliseringsarbeten i Kamáfloden, förekommo ännu i början af åttioalet.

*   *

Man hade törhända, beträffande lättnader i hemortstvånget, fäst altför stora förhoppningar på de rent personella utskyldernas afskaffande. Poduschnaja podatj afskaffades 1887, men ännu tio år därefter är flyttningsfriheten alt lika inskränkt. Träldomen under bysamhället visar sig vara lika segsliten som lifegenskapen under godsherrarna.

Hvad passtvångets andel i denna sak angår, så blef finansministeriet genom nådigt reskript af den 7 april 1897 förständigadt, att statsväcket ej vidare borde räkna passlösen som en inkomsttitel. Denna titel hade inbragt fyra och en half miljoner rubel, och bönderna hade däraf betalat större delen med 15 kopek till 1 rubel, altefter tidslängden, men ej på längre tid än ett år.

Då likväl passväsendet har sin särskilda betydelse i rikets skatteuppbörd därigenom, att den som försummat att erlægga sin andel i de på bysamhället hvilande skattebördorna af detta samhälle kan hindras att begifva sig till aflägsna orter, så har finansministeriet icke ansett sig kunna medgifva utfärdandet af pass på obestämd tid eller på längre tid än ett år, hvaremot lösen afskaffades, så när som på 15 kopek i ersättning för blanketten.

Utlämnandet af pass på obestämd tid eller på längre tid än ett år skulle, heter det i finansministerns cirkulär,

gifva bonden tillfälle att faktiskt utträda ur den för skatterna solidariskt ansvariga bykommunen, och så länge denna solidaritet är för rikets skatteväsen nödvändig, kan en sådan lättnad icke medgifvas de enskilda medlemmarna af kommunen.

*   *   *

Det närvarande regeringssättet i Ryssland går alt vidare i en riktning, som icke kan leda till någon lättnad af hemortstvánget.

Sålunda har nyligen inrikesministeriet infordrat betänkanden, icke af zemstvos, däri äfven bönderna äro representerade, utan af guvernementsstyrelserna, huruvida reformer i lagstiftningen angående bondeangelägenheterna vore af behovet påkallade.

I provinsen Twer hade godsegareintressets representeranter tillfälle att uttala sig angående frågan: Om behovet af en ny förordning angående *en öfvergång från samfällighet till ärftliga hemman*.

För att afgifva svar på denna som på öfriga frågor i ministerns program (till ett antal af 66), hade provinsens guvernör sammankallat under sitt förmanskap en komite, bestående af viceguvernören, några adelsmarskalkar, medlemmar af guvernementszemstvos exekutivkomite, räntmästaren, en förman för ett distriktszemstvo, provinsadelns sekreterare (!), och två provinslandtråd.

Denna komite måtte varit väl förberedd och särdeles homogen, ty den höll sammanträden blott två dagar och gaf dock svar på alla sextiosex frågorna i programmet.

Om fördelarna af ärftliga hemman gafs ett sådant betänkande:

Ehuruväl ärftliga hemman finnas i flertalet distrikt af Twerska provinsen, så förekomma de, *lyckligvis*, endast i ringa antal. (Värkliga förhållandet är att de finnas i alla distrikt i ett antal från 459 till 2,961, och i hela provinsen 16,776, hvilket väl måste vara mer än 5 % af alla bönder.)

Någon fördel af böndernas öfvergång till ett hemmanssystem har ej kunnat iakttagas; något särskildt brukningssätt eller själfständig hushållning har ej därmed varit förenad, och bland dessa bönder förekommer en lika stor skiftesspridning som någonsin vid den samfälda eganderätten.

Den personliga och ärftliga jordbesittningen synes mera sammanhänga med enskilda bysbors intriger än med några verkligt ekonomiska instinkter hos bysborna i allmänhet. För öfrigt höra hos dessa nyssblifna hemmansbönder allmänna och enskilda skiftesutbyten till ordningen för dagen. Att man genom dessa utbyten vill vinna en arronderad och allt mera stadgad åkerhäfd, har ej lyckats tillvinna sig något erkännande.

Motivet, hvarför en del förmögna bönder ha begagnat sig af rättigheten att utlösa sina andelar af byområdet under enskild eganderätt, fann komiten vara endast ett omåttligt begär att med sina pengar slå under sig, vid en ärftlig besittning och för billigt pris, så mycket jord som möjligt och alldeles icke behovet af en särskild hushållning med en intensivare kultur.

Komiten har vidare funnit att i ett distrikt 36 slika nybildade hemman eller gårdar hade blifvit exekutivt förtrytrade, och har dragit den slutsatsen, att denna nybildning af enskilda *utschastki* ovillkorligen måste föra med sig ett *proletariat*.

Slagordet: västra Europas proletariat hafva vi dock icke, synes allt ännu vara gångbart ej blott bland narodnikerna utan äfven inom den högre administrationen. Likasom guvernören i Twer med skäl påstod att den enskilda eganderätten måste leda till bykommunernas upplösning så måste i själfva verket hvarje kapitalistiskt företag inom det ryska bondesamhället värka förstörande på detsamma.

En anhängare af europeisk civilisation kunde trott sig ha äfven Rysslands upplysta tjänstemän på sin sida, då han hoppades att en nybildning af ärftliga hemman, sådan som den i 165 mom. af allmänna bondestadgan samt 15 mom. i stadgan om domänbönderna medgifna, skulle er-

känts ha någon betydelse, nu likaväl som i början af sjuttio-talet, då provinsguvernörerna berömde sig af att ha öfvertalt massor af bönder att byavis öfvergå till podvornoje pravo och utschastki, d. v. s. ärftliga hemman.

Guvernören i Twer har lärt oss att så är ej längre fallet. Vi trösta oss därmed att regeringen ej kan i någon anmärkningsvärd mån motvärka en ny, mera lifskraftig ekonomisk organisation, då en gång den forna kollektivismen och obegränsade solidariteten inom bykommunerna verkligt har lefvat ut sin tid.

Bihang I.

Bondefrågan enligt Gleb Uspenski.

Ehuru själfva jordbruket är och förblir hufvudsaken i den ryska bondens hushållning, har öfverklassen i Ryssland helt lättfärdigt halkat öfver det missförhållandet, att där ej gifves mera plogland i byarna, än för halfva antalet bönder vore af nöden.

Likaså har man gärna velat förbise det faktum att något nytt ekonomiskt samfundslif, som skulle motsvara de ändrade allmänna samhällsförhållandena, icke har begynt uppkomma.

Byalaget behöfver likaväl ett tröskvärk och en höpräss, som en brandspruta; men om en rik bonde har anskaffat en höpräss, som skulle underlätta allas arbete, om den vore i samfäld besittning, så varder den i enskild ego endast *en präss* att suga musten ur de mindre bemedlade. Det är själfället intet som står i vägen för att Parfenoff håller sig med en egen höpräss; men äfven byalaget borde hafva sin, ty därmed vore frestelsen till elakt ockrande öfvervunnen.

Äfven värneplikten värkar föstörande. Enligt den forna rekryteringen togos soldaterna företrädesvis från de större hushållen. Numera kunna fall uppkomma, då det stora hushållet icke blir lidande, men det fåtaliga dukar under. Proletariatet, som redan är i antågande, då bonden har fått tillfälle att vinna pengar af sin granne, måste därigenom altmer tillväxa.

I forna tider var det pomestschikens sak att reda sig med detta proletariat, så godt eller dåligt som han kunde. Det var hans sak att uppfinna sysslor för sitt husfolk, att skicka begåfvade pojkar till städerna i handtvärkslära och att aflämna en del som rekryter till armén, därifrån dåfortiden endast ett ringa fåtal återvände till sina hemorter. Det är ingen fråga att ej den nuvarande krigstjänsten är på alt sätt mänskligare, och att icke ryska nationen äfven i öfrigt andas lättare, det är blott det att på ett eller annat sätt då för tiden fans ett aflopp från byn för bondeproletariatet.

Det var ej sådan trängsel i byarna att jordbruket blef därpå lidande.

Sålunda var det forna ekonomiska systemet mera rättvist mot de fattigare bönderna. Den rike bonden betalade faktiskt en större skatt än den fattige, ehuru väl de voro på samma sätt bokförda i skattelängderna. Numera finnas ej dessa, låt vara från egennyttig synpunkt anbragta jämkningar af godsherrar och rekryttagande myndigheter.

För samma antal revisionssjälur betalar en penningstinn bonde ej en kopek mera än en utfattig. Och huru har det kunnat uppstå en sådan olikhet mellan dessa två byar, att denna byn betalar, i ett för alt, 1 rubel 60 kopek i året; men denna andra 19 rubel pr revisionssjäl? Och hvad är det för ett afvita system att bysborna på denna sidan om floden kunna bekomma ett penningarrende för fisket, medan de som bo invid den andra stranden, där fiskerättigheten hör till ett kloster, ej få taga ens en aborre ur floden? På den tiden då klostret, för många hundra år sedan, bekom denna fiskerätt, fans ej någon sådan folkträngsel; fisket räckte till åt bönder såväl som åt kloster!

Det står således fast att bondeekonomin var bättre ordnad under lifegenskapen. Må vara att öfverklassen såg ned på bönderna med förakt för deras personliga människovärden, men för att draga ekonomisk nytta af dessa ök, var man tvungen att gå ekonomiskt riktigt tillväga med dem.

I våra dagar är, gudskelof, bysbon ej längre någon godsherres ök; hans värdighet som människa varder ej så

bittert föraktad. Hans ekonomiska själfständighet är dock endast en bedräglig förespegling. Men hvad har man vid sådant förhållande kunnat göra för att höja hans moraliska nivå?

För hundra år sedan predikade inför en talrik och andäktig församling Tichon Zadonskij dessa ord:

„Orättfärdig plundring är det då någon beröfvar en medmänniska någon hans tillhörighet; orättfärdig vinst är det att den rike utplundrar den fattige, tvingar honom att för vrakpris föryttra sina tillhörigheter; orättfärdig vinst göra sig de, som vid den allmänna nöden behålla hos sig spanmål i väntan på ytterligare förhöjda priser; orättfärdiga ockrare äro slutligen de som, vid sin nästas yttersta nöd, ej vilja låna åt honom, med mindre än han lofvar återbetala sju för tu.“ — — —

Då kunde en värtalig predikant i stiftets domkyrka hafva tacksamma åhörare för slika strafftal. I våra dagar skulle han förgäfvnes egna sin uppmärksamhet åt de fula dragen af böndernas ekonomiska samfundslif och bondeplågarena skulle nog förstå att hämnas på honom.

Vid allt detta är administrationen så ovärksam att det har händt, att en skogsförpaktare offentligen gaf tillkänna, att han för huggning och trafning af ved betalade så och så mycket; „men pass på, gubbar, jag har mitt eget famns-mått.“ Han räknade nämligen fem kvarter på alnen.

Men nutidens prostar hålla icke några strafftal.

* * *

Likaväl som höns och får och svin och kor ovillkorligt, utan något betänkande, lämna sina afkastningar i händerna på Ivan Jermolajewitsch, emedan det är alldeles nyttigt och nödvändigt för fåret, att det varder klipt och för kon att hon varder mjölkad, likaväl har Ivan Jermolajewitsch fulla skäl att vänta en ovillkorlig lydnad af alla och enhvar som bo under hans tak — så länge nämligen som han i hvarje minut värkligen är densamma, som kan svara för att detta tak ej kan ramla ned öfver deras hufvuden.

Det tarfvas inga resonnemanger om det mer eller mindre olämpliga i en så stor makt att förfoga öfver andras arbete, då det förutsättes, som en i förhand afgjord sak, att endast det arbete, som utföres för husbondens risk och räkning, kan vara ändamålsenligt i förhållande till hela hushållet. Eftersom Ivan Jermolajevitsch ej har haft några andra syften vare sig inom eller utom hemmet, är fullt så skarpsinnig som någon af dem, han befaller öfver, och har varit från barndomen ämnad till och fostrad för det dagliga lif, som han nu förer eftersom allt detta så förhåller sig, så vore det, enligt de ryska åsikterna, alldeles öfverflödigt att han, vid styrandet af sitt hushåll, skulle höra andras råd, vare sig hustruns eller yngre bröders eller fullvuxna söners eller någon annans.

Han har för öfrigt intet anspråk på att göra något klokare eller bättre än alla andra bönder där i trakten; ty alla äro ense därom att hushållet bör skötas i hufvudsak, alldeles såsom det sköttes i fars och farfars tid; naturligtvis med behörigt iakttagande af de ändrade penningeförvärfven, som hafva uppkommit genom järnvägar m. m. d. Det är således, allt om allt, ej utrymme för någon personlig klokskap. Arbetet lär sin mästare; och det är samma sak, som skall läras af enhvar husbonde.

Det är häri som förklaringen är att söka till den i så hög grad påfallande underkastelsen under husbondeväldet i de ryska byarna.

Denna makt, som tillkommer husbonden, bolschák, öfver släkten, gården, huset, är i själfva verket så stor, att bykommunen vid en bondes frånfälle måste se till, att det finnes någon i huset som är lämplig att intaga hans plats; ty om så ej vore fallet, måste nödvändigt mir gripa in och tillsätta någon förmyndare utifrån. Och det är, som vi veta, icke alltid den älskte af sönerna som efterträder sin fader i husbondskapet: det kan ock hända, att släkten med mirs samtycke därtill väljer en yngre, mera begåfvad och mera lämplig till det ansvarsfulla ämbetet.

Ett personligen enhetligt befäl, utan några förbehåll, är nödvändigt vid själfva åkerbrukets bedrifvande; — likaväl som på ett fartyg under segel. Husbonden skall arbeta mindre med den fysiska styrkan, och mera med tanken, minnet och förståndet. Sådan har historiskt taget grunden varit till det patriarkaliska styrelsesättet. Men då Gleb Uspenski i sin teori om det ryska bondehushållet vill underkasta alla dess relationer samma oinskränkta myndighet, så inträffar att han, utan att märka det, har isolerat detsamma från den allmänna samhällsutvecklingen och bragt det i ett stillastående jämviktsläge inom sig. Och detta är så mycket mera anmärkningsvärdt, som han ingalunda är blind för att de ryska bondemenigheternas ekonomi i närvarande tid icke längre har den fasthet, som den hade för ett halft sekel sedan.

Medan Ivan Jermolajevitsch går bakom plogen och Matrena mjölkar korna, medan enhvar sköter sin sak, tänker bolschák ständigt öfver familjens utgifter och inkomster, öfver nödvändigheten att af mir bekomma tillskott af åker eller ock minskning af utskylder mot afträdande af plogland. Alla hans bekymmer, åtgärder och omsorger äro riktade på hushållets allmänna bästa; och Uspenski fann, vid en uppmärksam granskning, att äfven de omänskligt hårda anordningarna voro ekonomiskt riktiga, och att de familjemedlemmar, som af dem träffades, erkände detta förhållande. Sålunda då Uspenski, under årens lopp, ej kunde fatta orsaken, hvarför Ivan Jermolajevitsch' syster icke har blifvit bortgifven. — I sju års tid har Pelageja haft anbud af duktiga friare, präktiga gossar; men Ivan Jermolajevitsch har afskedat dem alla. — „Hvarför har du alt ännu förblifvit ogift, Pelageja? frågar författaren i sin oskuld. „Har här ej varit någon friare som kunnat behaga dig?“ Och Pelageja suckar och medgifver att hon längesedan kunnat och bort vara bortgifven, men bror har ej velat det.

Men, som sagt, vid en närmare granskning måste enhvar, Palanka själf icke undantagen, erkänna att bolschák är ingen tyrann, utan har, hvarje gång som han har afvisat en friare, haft därtill sina bestämda skäl. — I fjolåret

störtade våra kreatur, då var ej att tänka på någon hemgift; i år har bonden köpt två hästar till gården. Hästarna måste han köpa, då han hade arrenderat tillskott af plogland, fem dessjatiner, från herrgården; arrendet var nödvändigt, då han ej därförutan kunde ansvara för hushållets bestånd.

„Nåväl, Pelageja“, säger fästmannen, „det ser ut att vi måste skiljas.“ — „Må väl, Michailo!“ — „Ja, min snälla vän, jag är tvungen att taga Afrossinja; hennes far kommer ut med tvåhundra rubel i hemgift. Därmed kan man börja ett eget hushåll. Men dig, med två tomma händer, kan jag ej taga till hustru o. s. v.

*   *   *

Gleb Uspenski har i samma stycke velat kläda skott för de ryska byalagens agrarkommunistiska system. Stycket bär titeln „Nessuissa!“ Låt dem hållas! Mot den storryska jordbrukskommunens begär att minutiöst gradera behovet af åker för hvarje hushåll i byn, har nogsamt äfven Uspenski energiskt protesterat. Men i detta stycket heter det:

Den kommunala ordningen af böndernas åkerhäfd är fullkomligt grundad på åkerbrukets nödvändiga, idealiskt oföränderliga fordringar. Den ekonomiskt svage bonden, som ej förmår att rätt häfda sin andel af byområdet, får afträda en del däraf (och hvad skulle han göra därmed?) åt den ekonomiskt starkare, åt den som kan häfda sin arbetsförmåga, vid denna jordbesittning, med en större energi. Och som de ekonomiska krafterna äro inom de olika hushållen ständigt växlande, så är „omflyttningen“ en naturlig och rättvis påföljd. På samma grund tillämpas äfven inom ryska mir den rättssatsen att egendomen, lösören, böra tillhandahållas den person, genom hvars arbete de hafva åstadkommits. — — Dessa lösören tillfalla sonen, emedan han arbetade, medan fadern svirrade i dryckenskap; dessa bohagsting böra bevaras åt hustrun, emedan mannen är en himmelens odåga och en oförbätterlig lätting o. s. v.

Meningen med detta anförande af Uspenski är ej att påstå det en sådan rättsskipning i verkligheten regelbundet

tillämpas i det ryska bysamhället. Han vill endast reservera åt bönderna oberoendet af de enligt europeiska mönster, kodifierade rättsnormerna, normer, hvilka äro så lätt tillgängliga för den litterärt bildade öfverklassen, men enligt de ryska bondevännernas åsikter, för det ryska bondeståndet både svårt åtkomliga och dessutom fullkomligt onyttiga.

*   *

Det är Gleb Uspenskis bestämda mening att enhvar bildad person bör faktiskt erkänna att åkerbruket utgör den ekonomiska grundläggningen af det nationella lifvet i Ryssland; och han har, liksom Tolstoj, velat draga däraf den slutsatsen, att enhvar medborgare borde på något sätt vara delaktig däri. Som han likväl ej har kunnat förbise nödvändigheten af arbetets fördelning, har han därmed endast åsyftat en protest mot öfverklassens omoraliska begär att lefva sitt afskilda lif i städerna efter europeiska mönster, medan bondeståndet lämnas åt sig själf i ett så förtvifladt ekonomiskt läge, att det ingalunda kan med egna krafter reda sig därifrån.

*   *

Det är ett obestridligt sakförhållande, säger Uspenski, att bysamhällets ekonomiska idealer äro af den beskaffenhet, att de icke uthärda beröringen med den så kallade civilisationen. Lika säkert som att den framstormande trojkan, hvari Gogol ville se en symbol af Rysslands nationella utveckling, håller på att försvinna genom järnvägarnas invärkan, lika säkert måste det typiskt ryska åkerbruket en gång gifva rum åt de ångplogar, hvilka amerikanarena törhända redan hafva tillräckligt afprofvat. Uspenski har verkligen ärligt velat medgifva åt sina motståndare att välja vapen. Det är intet tvifvel, heter det, att ångplogen kommer att göra ett sådant arbete, att äfven de religiösa ceremonierna och urgamla sedvänjor måste alldeles förfalla. Vi må blott erinra därom att djupplöjningen och gödningen med kreatursspillning kunna förekomma missväxt på grund af torka, så inse vi genast huru kyrkans inkomster af vaxljus, som

tändas för St. Nikolai, och popens inkomster såsom beroende af den takt han kan hafva att icke förr än i elfte timmen före regnet företaga processionen med hälgonbilderna, måste som sagt är förfalla.

Och hvad husbondeväldet angår, så inses lätt att Ivan Jermolajevitsch' makt och myndighet är beroende af mängden af ovilkorliga ordres, hvilka mest förekomma under andtiderna, men dessa ordres komma, vid ett mera intensivt jordbruk, att minskas helt säkert med halfva antalet; betydelsen af bystämmorna, hvarest för närvarande höbärgningen och rågskörden bestämmas sålunda, att de husbönder, som för nöds skull företaga skörden någon dag tidigare, varda vid vollostens åtalade för missaktning mot mir, kommer väsentligen att förfalla, äfven den. Peredjälj som gifva mir så mycket att göra och utgöra grunden för dess makt och myndighet, komma att upphöra; ty ångplogen kommer att köra öfver alla stakar och bomärken på åkerfältet, i byarna såväl som på egendomarna. — — En betydande del af starikernas allvarsammaste öfverläggningar och ansvarsfullaste beslut skall således af sig själf upphöra.

Bolschákens makt att uppskjuta systemens giftermål, på grund af hästköp, upphör äfven, så snart plogen drifves med ånga; och gammelfar får bättre vatten på sin kvarn, där han sitter på farstugutrappan och profeterar världens undergång, på grund af sedernas förfall. — —

Nåväl sådana kunna följderna blifva af ångplogen. Men då har denne haft många varnande föregångare. Kerolinlampan har utträngt pärtblosset och förlängt kvällsarbetet samt följaktligen gifvit mera hållning åt Matrenas och Pelagejas samtal och kritik af Ivan Jermolajevitsch' öfverdrifna passion för hästhandel. Och när man så får köpa kattun för 10 kopek arschinen i jämförelse hvarmed det hemväfda blaggarnstyget är som en bastmatta till en hvetemjölspåse, ja då är ej längre skäl för Pelageja och Matrena att sitta kvar i väfstolen så länge att de ej kunna somna på grund af värk i ryggbastet, och då komma många skarpa motsatser i dagen, och, framför alt, Pelageja vill ej gå in på att stanna en enda dag längre under sin

broders tak, sedan hon begynte misstänka honom för snikenhet och hårdhet. Likaså har redan den saken, att bränvinet genom de alt mera fulländade maskinerna varder för hvart år som går alt billigare, i förhållande till den förbättrade kvaliteten, begynt utöfva en upplösande värkan på de gamla stränga sederna. Så snart som det ej står i människomakt att förekomma det förhållande att dryckenskapen, såsom en last hos de svagare husbönderna, går i tilltagande lika väl som på ett annat sätt, hos de rika ock-rarena, i jämbredd med de hårda åren, är det själfallet säkrast att ej lämna bränvinet ur räkningen, om man vill veta hur lång tid det nuvarande bondeväldet kan hafva kvar att lefva innan det tvingas att, moraliskt taget, lämna in sin stat och begära ackord.

Gleb Uspenskis skildring huru Ivan Jermolajevitsch själf förstår saken, är af intresse i fråga om orättvisan af „omflyttningarna.“

„Ivan Jermolajevitsch knotar. — — Han knotar icke öfver civilisationen, icke mot öfverheten, för hvars vederhäftighet han hyser den största aktning; han knotar öfver „folket,“ öfver sina egna bysbor. Folket är ej längre sådant, som det har varit; det är förslappadt, bortklemadt genom efterlåtenhet.“

„Nå, invände Uspenski, då var det väl bättre under lifegenskapen?“

„Gud bevara oss därför! Då gälde väl mest att få hafva lithanken i behåll. — — — Hvad skulle då hafva varit bättre. — Men nog är det visst och sant att det då var jämnare. Man måste säga att alla hade det dåligt, men den ena hade det ej sämre än den andra, men nu är det på det maneret: du vill hafva det bra, men dina grannar utjämna sakerna på den fasonen, att du får det dåligt.

— Nåh, hvarför göra de på det viset?

— Ja, det kan man inte hjälpa. Du har det bra, jag har det dåligt; låt gå för en jämnkning så får du det lika dåligt. — — Men ni kan ju själf förstå den saken. Jag skall säga er det. Skogsvretarna utskiftas här i byn i lotter, till rödjning; enhvar bonde rödjar sin egen lott.

När nu jag hade rödjat min lott, brutit upp stubbarna, rensat marken, vardt därpå ett plogland. Men då byalaget varsnade att jag sålunda hade mera åker att beså än andra bönder; — ny skiftesjämnkning.

— Men enhvar kan ju göra detsamma med sin lott?

— Ja, det kan så vara. — — Men enhvar gör det ej. Ty en har försvagats, en annan har råkat i elände, och den tredje är en lätting; det är då en sanning, att några äro lättingar. — Jag står upp före solen, arbetar i svett och möda, och har mera utsatt och får skörda mera än andra — de taga det nog till jämnkning, var så säker! På det sättet har jag två gånger måst bortmista åker, och det på laglig väg. — „Byns åkerfält har fått en tillväxt; detta är ej till din enskilda vinning. — — — Det är tid att öka på åt alla.“ — På det viset kan du ej komma dig upp. — Jag tror också att det vore bättre att blifva skild från byalaget. Jag har hört att man kan skrivas för sig själf; men jag vet ej hvad det kostar.

— Kan det finnas många hos er, som ej vilja tillåta en att öka sin förmögenhet?

— Och hvar skulle ej finnas sådana? De rika vilja det inte och de fattiga vilja det inte.

— Och hvaraf har här kommit fattigdom?

— Den har kommit därpå att folket är bortklemadt. Alla jämka sig bort från gården, dela sig ut från den stora släkten; de göra nya hushåll, men de få det ej att bära sig. De ängsta sig som trollen i soluppgången, men det bär sig inte. Då måste de gifva sig till dagsvärkare; jämnningen har utfallit så att de fått det sämre. Men tro aldrig att det göres af en sådan något ärligt dagsvärke. Så snart du vänder ryggen till, sätter han sig att pusta och tänder en papyross. —

Det ryska bysamhällets sönderfallande är som synes, enligt Uspenski, endast en tidsfråga; och han berättar, helt naivt, huru han af sådan anledning har flere än en gång ställt till Ivan Jermolajevitsch det stora spørsmålet om kollektivt åkerbruk, „maanviljelijäin yhteistoiminta.“ Om alla dessa dagsvärkare skulle förena sig i ett bolag med hvad

de kunna åstadkomma af dragare och redskap, så vore de starkare än det starkaste bondehushåll?

— Det skulle vara för gemensam räkning? Rabótat, svobschtschá?

— Ja.

Ivan Jermolajevitsch funderade en stund och svarade:

— Nej, det går inte. — — —

Och så tog han sig ytterligare en funderare och återtog:

— Nej då! Det går inte! Den timmerstock som är för tung för en af dem, den lyfter jag som en fjäder; men om de så förena sig tio om den så lyckas det inte. Hur skulle det gå? Där säger en: kast loss, och låt oss taga mattimmen i akt! Men jag vill ändå fortsätta arbetet. Och så håller han dubbelt så lång måltids ledighet, och jag får under tiden göra hans arbete. Det går omöjligt inte. Den ena har en karaktär, den andra en annan. Det vore just som att låta skrifva ett och samma bref för hela byn.

* * *

Af dessa betraktelser har Uspenski ganska förståndigt dragit den slutsatsen, att öfverklassens delaktighet i bysamhällets transformation ej kan åstadkommas, innan en fullkomligt personlig bekantskap med sakens reella villkor vinnes af ett stort antal intelligenta deltagare däri. Det är med andra ord hans bestämdaste mening att hela rikets framtida utveckling i civilisationen är beroende af uppkomsten af en talrik intelligent, med en högre vetenskaplig bildning utrustad klass af åkerbrukare.

Från denna synpunkt inlägger han sin protest mot den Katkoffska patenteradt konservativa patriotismen, som ej vill veta af några nya sociala problem. År 1879 hade Moskowskija Wädomosti försvarat indragningarna på budgeten för den högre skolundervisningen, med den anmärkningen att om alla som därtill anmälas värkligen skulle genomgå kursen för att sedermera vardas vid universiteten inskrifna, så skulle antalet af folk med akademisk bildning ökas till 25,000 personer. Men hvartill skulle en så betydande kontingent af högre bildade personer erfordras?

Det synes att Gleb Uspenski ej väntar något af de selfmade men, som i Ryssland under benämning af köpmän eller småborgare, enligt andras uppfattning, komma att småningom mer och mer uttränga adeln från skötseln af landtegendomarna.

Törhända har Uspenskis svärmodiga finkänslighet hindrat honom att se detsamma som Hourwich (Gurvitsch som han kallar sig i Ryssland) har beskrifvit i sitt kapitel om Agriculture on a large scale (Economies of the Russian village New York 1893), att nämligen denna klass af spekulanter i landtegendomar verkligen har både vilja och förmåga att nedlägga sina kapitaler i åkerbruket. Dessa slags kapitalister äro i allmänhet icke omtyckta af den ryska „intelligensen.“

Bihang II.

Natura rerum af F. Romer

i Novoje Wremja för den 1 nov. 1898 (N:o 8,135.)

Hos oss är så mycket sagt och skrivet om det centrala jordbruksområdets ekonomiska förfall, att det har sig svårt att afhandla detta för alla och enhvar ledsamma och smärtsamma tema. Jag riskerar dock ännu en gång att härom påminna Novoje Wremjas läsare, och skall jag därvid aflägsna hvarje slags polemik, klagovisor och beskyllningar, jag vill ej ens veta af någon mänsklig viljas invärkan på de gifna förhållandena. Jag är böjd att tro att problemet skall i många afseenden framträda tydligare på detta sätt, då det betraktas i sin omedelbara faktiska förhandenvaro, än i sammanhang med lidelsefulla sidoblickar åt det det ena eller andra hållet.

Jag skall vara så kort och bestämd i min utläggning som jag någonsin kan.

Landtbefolkningens välstånd bedömes vanligtvis genom en jämförelse med förhållandena sådana de voro år 1861; hvilket är ganska riktigt, eftersom detta årtal betecknar en så betydande förändring i landsbygdens ekonomiska villkor.

Vi ställa då i fråga: har där i svartmylleguvernementen efter 1861 uppkommit några källor till arbetsförtjänst vid sidan af jordbruket?

I de allra flesta fall måste härtill svaras nej, inga nya hafva uppkommit, men gamla hafva utsinat. Den fördelaktiga formanstrafiken om vintern har upphört; hand-

slöjderna, som egendomsherrarna så mycket nitälskade för, hafva upphört; utvandringen på arbetsförtjänst minskas tör hvarje år; och det fåtal folk, som hade arbete som hemslöjdare eller på godsherrarnes fabriksinrättningar, har genom den kapitalistiskt tekniska industrins utveckling blifvit sysslolösa.

Om således åkerbruket redan år 1861 var för befolkningen i det centrala svartmylleområdet den vida öfvervägande näringen, så var det, trettio år senare t. ex. år 1891 att betrakta, kort sagt, som enda egentliga födkroken; ty alla öfriga förvärf kunna betraktas som *quantités négligeables*.

Jag hoppas att härintills ingen öfverdrift i framläggandet af allmänt kända fakta kan stanna mig till last. Låt oss gå vidare.

Hafva då för den jordbrukande befolkningen yppats mera arbetsförtjänst inom själfva åkerbruksnäringen? Eller har den åtminstone fått behålla de gamla förtjänsterna?

Återigen nej. Hvarken det ena eller det andra. Svartjordsguvernemens befolkning tillväxte starkt, medan dess åkerbruk förblef stationärt. Sålunda t. ex. fans det i det typiska svartjordsdistriktet Liwno år 1861 så mycket åker att det räckte till en dessjatin i hvarje fält af treskiftet per revisionssjäl; nu fins det för hvarje faktisk själ, såväl män som kvinnor, ej mer än 661 kv. saschen. (En dessjatin = 40×80 saschen). Det är klart att arbetsförtjänsten har minskats i samma proportion som åkervidden. — Men törhända kunde man fråga om icke ett bättre brukningssätt har uppkommit? Har icke afkastningen från en bondelott kunnat förbättras? Ännu en gång nej. Ännu en gång rakt tvärtom; både det ena och det andra har försämrats. Det kunde ej häller gå annorlunda. Så snart bondelotterna eller jorden, beräknad per invånare, en gång minskades, måste nödvändigt antalet boskap beräknadt per invånare äfven minskas, och i samma förhållande måste då en minskning inträda ej blott i jordens gödsling medels kreatursspillning utan äfven i dess brukning genom ett mindre antal dragare.

Jag förmodar att ej håller häremot kan göras några anmärkningar.

För öfrigt har dr Zagorskij vid senaste mötet af godsegare i Orël framlagt några särdeles upplysande siffror. Den absoluta förminskningen af husdjur i det centrala jordbruksområdet under 28 år (från 1864 till 1892) utgör 28,8 %; men då vi taga med i räkningen huru befolkningen har ökats, så gör det 47,7 % förlust, såsom framgår af nedanstående tabeller:

		Centrala guv.	Mellersta Wolga. guv.	Industriella guv.	Europeiska 50 guv.	
På 100 invån. belöpte sig hufvuden boskap:	Hästar	1864	33,6	28,0	21,2	25,0
		1891	18,7	17,2	14,5	19,5
		1892	17,3	14,2	13,4	18,4
	Nötbosk.	1864	23,2	24,6	28,1	33,3
		1891	14,7	19,3	22,5	28,5
		1892	13,5	16,1	21,6	26,0
	Får	1864	62,7	71,8	29,6	71,5
		1891	38,2	37,0	19,9	44,3
		1892	34,7	28,6	19,2	40,5
	Svin	1864	20,2	11,4	4,1	16,1
		1892	6,4	4,6	3,2	10,6
		1894	5,2	2,7	2,9	9,4

Taga vi mängden af boskap år 1864 lika med 100, så finna vi att befolkningens tillgångar af husdjur hafva minskats på följande sätt:

		Centrala guv.	Mellersta Wolga guv.	Industriella guv.	Europas 50 guv.
All boskap	1891	42,2 %	34,4 %	25,5 %	21,5 %
	1892	52,3 "	44,5 "	29,6 "	26,3 "
Hästar	1891	44,4 "	40,6 "	31,7 "	22,2 "
	1892	48,6 "	48,5 "	36,0 "	26,5 "
Hornboskap	1891	36,7 "	21,6 "	20,0 "	16,6 "
	1892	41,9 "	34,6 "	23,3 "	21,8 "
Får	1891	39,2 "	48,5 "	32,5 "	38,1 "
	1892	44,7 "	60,2 "	35,2 "	43,0 "
Svin	1891	66,3 "	59,7 "	22,0 "	34,2 "
	1892	74,3 "	76,3 "	29,3 "	40,4 "

Mycket har skrivits i Ryssland om den för jordbruket fördärfliga riktningen af rikets ekonomiska politik, om skatteväsendets brister, om den direkta beskattningens öfverdrifna tryck, om svårigheterna vid åkerbruksalstrens transport på järnvägarna m. m., m. m. Men af det ofvan utlagda framgår med fullkomlig tydlighet att där äfven utan dessa orsaker, om sådana hafva existerat eller fortfarande existera, skulle ovilkorligen hafva likafullt inträdt en utomordentligt stark tillbakagång i de centrala svartjordsguvernementen. Icke den samvetsgrannaste politik gent emot åkerbruksnäringens intressen skulle, såsom passiv, hafva kunnat förebygga detta elände; och någon aktiv politik på detta område hafva vi, som bekant, härintils aldrig haft; och fastän vi nu hafva en åkerbruksministär, så disponerar likväl densamma öfver fullkomligt obetydliga materiella tillgångar.

Slutliga följden framgår af sig själf, och jag har ej håller tänkt uppehålla mig därvid. Jag vill endast tillägga en efter min uppfattning högst bedröflig anmärkning.

Om den storryska befolkningen i det centrala bältet, så länge densamma var kraftfull och välfödd, hade förmåga att samla omkring sig och kvarhålla genom sin gravitation sin sedliga och materiella auktoritet denna kollossala rikskropp, som kallas ryska riket — hurudana varda då nu de oundvikliga följderna af krafternas, trons och energins förfall i detta området, i händelse detta visar sig vara icke blott tillfälligt och öfvergående utan ständigt fortfarande? Är det icke här som man har att söka den verkliga orsaken till dessa lössläpta separatistiska sträfvanden och försök, som hafva yppat sig i några af våra gränsprovinser under senare årtionden?

Sedd från denna synpunkt är frågan om möjligast fortaste ekonomiska och administrativa upphjälpande af det centrala svartjordsområdet, icke blott en fråga om bonde-menigheter och herrgårdar, utan ett allmänt rikspolitiskt problem af djupt oroande beskaffenhet för enhvar verkligt ryskt sinnad undersåte.

Wentzel Hagelstam

i distribution eller förlag:

Ateneum , internationell, illustrerad tidskrift för literatur, konst och spörsmål af allmänt intresse, utgifven af <i>Wentzel Hagelstam</i> under medvärkan af ett sextiototal in- och utländska konstnärer, skriftställare och vetenskapsmän. <i>Pris per årgång</i>		<i>Impr.</i> 12: —.
V. M. v. Born , I värnepliktsfrågan	„	—: 25.
S. Brander , Tyska Förbundskriget I/III	„	20: —.
— „ — Tysk-tjechiska nationalitetskampen	„	1: —.
Fr. v. Engeström , Hvad kunna och vilja lifförsäkringsbolagen?	„	1: —.
— „ — Lifförsäkringsbolagens vinst	„	—: 75.
Gösta Grotenfelt , Landtbruket i Finland. En öfversikt. Med 11 planscher samt 10 kartor och grafiska framställningar	„	5: —.
Protokoll fördt vid Svenska Partimötet i Helsingfors den 10 och 11 jan. 1896 (Rösträttsfrågan)	„	2: —.
G. R. Snellman , Rösträttsstatistik. Bidrag till belysande af Rösträttsfrågan i Borgareståndet	„	1: —.
Karta öfver Finland jämte Geografisk-statistisk och Industriell Uppslagsbok , utgifven af <i>I. Uschakoff</i>	„	10: —.

Wentzel Hagelstam

i distribution eller förlag:

- Ateneum**, internationell, illustrerad tidskrift för litteratur, konst och spörsmål af allmänt intresse, utgifven af *Wentzel Hagelstam* under medvärkan af ett sextiotal in- och utländska konstnärer, skriftställare och vetenskapsmän. *Pris per årgång* . . . . . *Imc* 12: —.
- V. M. v. Born**, I värnepliktsfrågan . . . . . „ —: 25.
- S. Brander**, Tyska Förbundskriget I/III . . . . . „ 20: —.
- „ — Tysk-tjechiska nationalitetskampen . . . . . „ 1: —.
- Fr. v. Engeström**, Hvad kunna och vilja liffförsäkringsbolagen? . . . . . „ 1: —.
- „ — Lifförsäkringsbolagens vinst . . . . . „ —: 75.
- Gösta Grotenfelt**, Landtbruket i Finland. En öfversikt. Med 11 planscher samt 10 kartor och grafiska framställningar . . . . . „ 5: —.
- Protokoll förddt vid Svenska Partimötet i Helsingfors den 10 och 11 jan. 1896** (Rösträttsfrågan) . . . . . „ 2: —.
- G. R. Snellman**, Rösträttsstatistik. Bidrag till belysande af Rösträttsfrågan i Borgareståndet . . . . . „ 1: —.
- Karta öfver Finland jämte Geografisk-statistisk och Industriell Uppslagsbok**, utgifven af *I. Uschakoff* . . . . . „ 10: —.

